MEHMET EMİN YURDAKUL'UN ŞİİRLERİ ÜZERİNE SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ

Ayşegül ŞENAL

Haziran 2019
DENİZLİ

MEHMET EMİN YURDAKUL'UN ŞİİRLERİ ÜZERİNE SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ

Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Yeni Türk Dili Programı

Ayşegül ŞENAL

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BAĞDEMİR

Haziran 2019
DENİZLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı öğrencisi Ayşegül ŞENAL tarafından Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BAĞDEMİR yönetiminde hazırlanan **"Mehmet Emin Yurdakul'un Şiirleri Üzerine Söylem Çözümlemesi"** başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 26/07/2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mahir KALFA

Jüri Başkanı

Doç. Dr. Dilek ÇETİNDAŞ

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BAĞDEMİR

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 28/08/2019 tarih ve 34/01... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet BARDAKCI

Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza

Ayşegül Şenal

ÖN SÖZ

Sosyal bilimlerde toplumu, kültürü, ideolojileri ve insanın davranışlarını anlamak için çözümlenecek bütüncül veri söylemdir. Bir iletişimi, bütünlüğü içinde ancak onun söylemi yansıtır. Söylem dilde büyük resmi gösterir, duyurur ve hissettirir. Söylem unsurları açısından yararlanılabilecek temel kaynakların başında yazılı eserler gelmektedir. Bu edebî ürünlerin günümüzde en önemlilerinden biri de edebî bir tür olan şiirdir. Bu nedenle bu çalışmada Türk edebiyatında ün kazanmış, başarılı şairlerden olan millî şair Mehmet Emin Yurdakul'un şiirlerinin "söylem" kuramı açısından katkısı belirlenmek istenmiştir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, millî şair Mehmet Emin Yurdakul'un yetiştiği ortam, hayatı ve edebî kişiliği hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde "dil", "şiir dili", "söylem" ve "söylem analizi/çözümlemesi" kavramlarının açıklaması yapılmıştır. Metinde derin çıkarımlara olanak sağlayan "söylem çözümlemesi" yöntemi ve biçimlerine değinilmiş, incelemede kullanılacak olan dil bilimine bağlı olarak gelişen "sözceleme" kuramı hakkında yoğun bilgi verilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde Yurdakul'un "Biz Nasıl Şiir İsteriz", "Anadolu'dan Bir Ses -Yâhud- Cenge Giderken", "Sakın Kesme", "Sabah" ve "Benim Ömrüm" olmak üzere beş şiiri "söylem çözümleme" biçimlerinden olan dil bilimine bağlı olarak gelişen "sözceleme" kuramı ile incelenerek şiirlerindeki genel söyleme ulaşılmış ve şiirlerinden yararlanmanın gerekliliği ortaya konmuştur. Yapılan şiir incelemelerinde Fevziye Abdullah Tansel'in hazırladığı "Mehmet Emin Yurdakul'un Eserleri-I. Şiirler"[1] adlı yapıttaki şiirler esas alınmış, imla ve noktalama işaretlerinde kaynaktaki şekline bağlı kalınmıştır.

Bu çalışmanın oluşum ve hazırlanma aşamalarında rehberlik eden, saygıdeğer ve kıymetli danışman hocam, sayın Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BAĞDEMİR'e teşekkürlerimi sunarım.

[1] bk. Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmet Emin Yurdakul'un Eserleri-I. Şiirler*, Ankara, 1969.

ÖZET

MEHMET EMİN YURDAKUL'UN ŞİİRLERİ ÜZERİNE SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ

Şenal, Ayşegül
Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı ABD
Yeni Türk Dili Programı
Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BAĞDEMİR

Haziran 2019, VII+109 sayfa

Mehmet Emin Yurdakul, Türkiye'nin siyasal ve sosyal olarak çalkantılı olan 1869-1944 yılları arasında yaşamıştır. Babası bir balıkçı reisi olan Yurdakul, Osmanlı'daki birçok yeri gezmiş böylece içinde yaşadığı halkı tanıma fırsatı elde etmiştir. Şiirlerinde ferdî duygulara yer vermeyen Yurdakul, milliyetçi, halkçı, inkılapçı kişiliğiyle halkın hayatını, duygularını ifade etmiştir. Şiirlerinde sone, terzarima, triyole gibi Batı kaynaklı nazım şekillerini kullanan Yurdakul, bu nazım şekillerinin de kurallarına tam olarak uymamıştır. Yurdakul şiirlerinde sade dil ve hece ölçüsünü kullanmıştır.

Çalışmamızda "söylem çözümlemesi" kuramlarına değinilerek Yurdakul'un şiirlerine yönelik incelemede kullandığımız "sözceleme" kuramı hakkında bilgi verilmiştir. Bu çalışmayla "söylem çözümlemesi" yöntemi kullanılarak incelenilen Mehmet Emin Yurdakul'un "Biz Nasıl Şiir İsteriz", "Anadolu'dan Bir Ses -Yâhud- Cenge Giderken", "Sakın Kesme", "Sabah" ve "Benim Ömrüm" olmak üzere beş şiiri üzerinden şiirlerinde kullandığı genel söyleminin millî duyguları ön planda tutmak, halkın duyuşunu, düşünüşünü, acısını, ızdırabını yansıtmak üzere kurulu olduğu sonucuna varılabilir. Yurdakul'un şiirlerinde sözcük, söz grupları, sıfat ve karşıtlıklar, seçilen şiir biçimlerinin işlevleri, sözceleme öznesinin (yazar) seçimleri irdelenerek şiirin amacına, okuyucuda yaratmak istediği etkiye, iletilmek istenen ana duyguya ve tüm bunların nasıl sağlandığına ulaşılmaya çalışılmıştır. Sözceleme öznesi, okuyucu üzerinde yaratacağı etkileri hesaplayarak sözcük, söz grupları ve niteleyicilerin çağrışım değerlerini, çeşitli türdeki cümle yapılarını, karşıtlıklara dayalı kurgu ve atmosferi bilinçli bir şekilde seçerek birleştirmiştir. Genel olarak seslenme ve hitabet biçiminde, topluma çağrı, öğüt niteliği taşıyan Yurdakul'un şiirlerinin, içerik bağlamında zengin bir malzeme sunduğu gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Emin Yurdakul, şiir, söylem, söylem çözümlemesi, sözceleme kuramı.

ABSTRACT

DİSCOURSE ANALYSİS ON MEHMET EMİN YURDAKUL'S POEMS

Şenal, Ayşegül
Master Thesis
Turkish Language and Literature Department
New Turkish Language Programme
Adviser of Thesis: Assist. Prof. Dr. Abdullah BAĞDEMİR

June 2019, VII+109 Pages

Mehmet Emin Yurdakul, he lived between Turkey's political and socially turbulent year 1869-1944. Yurdakul, whose father was a fishing chief, toured many places in the Ottoman Empire and thus had the opportunity to know the people he lived in. Yurdakul, who does not include individual emotions in his poems, expressed the life and feelings of the people with his nationalist, populist and revolutionary personality. Yurdakul, who uses Western-derived verse forms such as sonnet, terzarima and triole in his poems, did not fully follow the rules of these verse forms. Yurdakul used simple language and syllable measure in his poems.

In this study, the theories of "discourse analysis" are mentioned and information is given about the "enunciation" theory that we use in the analysis of Mehmet Emin Yurdakul's poems. Yurdakul's five poems, "Biz Nasıl Şiir İsteriz", "Anadolu'dan Bir Ses -Yâhud- Cenge Giderken", "Sakın Kesme", "Sabah" and "Benim Ömrüm" are examined using the "discourse analysis" method. It can be concluded that the general discourse that he uses in his poems is based on national emotions, reflecting the public's feelings, thoughts, pain and agony. In the poems of Yurdakul, the words, groups, adjectives and contradictions, the functions of the selected poetry forms, the choices of the subject of the writer (author) were examined and the aim of the poem, the effect that the reader wanted to create, and how to the main emotion to be conveyed were provided. By calculating the effects it will have on the reader, the subject of the subject (author) has consciously combined the association values of words, phrases and qualifiers, various types of sentence structures, contradictory fiction and atmosphere. It is observed that Yurdakul's poems, which are in the form of call-out and oratory, call to society and counsel in general, offer a rich material in the context of content.

Keywords: Mehmet Emin Yurdakul, poetry, discourse, discourse analysis, enunciation theory.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ i
ÖZET ii
ABSTRACT iii
İÇİNDEKİLER iv
TABLOLAR DİZİNİ vii
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
MEHMET EMİN YURDAKUL'UN YETİŞTİĞİ ORTAM, HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1.1. Mehmet Emin Yurdakul'un Yetiştiği Ortamın Siyasi, Toplumsal ve Kültürel Yapısı 6
1.1.1. Mehmet Emin Yurdakul'un Yetiştiği Ortamın Tarihî ve Toplumsal Yapısı 6
1.1.2. Mehmet Emin Yurdakul'un Yetiştiği Ortamın Kültürel Yapısı 11
1.2. Mehmet Emin Yurdakul'un Hayatı ve Edebî Kişiliği 18
1.2.1. Hayatı 18
1.2.2. Edebî Kişiliği 22

İKİNCİ BÖLÜM
ŞİİR DİLİ, SÖYLEM, SÖYLEM KURAMLARI ve DİL BİLİMİNE BAĞLI OLARAK GELİŞEN SÖZCELEME KURAMI HAKKINDA

2.1. Şiir Dili ve Söylem Çözümlemesi 27
2.2. Söylem Çözümleme Çeşitleri 32
2.2.1. Toplum Bilimi ve Budun Bilimi Bağlamında Oluşan Kuramlar 32
2.2.1.1. Budunsal Yöntem Bilimi ve Söylem Çözümlemesi 33
2.2.1.2. İletişim Budun Bilimi ve Söylem Çözümlemesi 33
2.2.1.3. Toplum Bilimsel Eleştiri Araştırısı 33
2.2.1.4. Eleştirel Söylem Çözümlemesi 34
2.2.2. Felsefe İçerikli Çözümlemeler 34
2.2.2.1. Düşün Bilimi Kuramı 34
2.2.2.1.1. Mihail Bahtin, Söyleşimcilik ile Düşün Bilimi 35
2.2.2.1.2. Louis Althusser ve Devletin Düşün Bilimsel Aygıtları 35
2.2.2.1.3. Pierre Bourdieu ve Simgesel İşlev 35
2.2.2.1.4. Oliver Reboul ve Düşün bilimi 35
2.2.2.1.5. Michel Foucault ve Ruh Çözümlemeci Yaklaşım 36
2.2.2.2. Edim Bilimi 36
2.2.2.2.1. Yapılandıran Söylem (Modus) ve Söylenen Şey (Dictum) 36
2.2.2.2.2. Söylem Çözümlemesi ve Edim Bilimi 36
2.2.2.2.3. Söyleşi Çözümlemesi 37
2.2.2.3. Yorum Bilgisi/Yorum Bilimi 37
2.2.3. Sayılara Bağlı İncelemeler 37
2.2.3.1. İçerik Çözümlemesi 37
2.2.3.2. İstatistik 37
2.2.4. Ruh Çözümleme Kuramı 38

2.3. Dil Bilimine Bağlı Olarak Gelişen Yöntemler 38
2.3.1. İşlevsel Dil Bilimi 38
2.3.2. Metin Dil Bilimi 39
2.3.3. Söz Bilimi ve Kanıtlayıcı Söz Bilimi 40
2.3.4. Gösterge Bilimsel Söylem Çözümleme Kuramı 41
2.3.5. Sözceleme Kuramı 42
2.3.5.1. Sözce ve Tümce 46
2.3.5.2. Bağlam 47
2.3.5.3. Sözceleme Durumu 49
2.3.5.4. Sözceleme Öznesi 51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İNCELEME

3.1. Yurdakul'un "Biz Nasıl Şiir İsteriz" Adlı Şiiri 54
3.2. Yurdakul'un "Biz Nasıl Şiir İsteriz" Adlı Şiirinin Çözümlenmesi 55
3.2.1. Dinamik Edimin ve Duyguların Sözceleme Seçimleri ile Gerçekleştirilme Süreci 55
3.2.1.1. Polemik Metin Türünün Seçimi 55
3.2.2. Sözceleme Edimi ve Sözceler Aracılığıyla Söylemi Oluşturan Uyaran ve Tepkiler 60
3.2.2.1. Dil Kullanımı 60
3.2.2.2. Karşıtlığa Dayalı Yapı Seçimi 61
3.2.2.3. Odaklaştırılmış Söz Dizimi Seçimi 65
3.3. Yurdakul'un "Anadolu'dan Bir Ses -Yâhud- Cenge Giderken" Adlı Şiiri 66
3.4. Yurdakul'un "Anadolu'dan Bir Ses -Yâhud- Cenge Giderken" Adlı Şiirinin Çözümlenmesi 67
3.4.1. Dinamik Edimin ve Duyguların Sözceleme Seçimleri ile Gerçekleştirilme Süreci 67
3.4.1.1. Aytamlıkla/Hitabetle İlgili Metin Türünün Seçimi 67
3.4.2. Sözceleme Edimi ve Sözceler Aracılığıyla Söylemi Oluşturan Uyaran ve Tepkiler 73
3.4.2.1. Ayrılık: Yakınlardan kopuş 73
3.4.2.2. Karşıtlığa Dayalı Yapı Seçimi 74
3.4.2.3. Odaklaştırılmış Söz Dizimi Seçimi 78
3. 5. Yurdakul'un "Sakın Kesme" Adlı Şiiri 79
3.6. Yurdakul'un "Sakın Kesme" Adlı Şiirinin Çözümlenmesi 80
3.6.1. Dinamik Edimin ve Duyguların Sözceleme Seçimleri ile Gerçekleştirilme Süreci 80
3.6.1.1. Aytamlıkla/ Hitabetle İlgili Metin Türünün Seçimi 80
3.6.2. Sözceleme Edimi ve Sözceler Aracılığıyla Söylemi Oluşturan Uyaran ve Tepkiler 84
3.6.2.1. Karşıtlığa Dayalı Yapı Seçimi 85
3.6.2.2. Odaklaştırılmış Söz Dizimi Seçimi 86
3. 7. Yurdakul'un "Sabah" Adlı Şiiri 87
3.8. Yurdakul'un "Sabah" Adlı Şiirinin Çözümlenmesi 88
3.8.1. Dinamik Edimin ve Duyguların Sözceleme Seçimleri ile Gerçekleştirilme Süreci 88
3.8.1.1. Öğretici Metin Türünün Seçimi 88

3.8.2. Sözceleme Edimi ve Sözceler Aracılığıyla Söylemi Oluşturan Uyaran ve Tepkiler 90
3.8.2.1. Odaklaştırılmış Söz Dizimi Seçimi 92
3. 9. Yurdakul'un "Benim Ömrüm" Adlı Şiiri 92
3.10. Yurdakul'un "Benim Ömrüm" Adlı Şiirinin Çözümlenmesi 93
3.10.1. Dinamik Edimin ve Duyguların Sözceleme Seçimleri ile Gerçekleştirilme Süreci 93
3.10.1.1. Öz Yaşam Öyküsel Metin Türünün Seçimi 93
3.10.2. Sözceleme Edimi ve Sözceler Aracılığıyla Söylemi Oluşturan Uyaran ve Tepkiler 96
3.10.2.1. Vatan İçin Gayretle Geçen Süreç 96
3.10.2.2. Karşıtlığa Dayalı Yapı Seçimi 97
3.10.2.3. Odaklaştırılmış Söz Dizimi Seçimi 99

SONUÇ 100
KAYNAKLAR 106
ÖZ GEÇMİŞ 109

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 3.1. Polemik Metin Türü Tablosu 59
Tablo 3.2. Sözceleme Durumu (Alıcı-Verici, Zaman-Uzam) Tablosu 60
Tablo 3.3. Karşıtlığa Dayalı Yapı Seçimi Tablosu 61
Tablo 3.4. Geçmiş-Şimdiki Zaman Karşıtlık Tablosu 64
Tablo 3.5. Türkçe-Yabancı Kelimeler Kullanma Karşıtlık Tablosu 65
Tablo 3.6. Aytamlık/Hitabet Metin Türü Tablosu 71
Tablo 3.7. Ayrılık Tablosu 72
Tablo 3.8. Sözceleme Durumu (Alıcı-Verici, Zaman-Uzam) Tablosu 73
Tablo 3.9. Karşıtlığa Dayalı Yapı Seçimi Tablosu 74
Tablo 3.10. Varlık-Yokluk Karşıtlığı Tablosu 76
Tablo 3.11. Aytamlık/Hitabet Metin Türü Tablosu 83
Tablo 3.12. Sözceleme Durumu (Alıcı-Verici, Zaman-Uzam) Tablosu 84
Tablo 3.13. Doğal Çevre Varlığı-Yokluğu Tablosu 85
Tablo 3.14. Öğretici Metin Türü Tablosu 90
Tablo 3.15. Sözceleme Durumu (Alıcı-Verici, Zaman-Uzam) Tablosu 90
Tablo 3.16. Öz Yaşam Öyküsel Metin Türü Tablosu 96
Tablo 3.17. Sözceleme Durumu (Alıcı-Verici, Zaman-Uzam) Tablosu 96
Tablo 3.18. Karşıtlığa Dayalı Yapı Seçimi Tablosu 97

GİRİŞ

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Hiç kuşkusuz dünyanın pek çok ülkesi son elli yılda sosyal bilimlerin farklı çalışma alanları içinde dil bilimsel dönüşüm (linguistic turn) yaşamıştır. Dil biliminin ortaya koymuş olduğu kuram ve yöntemler sosyal bilimlerin pek çok alanında kullanılmış ve bu çalışmalara yön vermiştir. Genellikle sosyal bilimlerdeki bu bakış açısı değişikliği yapısalcılık olarak isimlendirilmiştir. Dil ve dile ait konular felsefe, sosyoloji, psikoloji, antropoloji ve diğer bilimlerin merkezine oturmuştur. Çünkü dilde farklılıklardan başka bir şey olmadığı ortaya konmuş ve bu farklılıkların da bir düzen, bir sistem oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Çoğu bilim dalında pek çok teori, farkların sistemine göre oluşturulmuştur. Dil ile ilgili olan alt alanlar fonoloji (ses bilimi), etimoloji (köken bilimi), leksikoloji (sözlük bilimi), sentaks (söz dizimi) ve semantik (anlam bilimi) de farklar sistemine dayanmakta, anlam farklarla var olmaktadır. Kuşkusuz, farkların olmaması bir kaos hâlidir. Anlamın olmamasıdır. Ayırt edici özellikler ya da ikili, dörtlü ya da daha fazla zıtlıklar, düalite (ikilik), diyalektik, diskur (söylem) yapısalcılığın temelini oluşturmaktadır. Son on beş yıl içinde ise modern yapısalcılık ve postmodern/postyapısalcı yaklaşımların etkisiyle söylemsel dönüşüm (discursive turn) meydana gelmiştir.

Sosyal bilimlerde toplumu, kültürü, ideolojileri ve insanın davranışlarını anlamak için çözümlenecek bütüncül veri söylemdir. Bir iletişimi, bütünlüğü içinde ancak onun söylemi yansıtır. Söylem dilde büyük resmi gösterir, duyurur ve hissettirir. Bunun yanı sıra söylem insanların sosyal yaşam alanlarında hayatlarını yönlendiren bir akt/edim, toplumsal bir pratik/uygulama olarak algılanır. Gizemini koruyan söylemin özelliklerinin ve işleyişinin keşfedilmesi gerekir; çünkü söylem, günümüzde ideolojik, siyasi ve ticari kazanımlar getirmesi açısından kontrol edilmesi gereken bir olgudur. Söylem gerçekleri yansıtmanın yanında aynı zamanda onları çarpıtmaktadır. Ayrıca dil biliminde söylem, bir bütün olarak incelenmesi gereken dilin kullanılan en büyük ve en kapsamlı birimi olarak karşımızdadır. Çoğu zaman bütünü kavramak parçayı kavramaktan daha önemlidir. Tek tek parçalar bütünü göstermeyebilir ya da bütünün parçaları gösterilerek parçalar bütünmüş gibi kabul ettirilebilir. Tam bu noktada, bu

güne kadar dil üzerine ülkemizde pek çok araştırma yapılmıştır. Bu çalışmalarda art zamanlı ya da eş zamanlı metinlerdeki dilin fonetik, morfolojik, leksik, leksik semantik, sentaktik parçaları yani dil birimlerinin özellikleri, filolojik ve dil bilimsel yöntemlerle incelenmiştir. Bu araştırmalardan çok azı cümle ötesi birimleri yani metni/söylemi analiz etmiştir. Bizce salt bir cümle, bir anlamı ifade etmede eksik kalmaktadır. Bir cümle, bir anlamı tek başına tam ve eksiksiz veremez. Cümle ya da cümleler bir söylemin içindeki bağlamda ya da bununla birlikte söylemin icra edildiği fiziksel ortamda yani dil dışı bağlamlarda gerçek manada anlamlarını tamamlarlar. Özetle, söylem dil bilimsel en büyük birimdir. Söyleme değinmeyen dil incelemesi dilin bütününü inceleyemeyeceği için her zaman eksik kalacaktır. Bu nedenle leksikolojik, teorik, pratik ve metodolojik olarak bu tezde öncelik verilen kavram "discourse/söylem" terimidir. Öncelikle "leksikolojik" terimiyle anlatmaya çalışılan söylemin sözlük bilimsel tanım ve tarifleridir. Daha sonra "teorik" teriminden kasıt, söylem kuramının ortaya konulması, söylemin özelliklerinin açıklanmasıdır. Son olarak "pratik ve metodolojik" terimlerinden kasıt ise Amerika'da ve Avrupa'da uygulanan dil bilimsel olan, olmayan ve disiplinler arası tüm söylem analizi türlerinin ortaya konmasıdır. Yapısalcı, postyapısalcı formalist (biçimci), narrativist (tahkiyeci), hermenötik (yorumsayıcı), felsefi ve mantık temelli nazariyelerin ürünü olan söylem, çok boyutlu bir terimdir. Gerçekten de söylem açıklaması, sınırlarının çizilmesi bakımından kolay bir terim değildir. Söylem teriminin teorik art alanında dil felsefesi, sosyoloji, psikanaliz, etnoloji, antropoloji ve dil bilimi yatmaktadır. Ayrıca iletişim, siyaset bilimi, pedagoji söylem ve söylem analizi ile ilgilenmiştir.

Söylem unsurları açısından yararlanılabilecek temel kaynakların başında yazılı eserler gelmektedir. Kültür dili dediğimiz ve yazılı dilin unsurlarıyla şekillenen olgu, doğal olarak yazılı metinler yoluyla takip edilmektedir. Bu yazılı ürünlerin günümüzde en önemlilerinden biri de edebî bir tür olan şiirdir. Özgün bir dile sahip, şiirin bilinçli bir şekilde oluşturulmuş "seçme" ve "birleştirme" sürecini açıklamaya dolayısıyla şiiri anlamlandırmaya gerekli yöntem ve araçları "söylem çözümlemesi" sunmaktadır. Bu da şiiri oluşturan tüm ögeler, sözcükler, sözcüklerin sıralanışı ve her bir şiirdeki özel yapıya ait ilişkilerin açıklanması ile mümkün olmaktadır. Çalışmada da, Türk edebiyatında ün kazanmış, başarılı isimlerden olan millî şair Mehmet Emin Yurdakul'un şiirlerinde söylem unsurlarını saptayıp şairin şiirlerinin söylem kuramı açısından katkısı belirlenmek istenmiştir. Çalışmanın Yurdakul ile ilgili olan

bölümünde, çeşitli kaynakların yanı sıra Özsarı (1996)'nın tez çalışmasından[2] faydalanılmıştır. Söylem çözümlemesi için çeşitli kaynaklara ek olarak Ünveren (2016)'in çalışmasına[3] başvurulmuştur. Çalışmada, özceleme öznesinin (yazarın) okuyucu üzerinde yaratacağı etkileri hesaplayarak çalışkanlık, doğanın/yeşilin önemi, millî değerler, hürriyet sevgisi, kahramanlık duygusu, merhamet duygusu, vatan, insan/çocuk, tarih sevgisi gibi izlekleri vurguladığını ve bu izleklerin özdeşleştirildiği sözceler yardımı ile aktarılan sözcük, söz grupları ve niteleyicileri göstermek amaçlanmıştır. Bu niteleyicilerin çağrışım değerlerinin, çeşitli türdeki cümle yapılarının bilinçli bir şekilde seçilip birleştirildiğinin tespiti ve bunun sonucunda oluşturulan karşıtlıklara dayalı kurgudan faydalanıldığı gösterilmek istenirken Yurdakul'un şiirlerindeki genel söyleme ulaşmak amaçlanmış ve şiirlerinden yararlanmanın gerekliliği ortaya konmuştur.

Çalışmanın Yöntemi ve Sınırlılıkları

Bu çalışmada, sayısal olmayan veriyi toplamak için bilimsel bir gözlem yöntemi olan "nitel araştırma" ile Mehmet Emin Yurdakul'un düşünce dünyasını nasıl kurup oluşturduğu ve algıladığı yorumlanmaya; söylemi ve söylem dili eserleri üzerinden anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır.[4]

V. D. Günay, söylem çözümleme biçimlerinin; toplum bilimi ve budun bilimi bağlamında oluşan kuramlar, dil bilimine bağlı olarak gelişen yöntemler, felsefe içerikli çözümlemeler, edim bilimi, sayılara bağlı incelemeler ve ruh çözümleme kuramı olarak beş alandaki yansımalarını belirleyip açıklamıştır.[5] Tezimiz amacı gereği bu beş alandan dil bilimine bağlı olarak gelişen yöntemleri oluşturan sözceleme kuramı, işlevsel dil bilimi, metin dil bilimi, söz bilimi ve kanıtlayıcı söz bilimi, gösterge bilimsel söylem çözümleme kuramı ile sınırlandırılmıştır. Şiiri ve şairi anlamak için tahlil ve söylemsel çözümleme teknikleri mevcut olup bu çalışmada Yurdakul'un şiirleri dil bilimine bağlı

[2] bk. Mustafa Özsarı, *Mehmet Emin Yurdakul (Şiir Anlayışı ve Şiirlerinde Millî Değerler)*, (Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 1996.
[3] bk. Dilek Ünveren, "Muc'un Ucuz Evinde Mucizenin Ölümü: Didem Madak'ın Annemle İlgili Şeyler Adlı Şiiri Üzerine Söylem Çözümlemesi", *Turkish Studies*, 11/15, Ankara 2016, s. 609-632.
[4] Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara, 2011, s. 39.
[5] V. Doğan Günay, *Söylem Çözümlemesi*, İstanbul, 2018, s. VII-VIII.

"söylem çözümlemesi" kuramlarından "sözceleme" kuramı yöntemi esas alınarak analiz edilmiş ve Yurdakul'un bulunduğu toplumun yapısı anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Araştırma Modeli

Edebiyat insanının düşünce yapısı, toplumdaki yeri belirlenirken yaşam içinde bıraktığı izlere (şiir, konuşma kaydı, resim...) bakılır. Elde olan somut bir veri (şiir) ile toplumun yapısı ve şairin düşünce dünyası hakkında bilgi sahibi olunabilir. Bu çalışmada da "betimsel çalışma modeli" kullanılarak Mehmet Emin Yurdakul'un düşünce dünyasının, söyleminin, söylem dilinin mevcut durumu araştırılıp belirlenmiştir. Çeşitli yöntemlerle elde edilen verilerin analiz edilmesi için betimsel analiz ve içerik analizi olmak üzere iki temel yaklaşım vardır. Betimsel analiz, derinlemesine analiz gerektirmeyen verilerin işlenmesinde kullanılır. İçerik analizi ise elde edilen verilerin daha yakından incelenmesini ve bu verileri açıklayan kavram ve temalara ulaşılmasını gerektirir.[6] Betimsel analiz yaklaşıma göre, elde edilen veriler, önceden belirlenen temalara göre özetlenip yorumlanır. Betimsel analiz yaklaşımında elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda elde edilen veriler, önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir. Sonrasında yapılan bu betimlemeler açıklanır, yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır. Araştırmacının yorumları arasında ortaya çıkan temaların ilişkilendirilmesi, anlamlandırılması ve ileriye yönelik tahminlerde bulunulması da yer alabilir. Bu yaklaşım "betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma", "tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi", "bulguların tanımlanması" ve "bulguların yorumlanması" olmak üzere dört aşamadan oluşur.[7]

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada alanyazın tarama yöntemlerinden, "betimsel tarama" yöntemi ile ile Mehmet Emin Yurdakul'un düşünce dünyasına, söylemine, söylem diline ait veriler saptanıp özetlenmiştir. Geçmişte ya da günümüzde var olan bir durumu olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan araştırma modeline tarama modeli denmektedir. Betimsel tarama modeliyle araştırmaya konu olan olay ya da durum, birey ya da nesne kendi koşulları içinde ve var olduğu şekliyle betimlenmeye çalışılmaktadır.[8]

---

[6] A. Yıldırım, H. Şimşek, *age.*, s. 89.
[7] A. Yıldırım, H. Şimşek, *age.*, s. 223-224.
[8] Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara, 2005, s. 79.

İnceleme Nesneleri

Mehmet Emin Yurdakul'un çeşitlli kaynaklarda geçen söylem dili "Biz Nasıl Şiir İsteriz", "Anadolu'dan Bir Ses -Yâhud- Cenge Giderken", "Sakın Kesme", "Sabah" ve "Benim Ömrüm" şiirlerindeki söylem diliyle bütün olarak örtüştüğü için çalışma, Yurdakul'un söylem dilini alt başlıklarıyla en iyi anlattığını düşündüğümüz bu beş şiir üzerinden yürütülmüştür.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEHMET EMİN YURDAKUL'UN YETİŞTİĞİ ORTAM, HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1.1. Mehmet Emin Yurdakul'un Yetiştiği Ortamın Siyasi, Toplumsal ve Kültürel Yapısı

1869 tarihinde dünyaya gelen Yurdakul, yetmiş beş yıllık ömründe çalışmalarını, gerek siyasi gerek kültürel açıdan yoğun bir tarihsel sürecin yaşandığı dönemde ortaya koymuştur. Bu açıdan bakıldığında dönemin politik ve kültürel gelişmelerinin, Yurdakul'un çalışmaları üzerinde önemli bir etkisi olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda yaşadığı dönemin kültürel ve politik sürecini özetlemek faydalı olacaktır.

1.1.1. Mehmet Emin Yurdakul'un Yetiştiği Ortamın Tarihî ve Toplumsal Yapısı

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı ve yirminci yüzyılın başları dünya siyasetinin Osmanlı üzerinde önemli etkilerinin olduğu bir dönemdir. İslam'ı dünyaya yaymak amacıyla yola çıkan Osmanlı Devleti, Avrupa, Arabistan yarımadası, Kuzey Afrika'da zaferler kazanarak büyük bir Türk egemenliği kurmuştur. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethedip halifeliği devralması ile birlikte Osmanlı sultanları, "Emîrü'l-Mü'minîn" unvanı kazanmışlardır. Bunun yanında Avrupa'daki gelişmelerin dışında kalan Osmanlı Devleti, zamanla eski gücünü iç mücadeleler ve dış müdahalelerle kaybetmiştir. Bir yandan Rönesans, Reform hareketleri, coğrafi keşifler gibi önemli etkilerle Avrupa devletleri güçlenirken, Osmanlı Devleti sınır mücadeleleri ve iç karışıklıklarla on sekizinci yüzyıldan beri sorunlarla mücadele eden bir devlet hâline gelmiştir. Her ne kadar devletin hemen her seviyesinde çöküşün önlenmesi için bazı tedbirler alınsa da, bunlar yeterli gelmemiştir. Diğer yandan çok uluslu bir yapıya sahip Osmanlı Devleti'nde Fransız İhtilali'nden (1789) sonra milliyetçilik hareketleri artış göstermiştir. En çok Hristiyan tebaa arasında yayılan Fransız İhtilali fikirleri, millî isyanlara -özellikle Balkanlarda, kendi devletlerini kurmak isteyen milletler arasında-

zemin hazırlamaya başlamıştır.[9] Büyük devletlerden dolaylı ya da doğrudan destek alan bu isyanlar karşısında, Osmanlı Devleti tavizler vermek durumunda kalmıştır. Dıştan ve içten gelen tehditlerle uğraşan Osmanlı Devleti, yorgun bir devlet haline gelmiştir. "Abdülmecit devrinde, Çar Nikola, Osmanlı İmparatorluğu için "Hasta Adam" tâbirini ortaya atmış ve bu tâbir Avrupa umumî efkârında revaç kazanmıştı."[10]

İçerde kendi atadığı valilerin isyanlarıyla karşı karşıya kalan Osmanlı Devleti'nde Mehmet Ali Paşa İsyanı sonucu Rus donanması İstanbul önlerine gelmiş (1831) ancak bu durum Avrupa devletlerinin girişimleriyle geçiştirilmiştir. Kırım Savaşı'na (1856) kadar ortam dinginleştirilmiş, Paris Barış Antlaşması'yla (1856) Osmanlı, Avrupa Devleti sayılmak suretiyle Rus tehdidi atlatılmıştır.

1861'de başlayan Abdülaziz dönemi de hüsranla sonlanmıştır. Sadrazam Ali Paşa'nın ölümüyle (1871) Rus yanlılığıyla Nedimof olarak bilinen Mahmut Nedim Paşa sadrazam olmuştur. Bu esnada Osmanlı Devleti Balkanlardaki isyanlarla zor durumda kalmıştır. Halkın istemediği Mahmut Nedim Paşa sadrazamlıktan indirilip yerine padişah tarafından sevilmeyen Mütercim Rüştü Paşa getirilmiştir.

On beş yıllık Abdülaziz dönemi sonlanıp V. Murat dönemi başlamıştır. V. Murat'ın tahta geçmesi neşeyle karşılansa da sonrasında beklentilerin gerçekleşmemesiyle hoşnutsuzluklar başlamıştır. Tahttan indirildikten birkaç gün sonra Abdülaziz, intihar etmiş, bazı kaynaklara ve Abdülhamid'e göre katledilmişti (4 Haziran 1876). Zor günler geçiren V. Murat akli dengesini kaybetmeye başlamış ve iyileşme göstermediği görülünce alınan kararla birlikte tahttan indirilmiştir (31 Ağustos). Bu trajik olaylara zemin hazırlıyanlar ise seyfiye sınıfı ile ulema sınıfı temsilcileridir.[11]

V. Murat'tan sonra veliaht olarak tahta geçen II. Abdülhamit zamanında Osmanlı iç ve dış sorunlarla mücadele etmekteydi. Sırbistan'la Karadağ'a açılan savaşta (1 Temmuz 1876) başarı elde edilmesine rağmen Avrupa devletleri Osmanlı'yı zor şartlar altında bırakmak istemekteydi. Sadrazam Mahmut Nedim Paşa üzerinden Rusya'ya yakınlık gösteren Osmanlı, bu mevkiye Rüştü Paşa'nın geçmesi ile birlikte Rusya ile daha soğuk bir siyaset izlemiştir. Osmanlı'nın yıkılacağını düşünen Avrupa devletleri ise ittifaka gerek duymuyorlardı.

---

[9] Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, c.VIII., s. 202.
[10] E. Z. Karal, *age.*, s. 415.
[11] E. Z. Karal, *age.*, s. 247.

Balkan meselesi üzerine İstanbul Konferansı düzenlenmek üzereyken Rüştü Paşa istifa edip (20 Aralık 1876) Mithat Paşa sadrazamlığa geçmiş, bu sırada Kanun-u Esasi ilan edilmiştir (23 Aralık 1876). Kanun-u Esasi ile birlikte Balkan devletlerine gerekli hakları vermesine rağmen Fransa, İngiltere ve Rusya, İstanbul Konferansı'nda ciddi isteklerde bulunmuş fakat Osmanlı bu istekleri reddetmiştir. Bunun üzerine Rusya'nın zorlamasıyla Avrupa'nın büyük devletleri Londra Protokolü'nü imzalamış (31 Mart 1877)[12] ancak Osmanlı, Londra Protokolü'nü Kanun-u Esasi'yi ve yapılacak seçimleri öne sürerek reddetmiştir. Bunun sonucunda kırk dokuz gün görevde kalan Mithat Paşa sadrazamlıktan alınıp Avrupa'ya sürgün edilmiştir (5 Şubat 1877).[13]

Rusya, Londra Protokolü'nü reddeden Osmanlı'ya son darbeyi yaşatmak için Avrupa devletlerinin desteğini arkasına alarak savaş ilan etmiştir (19 Nisan 1877). "93 Harbi" olarak bilinen savaşta ordudaki düzensizlik ve yaşanan karışıklıklardan dolayı Osmanlı yenilgi alırken Ruslar Edirne'yi ele geçirerek İstanbul yolunu kendine açmıştır. Barış istemek zorunda kalan Osmanlı Devleti İstanbul Konferansı ve Londra Protokolü'nden daha ağır şartlar içeren, Doğu ve Balkanlardaki egemenliğini azaltacak Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması'nı imzalamıştır (3 Mart 1878). Rusya'nın baskısıyla imzalatılan Ayastefanos ile Osmanlı üzerindeki çıkarları bozulan, hoşnut olmayan Avrupa devletleri düzenledikleri Berlin Kongresi'nde (13 Haziran-13 Temmuz 1878) devlet çıkarlarının gözetilmesi için Osmanlı'dan alınan topraklar üzerine görüşmüşlerdir.[14] Bu esnada sağlığına kavuşan V. Murat'ın tekrar tahta geçmesi için yapılan I. ve II. Çırağan girişimleri olumsuz sonuçlanmıştır. Kanun-u Esasi'ye dayanarak Sultan Abdülhamit, Mebusan Meclisi'ni süresiz kapatmıştır (13 Şubat 1878). Mithat Paşa, Avrupa'dan döndükten sonra, Taif'e sürülüp burada katledilmiştir (24 Nisan 1884). Rusya'nın Doğu Anadolu üzerinden Akdeniz'e inmesini çıkarları açısından ters bulan İngiltere'nin diğer taraftan Doğu Anadolu'da Ermeni Devleti kurulmasını ön gören düşüncesini destekleyenler arasında Rusya da vardır. Ermenileri isyana teşvik eden Rus ve Ermeni ajanları Berlin Kongresi kararlarının 61. maddesinde dayanarak Osmanlı'yı Ermenilere yönelik ıslahat yapması için zorlamıştır. 61. maddenin metni şöyledir: "Bâbıâli Ermenilerle meskûn vilayetlerde mahallî ihtiyaçların

[12] E. Z. Karal, *age.*, s. 39.
[13] E. Z. Karal, *age.*, s. 302.
[14] E. Z. Karal, *age.*, s. 57.

lüzum gösterdiği tensikat ve ıslahatı vakit geçirmeksizin tatbik etmeyi ve çerkezlerle Kürtlere karşı onların güvenliğini temin etmeyi deruhte eder."[15]

Kışkırtılan Ermeniler kurdukları Hınçak Ermeni İhtilal Cemiyeti'yle silahlanarak Bab-ı Ali'ye (İstanbul) yürümüş (1894), sonrasında Osmanlı Bankası'na savaş açmıştır (1895). Sınırları tam olarak 1830'da belirlenen Yunanistan, Berlin Kongresi'nde sınırlarında düzenleme sözü alınca Osmanlı'dan Teselya'yı, Ege adalarından Girit ve Epir'i istemişti. Girit'teki ayaklanmadan sonra Girit'e asker çıkaran Yunanistan'a karşı Avrupa devletleri donanma yollamışlardır. Girit'ten çıkmaya mecbur kaldıktan sonra Osmanlı topraklarına giren Yunanistan'a Osmanlı Devleti savaş açmıştır (17 Nisan 1897). Avrupa devletlerinin araya girmesiyle imzalanan antlaşma ile durdurulan Türk-Yunan Savaşı (1897) Osmanlı galibiyetiyle sonlanmıştır.

Osmanlı'daki Balkan topraklarında karışıklıklar sırasında Doğu Rumeli, Bulgar Prensliği'ne bırakılmıştır (5 Nisan 1886). Makedonya; Arnavut, Bulgar, Rum, Sırp, Türk, Ulah, Yahudi gibi milletlerden oluşmaktaydı. Bulgaristan ve Yunanistan hedefledikleri Makedonya topraklarına ulaşmak için Makedonya komiteleri kurarak Osmanlı ile uğraşmışlardır. "İstibdat Rejimi" şeklinde adlandırılan II. Abdülhamit idaresine karşı politik çekişmenin arttığı dönemde karşıt olanlar İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Kurulması sırasında temsilcileri arasında sorunlar oluşan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin varlığını duyan devlet, cemiyeti dağıtarak başlıca üyelerini Avrupa'ya sürgün etmiştir.[16]

Osmanlı'nın bütünlüğünü sağlamayı, istibdat yönetiminden meşrutiyete geçmeyi, Kanun-u Esasi'yi (1876) canlandırmayı, Türk milliyetçiliğini yaymayı amaçlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti, içindeki anlaşmazlıklara rağmen çok geçmeden Balkanlardaki 3. Ordu'nun subaylarınca tanınmaya başlamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1906'dan sonraki ileri gelenleri Binbaşı Enver Bey, Kolağası Resneli Niyazi ve Eyüp Sabri Bey, Posta-Telgraf Başkâtibi Talat Bey'dir. Güç kazanan İttihat ve Terakki'nin baskısıyla birlikte II. Meşrutiyet ilan edilmiştir (23 Temmuz 1908).

II. Meşrutiyet'le sağlanan huzurlu ortam çok devam etmeyince İttihat ve Terakki'nin bildiri girişimlerine rağmen eyaletler, imparatorluktan ayrılmaya başlamıştır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek'i topraklarına kattığı gün Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı bir prenslik olan Bulgaristan bağımsızlığını

[15] E. Z. Karal, *age.*, s. 132.
[16] E. Z. Karal, *age.*, s. 245.

ilan etmiştir (5 Ekim 1908). Ertesi gün Girit Meclisi kendi beyanı ile birlikte Yunanistan'a bağlanmıştır (6 Ekim 1908).

Hazırlıkları süren seçimlerden İttihat ve Terakki Cemiyeti başarı kazanmış ardından meclis toplanmıştır (17 Aralık 1908). Şeriatin elden gittiğini öne süren Avcı taburlarından askerlerin başlattığı "31 Mart Olayı" şeklinde bilinen ayaklanmayı (12 Nisan 1909) Selanik'ten gelen Hareket Ordusu bastırmıştır.[17] Hareket Ordusu Kurmay başkanı Kolağası Mustafa Kemal ve Hüseyin Hüsnü Paşa'nın idaresindeydi. 31 Mart Olayı'ndan sonra II. Abdülhamit tahttan indirilerek (27 Nisan 1908) otuz üç yıl devam eden taht dönemi sonlanmış ve yerine Mehmet Reşat Han geçmiştir. Bu sırada İtalya'nın Trablusgarp'a asker çıkarmasıyla başlayan Türk-İtalyan savaşı (29 Eylül 1911), Uşi Antlaşmasıyla (15 Ekim 1912) sonlanarak Trablusgarp ve On İki Adalar İtalya'ya bırakılmıştır. Devlet yönetimine hazırlıksız gelen İttihat ve Terakki üyelerinin çoğu asker kökenli, genç ve tecrübesizdi. Bosna-Hersek, Bulgar Prensliği, Girit'ten sonra Trablusgarp ve On İki Adalar'ın da Osmanlı'dan ayrılmasıyla İttihat ve Terakki Partisi devlet yönetiminden çekilmiş yerine Kâmil Paşa Kabinesi kurulmuştur.

Makedonya'daki isyan Arnavutluk'a sıçradığında Padişah Mehmet Reşat Han'ın Arnavutluk'a gerçekleştirdiği gezi bir süre huzuru sağlasa da uzun sürmemiştir. Balkan devletlerinin anlaşarak Osmanlı'ya savaş ilan ettiği I. Balkan Savaşı olarak adlandırılan savaşta Osmanlı yenilmiş, Bulgar Ordusu Edirne'yi alarak Çatalca'ya kadar ilerleyerek savaştan en kazançlı çıkan devlet olmuştur. Bulgaristan'ı çekemeyen diğer Balkan devletlerinin Bulgaristan'a savaş açmasıyla II. Balkan Savaşı başlamıştır. Osmanlı da bu esnada ordusunu Bulgaristan'a sürerek Edirne'yi geri almıştır.

Osmanlı içerde ve dışarda sıkıntılarla uğraşırken dünyada da yeni bir savaş baş göstermek üzereydi. Almanya tarafına İtalya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu alarak Avrupa'da üçlü ittifakı oluştururken Fransa, İngiltere, Rusya da karşı bloğu oluşturmuştur. II. Abdülhamit döneminde Almanya ile yakınlaşan Osmanlı, II. Dünya Savaşı'nda da Almanya tarafında yer almıştır. Keza Osmanlı Almanya'yla gizli antlaşma yaparak birlik olmuştur (2 Ağustos 1914). Tek taraflı olarak kapitülasyonları kaldırıp, seferberlik ilan eden (2 Eylül 1914) Osmanlı, iki Alman savaş gemisinin boğazları geçip Osmanlı bayrağı çekerek Rus limanlarını bombalaması ile savaşa dâhil olmuştur.

[17] Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara, 1993, s. 218.

I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale, Galiçya, Filistin, Irak, Kafkasya, Mısır ve Yemen cephelerinde zor savaşlar veren Osmanlı, müttefiklerin yenilgisi sonucu mağlup olmuş, Mondros Antlaşması'yla da savaş sonlanmıştır (30 Ekim 1918). I. Dünya Savaşı sonunda Türklere kalan son yer olan Anadolu'nun da bazı kısımları üstün gelen devletlerce istila edilmiştir. Yunanlar, İngiltere'nin yardımıyla İzmir'e asker çıkarmış (15 Mayıs 1919), İttihat ve Terakki Partisi'nin ileri gelenleri I. Dünya Savaşı'nın kaybedilmesiyle yurt dışına kaçmışlardır.

Yunanistan'ın İzmir'e asker çıkarması Anadolu'da galeyana yol açmışken çoğu ilde protestolar düzenlenmiş, Anadolu'nun Kurtuluş Savaşı böylelikle başlamıştır. Anadolu'ya 9. Ordu Müfettişi olarak gönderilen Mustafa Kemal Paşa önderliğinde düşmanlar Anadolu'dan sürülmüş, bu başarıyı dünya devletleri Lozan Antlaşması'yla kabul etmişlerdir. Bu tarihten sonra saltanat ve halifelik kaldırılmış, Batılılaşma faaliyetleri devam ettirilerek medeni devlet olmayı kendisine ilke edinen Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur. Böylelikle yüzyıllardır içinde bulunulan İslami yaşayış yerini Avrupai yaşayışa bırakmaya başlamıştır.

Bu dönemde altı yüzyıl boyunca dünya siyasetine yön veren imparatorluk çökmüş, yerini Atatürk milliyetçiliği ilkelerine dayalı, ulusal bir hükûmet olan genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti almıştır. Bu sayede Türkiye Cumhuriyeti, Batı ile entegrasyonu amaçlayarak ilerlemeye devam etmiştir.

1.1.2. Mehmet Emin Yurdakul'un Yetiştiği Ortamın Kültürel Yapısı

Kültürel anlamda İstanbul'un alınışıyla birlikte Batı ile ilişkileri artan Osmanlı, on dokuzuncu yüzyılda tam anlamıyla Batılılaşma sürecine girmiştir. Eski gücünü kaybeden Osmanlı, kurtuluşun Batı kültür ve medeniyetinde olduğunu göz önünde bulundurarak Tanzimat Fermanı'nı (1839) ilan etmiştir. Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa tarafından Gülhane Parkı'nda okunan Tanzimat Fermanı "Gülhane Hattı Hümayunu" olarak da bilinmektedir. Fermana göre hareket edileceğine tüm devlet büyükleri ant içmişlerdir. Fransız İhtilali'nden (1789) sonra Osmanlı, konusu açısından Avrupa'daki insan haklarını anımsatan Tanzimat Fermanı'nı (1839) ilan etmiştir. Halkın baskısıyla ilan edilen Fransız İhtilali'nden farklı olarak Tanzimat Fermanı devletin müdahalesiyle ilan edilmiştir. Yasa önünde herkesi eşit sayan, can ve mal güvenliğini koruma altına alan, askerliği süreye bağlayan, cezaları yasayla ilişkilendiren, kişilerin gücüne göre vergi kesen, memurları aylığa bağlayan Tanzimat

Fermanı birçok konuda ciddi atılım olmuştur. Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra İstanbul'daki toplumsal yaşantıda gözle görülür değişiklikler olmuş, gayrimüslim azınlığın yaşadığı Beyoğlu ve etrafına gelen İstanbul zenginleri Batılı gibi yaşamaya çalışmışlardır.

Osmanlı'nın Rusya'yla yaptığı Kırım Savaşı'ndan sonra Avrupa devletlerinin baskısıyla ilan edilen Islahat Fermanı (28 Şubat 1856) Osmanlı'daki Hristiyan halka haklar vererek tüm halkın eşit sayılmasını sağlamış aynı zamanda karışıklık durumunda Avrupa devletlerine Osmanlı'nın iç işlerine müdahale hakkı vermiştir.

Asırlarca doğu zihniyetine sahip Osmanlı, Batılılaşma yönünde yaptığı siyasi atılımlardan sonra eğitimde de Batılılaşmanın gerekli olduğunu düşünmekteydi. Medreselerin ve eski sistemle eğitim almış olan bilim adamlarının halk üzerindeki güçlü etkisi görmezden gelinemeyeceği için Mustafa Reşit Paşa ve ekibi, halkın modern eğitim sağlamak için açılan yeni okullara verdiği tepkiyi dikkate almak zorunda kalmıştır. Öncesinde çoğu askerî amaçlı açılmış Batılı anlamda bazı okullar mevcuttur. Tanzimat İnkılabı'ndan sonra bir yandan askerî okullara yeni okullar eklenmiş, diğer yandan sivil okullar açılmıştır. 1845'te yeni askerî liselerin açılması ile birlikte 1846 yılında günümüzdeki Millî Eğitim Bakanlığı'nı andıran Maarif-i Umumiyye Nezareti kurulmuştur.

Yeni açılan okullara eğitimci yetiştirmek için 16 Mart 1848'de Darü'l-muallimin açılmıştır. 30 Ekim 1846'da Darü'l-fünun'un temeli atılmıştır. Fransız Bilimler Akademisi'ne benzeyen Encümen-i Daniş, açılan yüksek okullarda öğretilecek ders kitaplarını hazırlamak ve bir çatı altına bilimsel araştırmaları getirmek için kurulmuştur (18 Temmuz 1851). 1861 yılında ise Belediye-i Daniş yerine Cemiyet-i İlmiyye-i Osmaniyye kurulmuştur.

Tanzimat'ı izleyen yıllarda, İtalyan ve Fransız tiyatro şirketleri İstanbul'u ziyaret etmeye başlamıştır. Başlangıçta Beyoğlu'nda yabancılara gösteriler yapan yabancı tiyatrolar, yerli halkın gösterilere olan ilgisiyle eserlerini Türkçeye çevirerek vermeye başlamışlardır. Toplum psikolojisi üzerindeki etkisi anlaşılan tiyatro için yapılan ilk yerli girişim Hacı Noun Tiyatrosu'nun açılışı olmuştur (1854).

Müziğin tüm bu kültürel değişimlerde önemli bir rolü vardır. Batı müziği, diğer alanlarda olduğu gibi, askerî amaçlar için tekrar gelmiş, 1828'de bir askerî bando kurulmuştur. 1846'da İstanbul'a gelen İtalyan müzisyen Liszt'in padişadın beğenisini

kazanarak sarayda konser vermesi ve padişah adına marş bestelemesi müzik adına önemli bir gelişme olmuştur.[18]

Tanzimat Dönemi ile Türkiye'de gazetecilik başlamıştır. 1831'de İstanbul'da ilk Türk gazetesi olarak görünen Takvim-i Vekayi, devlet tarafından yayımlanan resmî bir gazeteydi. İçerikleri daha çok memur atamalarıyla ilgili olan bu gazetede ara sıra bilim ve fen makaleleri yayımlanıyordu. Bugünkü Resmî Gazete'nin temeli olan Takvim-i Vekayi, Osmanlı'nın çöküşüne kadar aralıksız yayımlanmış, bu gazeteyi 1840'da William Churchill adlı bir İngiliz tarafından yayımlanan Ceride-i Havadis takip etmiştir.

Türk okuyucu, 1860'da yerli bir girişim ve ilk özel gazete olan Tercüman-ı Ahval'le tanışmıştır. Sahibi Agâh Efendi, baş editörü şair ve yazar İbrahim Şinasi olan Türk kültür tarihinde önemli bir yere sahip Tercüman-ı Ahval gazetesi altı yıl süreyle yayımlanmıştır. Agâh Efendi ile aynı düşüncede olmayan Şinasi, iki yıl sonra bu gazeteden ayrılarak 28 Haziran 1862'de, tek başına, Tasvîr-i Efkâr'ı yayımlamıştır. Namık Kemal'in ilk makalesinin yayımlandığı Tasvîr-i Efkâr'ı Şinasi Avrupa'ya kaçtığında Namık Kemal yönetmiş, sonrasında idareyi Recaizade Mahmut Ekrem'e bırakmıştır. Artan okuyucu sayısına karşı yeni gazeteler çıkarılmış (Mirat-1862, Muhbir-1867, Ayine-i Vatan-1867) ve herkes tarafından anlaşılabilecek yeni bir dil geliştirilmeye çalışılmıştır.

Islahat Fermanı'nın (1856) ilanından sonra, Osmanlı İmparatorluğu yeni bir Batılılaşma evresine girmiştir. 1856 yılına kadar, yenilikler devletin kontrolünde ve kötüye giden kurumların yerine yenilerinin geçişi durumundaydı. Ancak, bu tarihten sonra politika ve fikir evrenini bozan gelişmelerin bir sonucu olarak, bu hareketler halka açılmış ve bir şekilde entelektüellerce devlete ve sisteme karşı kimi zaman dolaylı kimi zaman doğrudan mücadele başlatılmıştır.

Halkın baskısıyla devletin kendini değiştirmek zorunda kaldığı bir sisteme geçen Türkiye'deki gelişmelerin temelini 1830-1860 yılları arasında büyüyen genç kuşak oluşturmuştur. Bu nesil okuyan, düşünen, sorgulayan, çoğu Batı'yı gören ve tanıyan, Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupa devletlerini karşılaştırabilen bir nesildir.

Bu dönemde, Osmanlı'nın kültürel ilişkileri Fransa ile yoğunlaşmıştır. Avrupa'ya eğitim için giden gençlerin çoğu Fransa'ya gönderilmiştir. İstanbul'daki Batılı anlamda eğitim veren okullarda yabancı dil olarak Fransızca öğretilirken bazı okullarda eğitim dili Fransızca olmuştur. Türk aydınları Fransız kültürünü yakından

[18] Ahmet Hamdi Tanpınar, *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1988, s. 148-149.

tanırken Fransız edebiyatına da kayıtsız kalmamışlardır. Fransız edebiyatıyla ilk temas, eğitim amacıyla Paris'e giden Şinasi ile olmuştur (1849). Şinasi, Paris'ten döndükten sonra Terceme-i Manzûme eseriyle Fransızcadan yaptığı şiir çevirilerini yayımlamıştır (1858). Şinasi'nin koruyucusu Mustafa Reşit Paşa için kaleme aldığı dört kaside (1849-1858), biçim olarak klasik kasideden ayrı ve içerik yönünden Batılıdır.

Tanzimat Dönemi'nde, modern Türkiye'nin kurulmasına önemli katkı sağlayan fikirlerin ilk hareketi de başlamıştır. Medeniyetçilik ideolojisi, Tanpınar'ın ifadesiyle, "Tanzimat devrinin ilk ideolojisi Medeniyetçiliktir."[19] Tanzimat Dönemi'nde ikinci fikir Osmanlıcılıktır. Abdülaziz'in son dönemlerinde ve II. Abdülhamid döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nun iç ve dış politikalarında Tanzimat'la gelişen ideolojilerden biri, İttihad-ı İslam'dır. Bu ideolojinin edebiyattaki temsilcileri Mehmet Akif ve Eşref Edip'tir.

Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkan Türkçülük fikri Tanzimat ile başladı. Tanzimat ve Islahat Fermanları'ndan sonra, Batı ile ilişkileri hızlanan Türk aydınları, Osmanlı Devleti'nin Batı devletlerinde olduğu gibi yönetilmesini istedi. Bunun için devlet idaresine baskı yapmaya başladılar. Haziran 1865'te, bir grup entelektüel Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ni kurdu. Bu aydınlar kendilerini Genç Osmanlılar olarak adlandırdı. Genç Osmanlılar tarafından içeride ve dışarıda yapılan çalışmalar sonuç verdi ve 1876 yılında I. Meşrutiyet ilan edildi. Türk toplumunun ilk demokrasi denemesi olan I. Meşrutiyet Dönemi "93 Harbi" ndeki yenilgiyle sonlanmıştır. Sultan II. Abdülhamit, Osmanlı Mebusan Meclisi'ni Kanun-u Esasi'den alınan otorite ile kapattı ve sultanlığı sırasında uygulayacağı idare hakkında ilk izlenimini verdi.

Batılı anlamda Türk edebiyatının eser yazan ilk sanatçıları Namık Kemal, Şinasi ve Ziya Paşa'dır. Bu sanatçılar yazdıkları şiirlerde şekil olarak eskiyi devam ettirirken içerik olarak kelimenin tam anlamıyla Batılı olmuşlardır.

Roman, hikâye, tiyatro, makale gibi Türk edebiyatına yeni türler getiren yeni Tanzimat sanatçıları, edebiyatı toplumun bir özelliği hâline getirmiş ve "Toplum için sanat" ilkesine uygun eserler üretmiştir. Bu nedenle, İstanbul'da çalışma fırsatı bulamayan bu sanatçılar ya sürgüne gönderilmiş ya da Avrupa'ya kaçmıştır. Böylece Türk edebiyatı, divan edebiyatının kurallarından sıyrılarak kendine yeni bir yol çizmiştir.

---

[19] A. H. Tanpınar, *age.*, s. 152.

I. Meşrutiyet'in kaldırılmasından sonra, Türk edebiyatı eski heyecanını kaybetmiştir. Abdülhamit yönetiminin baskısı ve sanatçıların kişiliğinden kaynaklı nedenlerle, I. Tanzimat'taki heyecan gitmiş, sanatçılar tamamen romantizme yönelip içlerine kapanmışlardır. Ekrem-Hamit-Sezai Okulu veya II. Tanzimat şairleri olarak bilinen bu sanatçılar, "Sanat için sanat" ilkesine uygun eserler yazmışlardır.

Sultan Abdülhamit'in baskıyı artırması, aydınların güçlü istihbarat servisi ile yakından izlenmesi, Osmanlı'nın içinde ve dışında sürekli kan kaybı ve geleceği hakkında iyimser düşüncelerin bulunmaması, halkın ve aydınların büyük bir çöküşüne neden oldu. Bu nedenle, 1878-1895 yılları arasında Türk edebiyatında sessizliğin egemen olduğu bir dönemdir. Bu dönemde Ekrem-Hamit-Sezai üçlüsü etrafında toplanmış 20-30 sanatçı gelecekteki Servet-i Fünun hareketinin oluşumuna yol açan bir "ara nesil" olmaktan ileri geçememiştir.

17 Mart 1891'de Servet-i Fünun adlı dergi Ahmet İhsan Tokgöz tarafından İstanbul'da basılmaya başlanmıştır. Ahmet İhsan Tokgöz, Recaizade Mahmut Ekrem'in öğrencilerinden biriydi. Recaizade Mahmut Ekrem, eski edebiyat destekçileri ile arasında çıkan kafiye tartışmasından sonra yeni edebiyat hayranları ile bir çatıda toplanmaya çalışmıştır. Bu amaçla Şair Tevfik Fikret, 7 Şubat 1896'da Recaizade Mahmut Ekrem'in talebi üzerine Servet-i Fünun dergisinin başına geçmiştir. Tevfik Fikret'in Yazı işleri Müdürlüğü yapmasıyla canlanan derginin etrafına Halit Ziya Uşaklıgil, Cenap Şehabettin, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit Yalçın, Hüseyin Siret Özsever ve Ahmet Şuayp gelmiştir. Böylece, Edebiyat-ı Cedide olarak da bilinen Servet-i Fünun topluluğu ortaya çıkmıştır. Sanattan başka hiçbir şey düşünmeyen ve dönemlerinin sorunlarını umursamayan, Servet-i Fünun sanatçılarının içe dönük olmasının ana nedeni Osmanlı'nın içinde bulunduğu zor durumdur. Edebiyat-ı Cedide'nin olağanüstü çabalarıyla Türk edebiyatında Tanzimat'la başlayan Batılılaşma hareketi kesin zaferini ilan etmiştir. Edebiyatın gerekliliğini ve değerini Türk kamuoyuna kabul ettiren Servet-i Fünun sanatçıları, rakiplerini kısa sürede susturmuş ve Batılı meslektaşlarının seviyesine yetişmiştir.

Servet-i Fünun sanatçıları arasında çeşitli anlaşmazlıkların ortaya çıkmasıyla Tevfik Fikret Yazı İşleri Müdürlüğü'nden ayrılmış yerine Hüseyin Cahit Yalçın geçmiştir. Hüseyin Cahit'in Fransızca çevirdiği "Edebiyat ve Hukuk" makalesi kışkırtıcı bulunarak, Servet-i Fünun dergisi (16 Ekim 1901, Sayı 553) kapatılmıştır. Dergi, müdahale eden birkaç kişi tarafından yeniden açılsa da topluluk eski heyecan

kalmadığından dağıldı. Bir daha görüşme fırsatı bulamayan Servet-i Fünun sanatçıları (23 Temmuz 1908) II. Meşrutiyet'e kadar fazla çalışma vermezken yalnız Tevfik Fikret'in yazdığı sosyal konulu bazı şiirler duyuldu. 1908'den sonra Servet-i Fünun topluluğunu yeniden birleştirme girişimleri vardı ancak bu gayretler yeterli gelmedi.

Ülkeye büyük bir özgürlük havası getiren II. Meşrutiyet'le birlikte (10 Temmuz 1908) edebiyattan uzak birçok dergi ve gazete çıkmıştır. Edebiyat ve sanat konusunda endişeli bazı gençler Mart 1908'in başında toplanmış. 12 Mart 1909 tarihli Servet-i Fünun dergisinde Faik Ali Ozansoy başkanlığında Fecr-i Ati topluluğunun toplandığı haber edildikten sonra, Fecr-i Ati'nin gideceği yol şu şekilde aktarılmıştır: "Sanat şahsî ve muhteremdir. Ruhları şiir ve estetiğe karşı samimi bir bağlılıkla dolu olan bu gençler yakında sanatseverlik arzularının ve felsefelerinin yankısı olmak üzere Fecr-i Âti adıyla bir dergi de yayımlayacaklardır."[20]

"Sanat şahsî ve muhteremdir." kuralını ilke edinen Fecr-i Ati topluluğu, sanatçıların aynı isim altında yayımlanacağı dergiyi yayımlamamış fakat 24 Şubat 1910'da, Servet-i Fünun dergisinde bir bildiriyle kuruluş amaçlarını ilan etmişlerdir. Edebiyatın öneminin şu ana kadar bilinmediğini aktaran Fecr-i Ati sanatçılarının yayımladıkları Fecr-i Ati Encümen-i Edebîsi Beyannamesi'nin amaçları: Edebiyatın ve dilin gelişmesini sağlamak, gençleri bir araya getirmek, Fecr-i Ati topluluğunun eserlerinden kütüphane oluşturmak, Batı'da yayımlanan önemli yapıtları çevirmek, konferans düzenlemek, halkı aydınlatmak, Batı'nın sanat ve edebiyat kurumlarıyla irtibat hâlinde olmak, şeklinde sıralanabilir. Fecr-i Ati topluluğunun önde gelen isimleri: Ahmet Haşim, Emin Bülent Serdaroğlu, Celal Sahir Erozan, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Refik Halit Karay, Ali Canip Yöntem, Faik Ali Ozansoy, Yakup Kadri Karaosmanoğlu şeklinde sıralanabilir. Sadece Ahmet Haşim'in kendi kişiliğini yarattığı ve Fecr-i Ati bildirisine uygun eserler ürettiği topluluk, tüm üyeleriyle ancak tek bir toplantı yapabilmiştir. Aynı dönemde, Millî Edebiyat hareketinin yayılması üzerine, üyelerinin çoğu bu harekete uygun eserler yazmış ve Millî Edebiyat topluluğuna dâhil olmuşlardır.

Osmanlı'da II. Abdülhamid dönemi, siyasi ve kültürel olayları, yeni fikirlerin gelişmesine yol açmıştır. Birçok sanatçının edebî kişilik gelişiminin önünü açan bu fikirler Osmanlı'yı buhrandan kurtarmayı amaçlamıştır. Osmanlı Devlet adamları bu fikirlerden Osmanlıcılığı ve İslamcılığı somutlaştırmaya çalışmışlar ancak başarı

[20] *Büyük Türk Klasikleri*, Ankara, 1990, Cilt 10, s. 231.

sağlayamamışlardır. Öncesinde bahsedilen Medeniyetçilik, İslamcılık ve Osmanlıcılık ideolojisine 1900'lü yıllarla Türkçülük ve Adem-i Merkeziyet ideolojisi de dâhil edilmiştir.

Sultan Abdülhamit'in kız kardeşinin oğlu olan Prens Sebahattin'in önerdiği Adem-i Merkeziyet ya da Teşebbüs-i Şahsi fikri daha çok ekonomi ile ilgilidir. 4 Şubat 1902'de Paris'teki Genç Türkler Toplantısı'nda, Genç Türkler ile aynı fikirde olmayan Prens Sabahattin, Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'ni kurmuş. Prens Sabahattin'i bu fikre götüren Fransız yazar Edmond Demolins'in "Anglo-Saksonların üstünlüğü neden ileri geliyor?" adlı kitap (1897) olmuştur. "Demolins'in tezi, kısaca Anglo-Saksonların üstünlüğünün, kişiliği ve ferdî teşebbüs yeteneğini geliştiren üstün eğitimlerine -diğer insan toplumlarında yaygın olan topluma güven yerine kendine güvene- dayadığı şeklindeydi."[21]

İki aşamalı olan bu düşünce, birinci aşamada devlet idaresindeki başkent tekelinin ortadan kaldırılması, yerel idarelere yetki verilmesi, vergilerin toplandığı bölgede harcanması, ikinci aşamada özel girişime önem vererek bireysel refahı sağmak şeklindeydi. Prens Sabahattin'in bu fikirleri başlangıçta oldukça dikkat çekmiş, kurduğu cemiyet, Osmanlı'nın çeşitli merkezlerinde şubeler açmış ancak başarı sağlayamamıştır.

Dönemin bir diğer güçlü hareketi, Türkçülük ideolojisidir. Türkler arasında temeli çok eskilere dayanan Türk milliyetçiliği fikri, Göktürk Yazıtları ile başlamış ve çeşitli Türk bilim adamlarının ve sanatçıların eserlerine konu olmuştur. Türk milliyetçiliği fikrinin tarihsel gelişimi bağlamında Türkçülük ideolojisi Tanzimat'tan sonra başlamıştır. Avrupa'daki Türkoloji çalışmaları on dokuzuncu yüzyılda hızlanırken eğitim için Batı'ya giden Türk öğrenciler de bu çalışmalardan etkilenmiştir. Bu alanda ilk bilinçli çalışmayı yapanlar Ahmet Vefik Paşa (1823-1891), Ali Suavi (1839-1878), Mustafa Celalettin Paşa (1826-1876), Lehistanlı mülteci ve Şıpka kahramanı Süleyman Paşa (1838-1892) gibi isimlerdir. Tanzimat Dönemi'nde başlatılan Türkçülük üzerine yapılan çalışmaları, Şemsettin Sami (1850-1904), Necip Asım Bey (1861-1935), Tahir Bey (1861-1926) ve Velet Çelebi (1869-1950) gibi isimlerin çalışmaları izlemiştir.

Tanzimat ile başlayan dilde, sadeleşme hareketi, Yurdakul'un (1869-1944) 1898'de yayımlanan "Türk Şiirler" adlı şiir kitabında ilk önemli sonuçları vermişti. Ahmet Vefik Paşa'nın yöntem anlamında takipçisi olan Şemsettin Sami Bey 1884-1902

[21] B. Lewis, *age.,* s. 201.

yılları arasında Türk dilinin sadeleştirilmesi için eserler vermiştir. 1882 yılında Şeyh Süleyman Efendi tarafından Osmanlı Türkçesiyle yazılmış olan Lügat-i Çağatay ve Türkî-i Osmanî sözlüğü yayımlanmıştır. Bilim ve dil alanında yapılan bu çalışmalara Kazan Türklerinden Yusuf Akçura'nın 1904'de Mısır'daki Türk gazetesinde yayımladığı Üç Tarz-ı Siyaset yapıtı ile Siyasi Türkçülük ilave edilmiştir. Bu büyük hacimli makalede, Yusuf Akçura, Osmanlı'da izlenen üç siyasi yolu belirledikten sonra, bu ideolojilerin tarihsel arka planına kısaca değinerek uygulanabilirlik alanlarını tartışmıştır. Üç ideolojinin de iyi ve kötü taraflarını öne süren Yusuf Akçura, Osmanlı Devleti için en uygun olanın Türkçülük ideolojisi olduğu sonucuna ulaşmıştır.

İttihat ve Terakki Partisi II. Meşrutiyet'ten sonra yönetime geldiğinde İslamcılık ve Osmanlıcılığı destekleyici bir tutum sergilese de sonrasında ünlü Türkçü sosyolog ve şair Ziya Gökalp'tan etkilenerek Türkçülük ideolojisini kabul etmiştir. Avrupa ve Türkiye'de yapılan Türkoloji çalışmalarının, Osmanlı İmparatorluğu'na yerleşmesiyle 1911'de Manastır'da yayımlanan Hüsn ve Şiir dergisi 11 Nisan 1911'de Selanik'te Genç Kalemler ismiyle görünmeye başlamıştır. Baş makalesinde Ömer Seyfettin'in ele aldığı Yeni Lisan konusuna yer veren dergiyle ilk kez Millî Edebiyat düşüncesi öne sürülmüştür. Ziya Gökalp, Selanik'e geldiğinde, güçlü bir yazar ekibine sahip olan bu dergi, kısa sürede kalabalık bir aydın grubu etrafında toplamıştır.

İttihat ve Terakki Partisi'nin desteğiyle çalışmalar hız kazanmış ve Çocuk Bahçesi, Türk Yurdu, Türk Ocağı, Halka Doğru, Türk Sözü, Yeni Mecmua, Dergâh gibi yayın organları etrafında toplanan sanatçıların eserleriyle Millî Edebiyat hareketi, Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna zemin hazırlamıştır.

1.2. Mehmet Emin Yurdakul'un Hayatı ve Edebî Kişiliği

1.2.1. Hayatı

Millî Mücadele'nin başında Mustafa Kemal Paşa'nın "Milletimizin Mübârek Babası!..." olarak ifade ettiği Yurdakul, 13 Mayıs 1869 tarihinde İstanbul (Beşiktaş)'da mütevazi bir ailenin evladı olarak dünyaya gelmiştir. Babası Salih Reis bir balıkçı kayığının reisidir.[22] Baba tarafından ataları Terkos Gölü çevresindeki Zekeriya Köyü'ne giden Yurdakul'un annesi ise o dönem Edirne yöresine bağlı, bugün ise Bulgaristan'da kalmış bir yer olan Uzuncaova Hasköy'ünden İstanbul'a göç etmiş Kömürcü Mehmet

[22] İbnü'l Emin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul, 1969, s. 295.

Ağa'nın kızı Emine Hatun'dur. [23] Halk zevkini ve Türklük bilincini ilk olarak ailesinden özellikle de babasından alan Yurdakul, İsmail Hakkı Baltacıoğlu ile yaptığı bir mülakatta (1943) ümmi olan babasının kendisine Battal Gazi, Kerem ile Aslı gibi halk hikâyeleri okuduğunu, halk ninnileri ve halk öğütleriyle yetiştiğini söylemiştir. Yurdakul, şiirlerine konu edindiği toplumsal durumu, toplumun içerisinde yaşayarak gördüğünü ifade etmiştir. Sezai Uzelli ile yaptığı mülakatta (1943) bu durumu şöyle anlatmıştır: "Ben halk çocuğuyum. Halk evlâdı bir ana ile babanın kucağında büyüdüm. Atalardan kalma halk öğütleriyle, halk ninnileriyle çocukluğumu geçirdim. Biraz yetişkin çağa geldiğim vakit bu halkı çok acıklı bir halde gördüm."[24]

Yedi sekiz yaşlarında (1876/1877) Sıbyan Mektebi'ne başlayan Yurdakul, burada aldığı eğitim sonrasında Beşiktaş'taki Askeri Rüştiye'ye (1879) devam etmiştir. Ardından Mülkiye İdadisi'ne yazılan ancak tamamlamadan okuldan tasdikname ile ayrılan Yurdakul (1887) genç yaşta memuriyete başlayarak iki yıl Bab-ı Ali Sadaret Dairesi Evrak Kalemi'nde fahri kâtiplik yapmıştır. On dokuz yaşına eriştiğinde (1888) Şebinkarahisarlı (Giresun) bir ailenin kızı olan Müzeyyen Hanım ile evlenmiş ve bu evlilikten biri kız dört çocuğu dünyaya gelmiştir.

1889 yılında eğitime tekrar devam ederek Hukuk Mektebi'ne yazılmıştır. O sıralarda Madam Mut'la tanışan Yurdakul, eğitimine yurt dışında devam etmek isteyerek Hukuk Mektebi'ni yarıda bırakmış ve yabancı dil üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak bu hususta kendisine yardımcı olacak olan Mut'un ölümü ile ümidi kırılan Yurdakul, resmî eğitim hayatını tamamen sonlandırmıştır (1891). Yeniden Bab-ı Ali Kâtipliği'ne dönerek, edebiyat ve şiir üzerine yoğunlaşan Yurdakul, ilk eseri, ahlak ve hukuk ile ilgili olan Fazilet ve Asalet'i (1892) zamanın sadrazamı Türk ve Türkmen asıllı Cevat Paşa'ya sunmuştur. Cevat Paşa eseri takdir ederek Yurdakul'u Rüsumat (Gümrük) Tahrirat Kalemi Müsevvidliği'ne getirmiştir. Yurdakul, buradan da terfi ederek 1893'de Rüsumat Evrak Müdürü olmuştur. On dört yıl bu vazifede kalan Yurdakul, asıl ününü burada çalıştığı esnada kazanmıştır. Bu dönemi Nüzhet Haşim şöyle anlatır: "Kendisine ilk ve sonsuza dek sürecek ünü kazandıran, 1313 (1897)'de Yunan'a karşı açılan savaş sırasında o savaş için yazılan ve Selânik'deki "Asır" gazetesinde çıkan (Cenge Doğru) şiirinin altında (Rüsûmat Emâneti Evrak Müdürü Mehmed Emin) imzası vardı." [25]

---

[23] Fethi Tevetoğlu, *Mehmet Emin Yurdakul*, Ankara, 1988, s. 4.
[24] Hilmi Yücebaş, *Millî Şairimiz Mehmet Emin Yurdakul*, İstanbul, 1947, s. 15.
[25] Nüzhet Haşim, *Millî Edebiyata Doğru*, İstanbul, 1918, c. I, s. 5.

Doğu'da, Batı'da ve özellikle İslam aleminde ün salan Azerbaycan Türkü olan Şeyh Cemaleddin Afganî, Ali Paşa'nın sadrazamlığı zamanında İstanbul'a gelmiş ancak fikirleri tehlikeli bulunarak İstanbul'dan uzaklaştırılmış, daha sonra Abdülhamit Han zamanında tekrar İstanbul'a davet edilmiştir. Rüsumat Evrak Müdürlüğü esnasında Yurdakul, İslam dünyasını oluşturan milletlerde milliyetçilik duygusunu geliştirmeye çalışan Şeyh Cemaleddin Afganî'nin toplantılarına katılmış ve Afganî'yi "Bu son asrın en büyük inkılapçılarından biri"[26] olarak belirtmiştir.

Rüsumat Evrak Müdürü görevine devam eden Yurdakul, 1898'de "Türkçe Şiirler" kitabını bastırmıştır. 1907'de Erzurum Rüsumat Nazırlığı'na sürgün ile gönderilerek İstanbul'dan uzaklaştırılan Yurdakul, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Trabzon Rüsumat Nazırlığı'na atanmış, İstanbul'da 31 Mart Vakası ile birlikte İttihat ve Terakki'ye bağlı olarak faaliyetleri sürdürmüştür. Sadrazamlığa getirilen (14 Şubat 1909) Hüseyin Hilmi Paşa tarafından İstanbul'a davet edilen Yurdakul, teklif edilen Matbuat Umum Müdürlüğü'nü kabul etmemiş, bu esnada mecburi hizmet verilmek suretiyle Bahriye Müsteşarlığı'na getirilmiştir. Burada yalnızca yirmi altı gün vazifede bulunan Yurdakul, Hicaz Vali Vekilliği'ne atanarak (1909) Hicaz'daki kaosu dindirmiş ancak Mekke Emiri Şerif Hüseyin'le anlaşmazlığa düşünce tayinini istemiş, altı ay sonra Sivas'a vali olarak atanmıştır. Orada da yönetimin keyfiliğinden dolayı istifasını vererek İstanbul'a dönmüş olan (1911) şair için en uzun memuriyet dönemi (1890-1909) Rüsumat (Gümrük) İdaresi'nde geçmiştir.[27]

31 Ağustos 1911'de Türk Yurdu dergisini imtiyaz sahibi olaarak çıkarmaya başlayan Yurdakul, sonrasında Türk Ocağı'nın başkanlığını da yürütmeye başlamıştır. İttihat ve Terakki Merkezi'nin kendisini İstanbul murahhas üyesi yapmak istemesinin üzerine Ziya Gökalp ile görüşerek fikirlerine başvurmuştur. Bu esnada Osmanlıcılık düşüncesine sahip İttihat ve Terakki Partisi liderleri Türkçülüğün temsilcisi olan kendisi ile uyumlu çalışamayacağını düşünerek Yurdakul'u Erzurum Valiliği'ne sürgün etmişlerdir. Bir sene Erzurum Valiliği'nde çalışan Yurdakul, 1912'de emekliye ayrılmıştır. Sonrasında Yurdakul 1913 senesi seçimlerinde İttihat ve Terakki Musul Mebusu olmuştur.

---

[26] H. Yücebaş, *age.*, s. 11. (İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun 26.08.1943 tarihinde Yeni Adam da çıkan Mehmet Emin Yurdakul ile yaptığı bir mülakat)

[27] Kenan Akyüz, *Modem Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İstanbul, 1994, s. 124.

Şiirlerini dergi, gazetelerde yayımlamaya devam eden Yurdakul, ikinci şiir kitabı "Türk Sazı"nı (1914) ardından sırasıyla "Ey Türk Uyan", "Tan Sesleri", "Ordunun Destanı", "Dicle önünde", "Hasta Bakıcı Hanımlar", ve "Turan'a Doğru" şiir kitaplarını yayımlamıştır. Yurdakul'un "İsyan ve Dua" ve "Zafer Yolunda" eserleri Balkan ve I. Dünya Savaşı dönemlerinden izler taşımıştır. Türk Ocağı'nın kurucusu ve birinci üyesi Yurdakul adına Türk Ocağı bir gece düzenlenmiş ve bu geceye zamanın ileri gelenleri katılarak kendisine, sevgi ve saygıyı içeren ifadelerin kaleme alındığı bir defter hediye etmişlerdir. Bu defterde Yusuf Akçura: "Mehmed Emin Bey, bütün Türklüğe ilk dil veren büyük Türk'dür"[28] ifadelerine yer vermiştir.

Yurdakul aynı zamanda Çanakkale'deki askerlere moral için İstanbul'dan Çanakkale'ye "Edebî Heyet" içinde gitmiştir (15-28 Eylül 1915). I. Dünya Savaşı bitip Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanırken İttihat ve Terakki Partisi'nin son kongre başkanı olan Yurdakul, İttihat ve Terakki Partisi'nin kendini feshetmesi üzerine İstanbul'da kurulan Millî Türk Fırkası'nın kurucuları arasına katılmıştır. İzmir'in Yunanistan tarafından işgali üzerine düzenlenen Sultanahmet Mitingi'nin (23 Mayıs 1919) ilk konuşmacısı olan Yurdakul, arkadaşı Yusuf Akçura ile Anadolu'ya geçmiştir (1 Nisan 1921). Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal'in övgüsünü alan Yurdakul, Kurtuluş Savaşı boyunca Anadolu'nun çeşitli yerlerini gezmiş, 1923'te Şebinkarahisar'dan milletvekili seçilerek vazifesine 1930'a kadar devam etmiştir. Yurdakul, 12 Ağustos 1930'da kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'na geçmiş, parti kapatılınca Urfa milletvekili olarak tekrar meclise girmiştir (1932). Sonrasında memleketi İstanbul'dan milletvekili olan Yurdakul, bu vazifeyi ölümüne dek sürdürmüştür. 1943'ün sonuna doğru kalbinden rahatsızlanarak Alman Hastanesi'ne yatırılmış olan Yurdakul, 14 Ocak 1944 Cuma günü vefat etmiş olup kabri Zincirlikuyu'daki Asri Mezarlık'tadır.

Mehmet Emin Yurdakul'un torunu Doğan Yurdakul'un hatıralarından anlaşılacağı üzere[29] eve her dönüşünde eli kitapla gelen Yurdakul, kitaplarını İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne bağışlamak istemiş, evinin yanması üzerine bu isteğini gerçekleştirememiştir. Bu yangından sonra elli beş yıllık hayat arkadaşı Müzeyyen Hanım'ı kaybetmesi Yurdakul'u yıkıma uğratmıştır.

[28] F. Tevetoğlu, *age.*, s. 39.
[29] F. Tevetoğlu, *age.*, s. 96.

1.2.2. Edebî Kişiliği

Türk edebiyatının ilk halkçı ve milliyetçi şairlerinden Yurdakul, şiirlerini yazmaya başladığında ülkülerini gerçekleştirmek için koşullar çok elverişli değildir. 19. yüzyılda Avrupa'nın fikir cereyanı ile birlikte Edebiyat-ı Cedide'nin ve Fecr-i Ati'nin temsilcileri eserlerinde Avrupa'yı örnek alırken Yurdakul edebiyatta yeni bir çığır açmıştır. I. ve II. Meşrutiyet Dönemi'nde Osmanlı Devleti yöneticileri sosyal ve millî konularda eser yazılmasını istememişlerdir. Bu dönemde daha çok bireysel duygularla ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemde Namık Kemal-Şinasi-Ziya Paşa Mektebi'nde devrimci ruh kapanırken Ekrem-Hamit-Sezai Mektebi'nde bireysel anlayış hâkim olmuştur. Servet-i Fünun topluluğu tarafından usta olarak kabul edilen Recaizade Mahmut Ekrem şiirlerini yazarken, Şairiazam Abdülhak Hamit Tarhan da kesintisiz bir şekilde çalışmalarına devam etmiştir. Genç şair Yurdakul, bu şartlar altında, millî duygular içerisinde ilk şiir denemelerine başlarken şiirlerini yayımlarken çok dikkatli olması gerektiğinin farkındaydı. 1897 Nisan'ında ortaya çıkan Türk-Yunan Savaşı ile (1897) milliyetçilik konulu eserlere karşı sansür zayıfladığı sırada Yurdakul:

"Ben bir Türk'üm dinim cinsim uludur.
Sinem özüm ateş ile doludur,
İnsan olan vatanının kuludur,
Türk evlâdı evde durmaz giderim!"[30]

şeklinde başlayan "Anadolu'dan Bir Ses -Yâhud- Cenge Giderken" (1897) şiiriyle ilk ve sonsuza dek sürecek ününü kazanmıştır.

Yurdakul'un edebî kişiliğinin şekillenmesi anlamında ilk olarak eserlerinde hissedilen halkçılık ve milliyetçilik mefkûresinin kaynağını baba ocağından almış, babası Salih Reis'in halk edebiyatından duyduğu hazdan etkilenerek halkın anlayacağı ve hoşlanacağı dilde bir "Millî Edebiyat" oluşturma gereksinimini duymuştur.

"Millî şairin hayatında, sanat ve idealinde, okuduğu mekteplerden ziyade, babasının muhiti rol oynamış; Salih Reis'in, oğluna okutup, dinlediği Kerem ile Aslı, Aşık Garip, Battal Gazi gibi halk roman ve destanları ile, Namık Kemal'in Evrak-ı Perişan'ı Mehmet Emin üzerinde derin tesirlerini göstermeye başlamıştır."[31] Yurdakul, Evrak-ı Perişan başta olmak üzere tüm eserlerini incelediği vatan şairi olarak bilinen

[30] F. A.Tansel, *age.*, s. 22.
[31] Mehmet Emin Yurdakul, *Türk Sazı*, İstanbul, 1969, s. 27. (Mehmet Emin Yurdakul'un Hayatı ve Hususiyetleri, Torunu Doğan Yurdakul)

Namık Kemal'den etkilendiği bir gerçektir. Mehmet Emin Yurdakul'un torunu Doğan Yurdakul bu konuda şöyle söylemektedir:

"Mehmed Emin başlangıçta kendisi için Nâmık Kemâl'i okumuştur. Kemâl'in basılmış ve basılmamış bütün eserlerini incelemiştir. Aslında Kemâl, dil bakımından aristokrat ise de, duygu, düşünce ve ruh bakımından demokrattı. Kemâl'in kahramanlık şiirleri, vatan ve millet sevgisi aşılayan roman ve tiyatroları, târihî yazıları halkın, gençlerin rûhunu coşturan eserlerdi. Bu yüzdendir ki Salih Reis'in Evrâk-ı Perîşan'dan hoşlanması ve Mehmed Emin'in ilk önce Kemâl'e merak sardırması tabiî karşılanmalıdır."[32]

On dokuz yaşındayken (1888) Şebinkarahisarlı Müzeyyen Hanım'la evlenen Yurdakul'un, bu Anadolu kasabasına yaptığı seyahetlerle halk yaşayışına dair edindiği izlenimler şiirlerinde çok etkili olmuştur. Öğrenimi süresinde birkaç okul değiştiren Yurdakul, 1889'da Hukuk Mektebi'ne yazıldığında yalnız Münif Paşa'nın edebiyat, Hikmet-i Hukuk ve Medhâl-i Hukuk derslerinin hoşuna gittiğini ve kendisini çektiğini söylemektedir.[33]

Babası Salih Reis ve eşi Müzeyyen Hanım'dan aldığı halkçılık, milliyetçilik düşüncesi, vatan şairi Namık Kemal'den aldığı devrimci ruh, Şeyh Cemâleddin Afganî'den aldığı inkılapçı görüşle diğer Osmanlı sanatçılarından ayrılan Yurdakul'un şu ifadeleri önemlidir:

"-Ben halkçı ve milliyetçi idealimle Osmanlı şiir ve edebiyatından iki yolda ayrıldım.

1- Dil ve vezinle

2- Mana ve mevzu ile"[34]

Dilde sadeleşmeyi savunan Yurdakul, eserlerinde halkın konuştuğu dili ve hece ölçüsünü baz alırken aslında 15. ve 16. yüzyıllarda yaşamış Aydınlı Visalî, Edirneli Nazmi ve Tatavlalı Mahremî gibi şairlerin yolundan gitmiştir.

Şiirlerinde bireyselliği değil toplumsal konuları işlemesiyle, halkçı bir şair olarak devrin Osmanlı sanatçılarından ayrılan Yurdakul, halk edebiyatı nazım şekillerinden farklı olarak Tanzimat ve Servet-i Fünun dönemlerinde edebiyatımıza giren terzarima, triyole gibi İtalyan kaynaklı Batı nazım şekillerini kullanırken manzum

---

[32] Mehmet Behçet Yazar, *Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyâtı*, İstanbul, 1938, s. 244.
[33] F. Tevetoğlu, *age.*, s. 7.
[34] bk. Hilmi Yücebaş, *Millî Şairimiz Mehmet Emin Yurdakul*, İstanbul, 1949. (Sezai Uzelli'nin Mehmet Emin Yurdakul'la yaptığı bir konuşma.)

hikâyelerinde vezinlerle mısraları kırarak yazılan serbest müstezat nazım şeklini sıkça kullanmıştır. Yurdakul'un ilk şiirlerinden "Biz Nasıl Şiir İsteriz" şiirinde:

> "Biz o şi'ri isteriz ki çifte giden babalar,
> Ekin biçen genç kızlarla, odun kesen analar,
> Yanık sesin dinlerken gözyaşların silsinler." [35]

dizeleri şekil ve içerik anlamında Yurdakul'un kullanacağı anlayışı sezdirmektedir. Osmanlı zor bir süreçten geçerken Yurdakul milliyetçilik, halkçılık, inkılapçılık fikirlerinin aksettiği eserler vermiştir. Yurdakul, ruh asaletinin soy aseletinden üstün olduğunu savunduğu "Fazilet ve Asalet" adlı mensur kitapçığı 1891'de bastırmış, Resmî gazetede 1895'te yayımladığı "Köyde Fırtına" adlı ilk şiirinde kişileştirilen fırtınanın şehit evi olan eski kulübeyi yıkması istenmezken köydeki kuvvetli fırtınanın köy halkına verdiği zararı anlatmıştır. Yurdakul, Türk-Yunan Savaşı'nın (1897) etkisiyle yazdığı dokuz şiirden yalnız "Kur'an-ı Kerim" adlı şiiri Şeyh Cemaleddin Afganî'nin etkisiyle yazmış ve bunları "Türkçe Şiirler" (1898) adıyla yayımlamıştır.

Türk-Yunan Savaşı'ndan (1897) sonra 1908'e kadar toplumsal konulu şiirler yazan Yurdakul: "Kibrikçi Kız" (12 Temmuz 1900), "Kesildi mi Ellerin" (4 Nisan 1901), "Gözyaşım" (15 Şubat 1900) şiirlerini Servet-i Fünun dergisinde; "Zavallılar", "Kaynana ile Damat", "Ana ile Kızı", "On Para Ver", "Zavallı Kayıkçı", "Çekiç Altında", "İlk Yara", "Ya Ölürsem Ne Yaparlar", "Çiftçilik", "Ey Genç Çiftçi", "Yolcu", "Yavrumuzu Çoğaltalım", "Sebep Ne ki Doğurmasın", "Demir", "Demirci", "Bırak Yapma", "Bir Delikanlı'ya", "Çocuklar", "İmtihan", "Günahkâr", "Bahtiyarlık", "Ölü Kafası", "Barbaros"[36] şiirlerini Selanik'teki Çocuk Bahçesi Dergisi'nde (1905) yayımlamıştır. Yurdakul'un Bağçe, Çocuk Dünyası, Muhît, Musavver, Resimli Kitap gibi dergilerde yayımlanan şiirlerinde tema anlamında Tevfik Fikret'in etkisi görülür.

Yurdakul, 1895-1908 aralığında yazdığı şiirlerle Meşrutiyet'in ilanından sonra yazdığı bazı şiirleri bir araya getirmiş ve Türkçe Şiirler'de yayımladığı "Anadolu'dan Bir Ses -Yâhud- Cenge Giderken", "Kur'an-ı Kerim" şiirlerini de ekleyerek, "Türk Sazı" (1914) şeklinde yayımlamıştır.

Yurdakul, Türkçe Şiirler'i yayımlayarak (1898) edebiyatta Türkçülüğü başlatan şair olmuştur. II. Meşrutiyet'in ilanıyla (1908) sanatçıların üzerindeki baskı azaldığı ortamda ilk olarak Tanzimat'la bilimsel anlamda gündeme gelen Türkçülük, siyasal

---

[35] F. A. Tansel, *age.*, s. 21.
[36] F. A. Tansel, *age.*, s. 418-419-420-432.

uygulanabilirliğiyle ilgili olarak Akçura'nın "Üç Tarz-ı Siyaset" (1904) eseri ile birlikte gündeme gelmiştir. İktidar olduğunda devletin içinde bulunduğu durumdan dolayı Türkçülüğü hoş karşılamayan İttihat ve Terakki Partisi (1908) Ziya Gökalp'ın etkisiyle Türkçülük çalışmalarına destek vermeye başlamıştır. Yurdakul, II. Meşrutiyet'le (1908) ülküsüne imkân veren bu ortamda kahramanlık temasını çokça kullanmaya başlamıştır: "Bırak Beni Haykırayım" (Türk Yurdu-1913), "Vatan Tehlikede" (Resimli Kitap-Eylül 1909), İşte O Gün (Millî Nevsal-1914), 10 Temmuz (Türk Yurdu-23 Temmuz 1914), "Yurdumuzun İniltisi" (Türk Yurdu-1913), "Ya Şehit Ol Ya Gazi" (Türk Yurdu-1912), "Kur'a Neferi" (Resimli Kitap Eylül-1908), "Ordu'dan Bir Ses" (Türk Yurdu-1913), "Sen Feryada Başlayınca" (Bağçe-8 Haziran 1909), "Nifak" (Türk Yurdu- 1912), "Felaketler Karşısında" (Türk Yurdu-1913), "Benim Ru'yam" (Türk Yurdu- 1914), "Irkımın Türküsü" (Bilgi Mecmuası-Haziran 1914), "Selam Sana" (Türk Yurdu- 1914), "Kanımı Taşıyana" (1914), "Ona Ölüm" (Türk Yurdu-1912), "İsmail Gaspirinski'ye" (Türk Yurdu-1914)[37], "Ey Türk Uyan" (1914), "Tan Sesleri" (1915), "Ordu'nun Destanı" (1915), Türk-Arap dostluğunu pekiştiren "Dicle Önünde" (1916), "Hasta Bakıcı Hanımlar" (1917), "Turan'a Doğru" (1918), "İsyan ve Dua" (1919) şiirleri Türk milletinin tarihi ve Türk Ordusu'nun kahramanlığıyla ilgilidir. 1920'den ölümüne kadar geçen sürede Türkçe için, Türk milleti için çalışan Yurdakul'un açtığı çığır Genç Kalemler hareketiyle (1911) başarıya ulaşmıştır. Yurdakul bu süreçte kendisine yapılan saldırılara aldırmadan yolunda ilerleyerek yerli, yabancı birçok ilim, fikir adamının, Türkoloğun sevgi ve saygı duyduğu edebî bir şahsiyet olmuştur.

Şemseddin Sâmi, Abdülhak Hamid Tarhan, Tevfik Fikret, Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Fuad Köprülü ve Hamdullah Subhi Tanrıöver'den, E. J. W. Gibb, Vladimir Minorsky, W. Friedrich Carl Giese, Ármin Vámbéry ve Otto Hartmann'a kadar yerli ve yabancı birçok sanatçı, araştırıcı ve Türkoloğun Mehmet Emin Yurdakul hakkında birleştikleri görüş şudur: "Mehmed Emin, ilk defa olarak Türk milletine kendi öz diliyle seslenen ve gerçek Türk Edebiyâtı'na yol açan, millî benliği, millî duyguyu dile getiren Millî Şâirimiz'dir."[38]

Ey Türk Uyan (1914) üzerine Ömer Seyfettin "Büyük Bir Şiir: -Ey Türk Uyan-" adlı makalesinde: "Fertler, fertlerin yarattığı ferdî güzellikleri görür, fakat kendi müşterek ruhunu terennüm eden bir şairin sanatını, içtimaî ve mukaddes heyecanını

[37] F. A. Tansel, *age.*, s. 418-426.
[38] Hüseyin Nâmık Orkun, *Türkçülüğün Tarihi*, İstanbul, 1944, s. 68.

bizzat millet ve milletler görür."[39] ifadeleri ile Türk milletinde Yurdakul'un bıraktığı etkiye dikkat çekmiştir.

Yurdakul şiirlerinin hepsini hece ölçüsüyle yazarak gelecek nesillere yol açarken Millî Edebiyat akımıyla tamamen hece ölçüsü kullanılır hâle gelmiş ve Beş Hececiler edebî akımı oluşmuştur.

[39] *Doğumunun 100. yılında Ömer Seyfettin*, İstanbul, 1984, s. 258.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞİİR DİLİ, SÖYLEM, SÖYLEM KURAMLARI ve DİL BİLİMİNE BAĞLI OLARAK GELİŞEN SÖZCELEME KURAMI HAKKINDA

2.1. Şiir Dili ve Söylem Çözümlemesi

"Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü"ne göre dil: "1) Belli bir insan topluluğuna özgü, çift eklemli sesli göstergeler dizgesi 2) Bildirişim sağlama aracı olarak kullanılan ve doğal diller dışında kalan her türlü göstergeler dizgesi, anlatım yöntemi (ör. sinema dili, arıların dili)" olarak ifade edilmiştir.[40] F. de Saussure'ün yaptığı ve birçok dil bilimcinin kabul ettiği ayrıma göre dil, dil yetisinin toplumsal ürünüdür ve bu yetinin bireyler tarafından kullanılmasına (söz) olanak tanıyan toplumun benimsediği zorunlu bir uzlaşımsal düzendir.[41] Dil gösteren ve gösterilenlerin birleşmesiyle oluşan bir dizgedir. Aynı zamanda bu birleşimin ürünü olan göstergelerle bunları oluşturan ve bunların oluşturduğu ögelerin işleyiş kurallarından oluşan bir sistemdir.[42]

Deetz (1992), Rosenau (1992), ve Silverman (1993) çeşitli disiplinlerde dilin özellikle ampirik (deneysel) çalışmalarda bir araştırma aracı olarak en önemli olgulardan biri olduğunu vurgulamışlardır. Yönetim bilimleri, felsefe, sosyoloji, psikoloji, eğitim gibi birçok bilim alanında, dil en önemli olgulardan biri olarak kabul görmüş ancak dili bilimsel araştırma sürecinin nesnesi olarak algılayan disiplin, dil bilimi olmuştur. Zeynel Kıran'ın ifadesiyle: "Dilbilimin, tam anlamıyla bir bilim dalı olarak ortaya çıkışı on dokuzuncu yüzyılın başında gerçekleşmiştir. Latince "lingua" (dil) sözcük kökü üzerine kurulan "linguistique" (dilbilim) terimi ilk kez 1826 yılında kullanılmıştır. Uzun süre, kimilerince birbirinin yerine kullanılan dilbilgisi ve dilbilim, bugün artık eşanlamlı terimler olarak kabul edilmekte, her iki terimin dilde farklı yaklaşımlara gönderme yaptığı bilinmektedir. Günümüz dilbilimin temellerini atanlar, kuşkusuz William D. Whitney (1829-1894), Ferdinad de Saussure (1857-1913), Edward Sapir (1884-1939) ve Leonard Bloomfield (1887-1949) olmuştur. Bu dil bilimciler ile

[40] Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2002, s. 71-72.
[41] Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, (çev. Berke Vardar), İstanbul, 1998, s. 38.
[42] F. de Saussure, *age.*, s. 110-111.

kendilerinden önce gelen dilciler arasındaki en büyük ayrım, yöntem konusundaki tutumlarından kaynaklanmaktadır: Yirminci yüzyılda en önemli yapıtlarını veren bu dilbilimciler, on dokuzuncu yüzyılın tarihsel yaklaşımını yeteri kadar bilimsel kabul etmezler. Onlara göre, dilin incelenmesinde önemli olan şu ya da bu dilin tarihsel evrimi ve ses ya da biçimsel değişimlerini en ince ayrıntısına dek saymak değil, dilin yapısını kuramsal bir biçimde kavramaya çalışmaktadır. Bu nedenle yukarıda adı anılan dilbilimcilerin ortak yanı, dil, dil yetisi, söz, söylem gibi temel kavramlar konusundaki çalışmalara sıfırdan başlama izlenimini veren bir düşüncede buluşmalarıdır. Tüm yirminci yüzyıl dilbilimi, bu dilbilimcilerin ve Prag okulunun çalışmalarından beslenmiştir."[43] 1950'lerin sonlarından 1970'lerin başlarına kadar dil bilimindeki çalışmalarda çoğunlukla yapısal özellikler ve söz dizim (cümle yapıları) ele alınmıştır. Daha sonra, özellikle Chomsky'nin etkisiyle söz diziminde yeni çalışmalara ağırlık verilmiştir.

Dilin önemi, bilim alanında özellikle sosyal bilimlerde giderek artmıştır. Kısaca dili inceleyen bilim olarak tanımlanan dil bilimiyle ilgili olarak Saussure'ün derslerinde alınan notların, ölümünden sonra kitaplaştırılıp yayımlanması ile yapısalcı bir tanım sistematiği elde edilmiştir. Dilin sanatsal işlevinin ve kişisel kullanımının ön planda olduğu bir metin türü olan şiir; Saussure'ün dil-söz ayrımına göre "söz"ün yoğun olarak kullanıldığı sanatsal ifade biçimidir.[44] Dolayısıyla dil içinde "şiir dili" varlığı söz konusudur. Şiir dilinde her kelime anlamlıdır ve olması gereken yerdedir. Çok iyi biçimlendirilmiş bir dile sahip olan şiirin karmaşık yapısı ve üstü kapalı anlatım kalıpları, anlama ulaşmak için farklı okuma ve çözümleme süreçlerini beraberinde getirmiştir.

Dilciler çevresince Rusya'da oluşturulan "Rus Biçimciliği" geleneksel metin/şiir çözümleme yaklaşımlarından, "söylem çözümlemesi" yaklaşımına geçişte önemli bir adım olmuştur. Rus Biçimciliği, 1915-1930 yılları arasında, şiir dili ve edebiyatın özerkliği üzerine geliştirilmiş bir edebiyat eleştirisidir. Genelde edebî metinlerin özelde de şiirin çözümlenmesinde dil bilimini rehber edinen ve yazar/şair yerine edebî eseri uğraşlarının merkezine alan "Rus Biçimciliği"ni savunan Bogatyrev, Brik, Eikhenbaum, Şklovski, Jakobson, Jakubinski, Tinyanov, Tomaşevski, Vinokur gibi araştırıcılar şiiri ortaya çıkaran ögeler üzerinde durmuşlardır.[45] Rus Biçimciliği savunucuları, bu ögeleri

[43] Zeynel Kıran, *Günümüz Dilbilim Çalışmaları: Dilbilimin Alanları,* İstanbul, 2003, s. 11.
[44] F. de Saussure, *age.*, s. 43.
[45] Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, 1999, s. 178.

hesaplı ama donuk olmayan bir dizge olarak kabul etmişlerdir. Yazını, kendi içinde bütünlüğü olan bir yapı kabul ettikleri için bilimsel tavırla yaklaşılmasından taraf olmuşlardır. Sonrasında Prag Dil Bilim Okulu'nda bulunan Roman Jakobson, Rus Biçimciliği'nin Avrupa'da yayılmasını sağlamış ve "gönderici odaklı anlatım işlevi, alıcı odaklı çağrı işlevi, kanal odaklı ilişki işlevi, bağlam odaklı betimleme (gönderge) işlevi, düzgü (kod) odaklı üstdil işlevi, ve bildiri (ileti) odaklı yazınsal (sanatsal-şiirsel) işlev"[46] olmak üzere dilin temel amacı olan iletişimin altı işlevini belirlemiştir.

Bu işlevlerden biri olan sanatsal işlev, dildeki "seçme" ve "birleştirme" düzenlemesiyle sağlanır. "Seçme"de asıl önemli olan dile getirilmek istenen kavramın doğrudan bağlı olduğu gösterge değil benzer ya da ilgili bir başka göstergeden yararlanılmasıdır.[47] Şiir, kendine dönük, özgün bir dile sahip, bilinçli bir "seçme" ve "birleştirme" ürünüdür. Şiirin çözümlenmesi ve anlamlandırılması onu oluşturan tüm ögeler, sözcükler, sözcüklerin sıralanışı ve her bir şiirdeki özel yapıya ait ilişkilerin açıklanması ile mümkün olmaktadır. Bu seçme ve birleştirme sürecini açıklamaya dolayısıyla şiiri anlamlandırmaya gerekli yöntem ve araçları "söylem çözümlemesi" sunmaktadır.

Easthope şiirin bir söylem olarak okunması gerektiğini savunmuş[48] ve söylem kavramıyla şiirin geleneksel eleştiriden daha iyi anlaşılacağını belirtmiştir. Söylem teorisiyle şair, şiirin nasıl okunması gerektiğini tanımlayan tartışılamaz bir kavram olmaktan çıkmıştır. Şiirin yazılma süreci (sözceleme durumu), sözcelerin hangi bağlamda, hangi çağrışım değerleri hesaplanarak kullanıldığını ortaya çıkarmak ve bu yolla okuyucuda yaratılmak istenen etkiye, amaca, anlama ulaşmak önem kazanmıştır.

Söylem kelimesi, "Türkçe Sözlük"te şu şekilde açıklanmaktadır: "1) Söyleyiş, söyleniş, sesletim, telaffuz. 2) İfade, kalıplaşmış, klişeleşmiş söz. 3) Bir veya birçok cümleden oluşan, başı ve sonu olan bildiri, tez."[49] Berke Vardar'ın "Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü"nde ise şöyle açıklanmıştır: "1) Söz; dilin sözlü ya da yazılı gerçekleşmesi, konuşan bireyin kullanımı. 2) Sözce; bir ya da birçok tümceden oluşan, başı ve sonu olan bildiri. 3) Tümce sınırlarını aşan, tümcelerin birbirine bağlanması açısından ele alınan sözce."[50] V. Doğan Günay, söylemle ilgili olarak yapılan farklı

[46] Veysi Kılıç, *Dilin İşlevleri ve İletişim,* İstanbul, 2002, s. 32-34.
[47] Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili,* Ankara, 2006, s. 17-18.
[48] A. Easthope, *Poetry as Discourse*, New York, 1983, s. 7.
[49] Şükrü Halûk Akalın ve diğ., *Türkçe Sözlük*, Ankara, 2005, s. 1893.
[50] B. Vardar, *age.*, s. 179.

tanımları sıralayarak şu sonuca ulaşır: "Söylem; uzamsal, zamansal ve kişiye bağlı değişkenler açısından oluşturulmuş dilsel ve dildışı yapılardır."[51]

Göstergelerden oluşan bir dizge[52] olarak tanımlanan dil ile insanların kullandığı dil arasında büyük bir fark vardır. Söylemin ancak bireyin dili kendine has bir şekilde kullanmasıyla oluştuğu tüm çalışmalarda vurgulanmıştır. Farklı bakış açılarıyla yapılan farklı tanımlara dayanarak söylem, dilin bireysel kullanımını yansıtan, bağlamın hem yaratıcısı hem ürünü; sosyal ilişki, sosyal kurum ve ürün olabilen yazılı ya da sözlü dilsel ürünlerdir.

Söylem kavramı, çok alanlı bir yaklaşımı ifade eder. Dil bilimciler, edebiyat kuramcıları, insan bilimciler ve toplum bilimciler bu kavram üzerinde durmuşlardır. Söylem kavramıyla söz, anlatım biçimi, üslup (biçem), bakış açısı kastedilmektedir.[53] Sosyal bir kurum olarak kabul edilen dilin bireysel kullanımı, düşünme, değerlendirme, yorumlama, eylem ve etkileşimlerin uygun zaman ve bağlamda, uygun araçlarla ifade edilmesi ile söylem oluşturulur.[54] Metinler söylemsel birimler olarak kabul edilir ancak bu birimler bir etkileşim içinde yeni anlamlar oluşturur. Hatta bu anlamlar, metinlerde geçen anlamlar toplamından fazla ve farklıdır. Bu metinler yazılı, sözlü, resimli hatta simgeler biçiminde olabilir.[55] Aslında söylemi bireyler oluşturmaz; söylem, sosyal çevrede bireyle şekillenir ve anlamı oluşturarak, toplumdaki anlamların ve sembollerin ortak paylaşımla genelleşmesini sağlar. Bireyler bir konu, olay ya da olgu hakkında nasıl düşünüp, değer sistemlerine göre nasıl değerlendireceklerini yine söylem üzerinden söylemle belirlerler. Söylem böylesine güçlü yapıları içerir. Hatta söyleme karşı olanlar bile bunu söylemle yaparlar.[56] Bireylerin kimlikleri de dâhil olmak üzere sosyal dünyayı oluşturan her şey söylemde ve söylemle ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle insanlar konuştukları ve yazdıkları zaman oluşturdukları sosyal imgelerle, aslında kendilerini "sosyal açıdan" oluştururlar dolayısıyla söylemsiz sosyal gerçeklik olmaz. Söylem anlaşılmadan bireyin gerçekliği, deneyimleri ve bireyin kendisi anlaşılamaz. Sosyal gerçeklik, söylem ile üretilip gerçekleştirilir. Sosyal etkileşimler; onları yaratan, yöneten ve onlara anlam veren söylem göz önüne alınmadan tam olarak

---

[51] V. Doğan Günay, *age.,* s. 28.
[52] F. de Saussure, *age.*, s. 39.
[53] V. D. Günay, *age.*, s. 20-21.
[54] J. P. Gee, *An introduction to discourse analysis: Theory and method*, New York, 2005, s. 32-33.
[55] bk. D. Grant, T. Keenoy ve C. Oswick, *Discourse and Organization, Organizational discourse: Of diversity, dichotomy and multi-disciplinarity,* London, 1998.
[56] bk. E. Sözen, *Söylem: Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite*, İstanbul, 1999.

anlaşılamaz[57]. Phillips ve Hardy bu tespitleri ile söylemin sosyal işlevini çok önemli gördüklerini vurgulamışlardır.

Metinde bir cümlenin veya sözcenin niçin diğerini takip ettiği yönündeki ilkeleri araştırırken "söylem çözümlemesi" kavramını ilk kez (1952) kullanan Zellig Harris söylem çözümlemesiyle ilgili olarak dil, kültür bağlantısı ve tek bir cümle sınırlarının ötesindeki sürekli betimleyici dil bilimi olmak üzere iki yön saptamıştır. Söylemin tarihi ile ilgili görüşlere bakıldığında, kavramın Batı'da 2000 yıl öncesinde Antik Yunan'da ortaya çıktığı görüşünün ön planda olduğu görülür. Kocaman, kavramın çıkış noktasını Teun van Dijk'in söz bilimine (retorik) dayandırdığını ifade etmiştir.[58] 20. yüzyılın başlarında F. de Saussure'ün çalışmalarına dayanan yapısalcılık anlayışı, söylemi bir inceleme aracı olarak gören ilk anlayıştır. Bu anlayış, gösterge bilimi ile dil bilimi arasında bir noktada çalışmalar yapan bir özelliğe sahiptir.[59] Çakır, klasik dil biliminde dilin, dil bilgisi kuralları ve cümle temelinde değerlendirildiğini ifade eder. 1960'lardan sonra, dil bilgisi kuralları cümle seviyesinin ötesine çekilmiş ve metin kavramıyla ifade edilen, metnin söylem çözümlemesi temelinde incelenmesini öngören anlayış kabul edilmiştir. Bu tarihten sonra çeşitli yaklaşımlar önerilmiş ve söylem çözümlemesi çalışmaları gelişmiştir.[60] Sonrasında 1970'lerin sonunda araştırma alanlarının gündemine gelen söylem çözümlemesi yönteminin ilk yansımaları yorum bilimi ile felsefi tartışmalar üzerinde ve dilin toplumsal gerçeklik üzerindeki yapıcı rolü üzerinde olmuştur. Böylece yapısalcı yaklaşımlarda dikkate alınmayan anlam, bağlam kavramının belirlediği sınırlara uygun olarak incelenmeye başlanmıştır. Anlamın bağlam, söyleyici ve dilsel birimlerle oluştuğunu iddia eden söylem çözümlemesi bir alan olarak gelişmiş ve sosyal bilimlerde bir araştırma yöntemi olarak kullanılmaya başlamıştır. Dil bilimi, betik bilimi, söz bilimi, yorum bilgisi gibi alanların ortak bir ürünü olan söylem çözümlemesi özellikle yetmişli yıllardan itibaren çeşitli yaklaşımlar hâlinde gelişmiş, doksanlı yıllardan itibaren bağımsız bir bilim dalı olarak kabul edilmeye başlanmıştır.[61]

Dil bilimsel verilerin, metinlerin derin anlamının ve yapısının ortaya çıkarılması amacıyla kullanılmasını sağlayan söylem çözümlemesi, iletişim bağlamında dili tümce düzeyinden daha fazlası kabul eder; Muhsine Börekçi ve Esra Çelikpazu'nun "Söylem

---

[57] N. Phillips ve C. Hardy, *Discourse Analysis*, London, 2002, s. 2-3.
[58] Ahmet Kocaman ve diğ., *Söylem Üzerine* , Ankara, 2009, s. 1.
[59] Edibe Sözen, *Söylem: Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite*, İstanbul, 2017, s. 42.
[60] Abdülhamit Çakır, *Söylem Analizi: Ne Demek İstiyorsun?,* Konya, 2014, s. 8.
[61] A. Çakır, *age*., s. 52.

bir iletinin tüm boyutlarını, sadece iletinin içeriğini değil, onu dile getireni (kim söylüyor), otoritesini (neye dayanarak), dinleyiciyi (kime söylüyor?) ve amacını (söyleyenler söyledikleri ile neyi başarmak istiyor) kapsar."[62] ifadeleri de bunu destekler niteliktedir. Söylem çözümleme yöntemi, bu sorulara verilecek yanıtlarla metin yüzeyindeki sözcenin altında yatan kültürel, psikolojik, sosyolojik boyutu olan düşünceye ulaşma işlevi için gerekli araç ve yöntemleri sağlamaktadır. Metindeki sözcelerin söylemsel olarak çözümlenmesi, metinde iletmek isteneni ve söylemin nasıl aktarıldığını göstermeye yardımcı olur.

Ülkemizde söylem çözümlemesi üzerine çalışmalar 1980'lerden itibaren öncelikle Hacettepe Üniversitesi'nde yapılmaya başlanmıştır. Günümüzde bu alanla ilgili her geçen gün çeşitli makaleler yazılmaktadır. Ayrıca son dönemde söylem veya söylem çözümlemesi üzerinde duran kaynak kitaplar da yazılmıştır. Ancak bu eserlerin tümü incelendiğinde özellikle kaynakların yabancı dillerde yazılmış eserler olduğu görülmektedir. Bu bakımdan söylem çözümlemesi ile ilgili dilimizde kaynak eser boşluğunun olduğu söylenebilir.

2.2. Söylem Çözümleme Çeşitleri

Çalışmamızda, söylem çözümleme çeşitleri sınıflandırılırken, V. D. Günay'ın "toplum bilimi ve budun bilimi bağlamında oluşan kuramlar, dil bilimine bağlı olarak gelişen yöntemler, felsefe içerikli çözümlemeler, edim bilimi, sayılara bağlı incelemeler ve ruh çözümleme kuramı"[63] şeklindeki ayrımı esas alınmıştır. Çalışmanın amacına yönelik olduğu için "dil bilimine bağlı olarak gelişen yöntemler" ayrı olarak ele alınmıştır.

2.2.1. Toplum Bilimi ve Budun Bilimi Bağlamında Oluşan Kuramlar

Sosyal sistemin bir parçası olan dil ile insanlar, toplumdaki statülerini gösterebilirler. Dilin çeşitli biçimlerde kullanımı toplum dil bilimi alanına dâhil edilir. Ruh bilimi ve budun bilimi çalışmalarından yararlanan bir alan olan toplum bilimi üzerine yapılan çalışmalar genellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmış olup bu çalışmalar şu şekilde sınıflandırılmıştır:[64]

---

[62] M. Börekçi, E. Çelikpazu, *Şiirsel Söylem Açısından İbrahim Hakkı Divanı*, Bütün Yönleriyle Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri Sempozyumu (16-18 Kasım 2011) Bildiriler, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2012, s. 404.
[63] V. D. Günay, *age.*, s. V-VII.
[64] V. D. Günay, *age.*, s. 73-75.

2.2.1.1. Budunsal Yöntem Bilimi ve Söylem Çözümlemesi

Budunsal yöntem bilime dayanan yaklaşımlardan biri olan "söyleşi analizi" yöntemi, Amerika'da 70'lerin sonlarında gelişmeye başlayarak sonrasında Birmingham ve Cenevre Okulu tarafından kabul edilmiştir. Dilin kullanımına odaklanıp iletişimin doğasını anlamayı ve karşılıklı etkileşimleri çözümlemeyi amaçlayan "söyleşi analizi" yöntemi, Amerika'da E.A. Schegloff, G. Jefferson, Harold Garfinkel, Harvey Sacks tarafından geliştirilmiştir.[65]

2.2.1.2. İletişim Budun Bilimi ve Söylem Çözümlemesi

Toplumsal, kültürel boyutlara söylem çözümlemesi yapılması 60'lı yıllardaki toplum bilimi ve toplum dil bilimi çalışmaları ile başlamıştır.[66] Toplum bilimi alanındaki söylem çözümlemesinde, dilin iletişim boyutu da göz önünde bulundurulmaktadır. Bu bağlamda ünlü toplum bilimcilerden Dell Hymes, sözlü iletişim çalışmalarına odaklanmış ve "iletişim budun yazısı (konuşma etnografisi)" ismiyle toplum bilimi ve budun bilimi yöntemlerine bağlı olarak çalışan bir yaklaşım önermiştir. Bu yaklaşıma dayanarak Hymes, toplumu oluşturan bireylerin bilgi ve davranışlarını çözümleyerek sosyal kültürü tanımlamaya çalışmıştır.[67] John Gumperz de bu alanda çalışmalar yapmış ve iletişim budun yazısının eksik noktalarına odaklanıp "bağlamlaştırma ipuçları" olarak adlandırılan yöntemi önermiştir. Bu ipuçlarını, bağlamın oluşmasına izin veren dil bilgisi biçimleri olarak ifade etmiştir.[68]

2.2.1.3. Toplum Bilimsel Eleştiri Araştırısı

Toplum dil bilimine dayalı bir yaklaşım olan toplum bilimsel eleştiri araştırısı, metin ve toplum arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışır. Amerikalı toplum bilimci Erving Goffman'ın çalışmaları da bu bağlamda ele alınmaktadır. Hamon'ın ifadesiyle ise bu yöntem: "Toplumbilimsel eleştiri; örtük anlatımı, önvarsayıltıları, söylenmemişleri, sessizlikleri sorgular ve metnin toplumsal bilinçaltı varsayımını biçimleştirir." şeklinde tanımlamıştır.[69]

---

[65] V. D. Günay, *age.,* s. 75.
[66] V. D. Günay, *age.,* s. 78.
[67] V. D. Günay, *age.,* s. 78; Ahmet Kocaman ve diğ. *age*., s. 33-34.
[68] A. Kocaman ve diğ. *age*., s. 39.
[69] A. Kocaman ve diğ. *age*., s. 74.

2.2.1.4. Eleştirel Söylem Çözümlemesi

Eleştirel söylem çözümlemesi, Frankfurt Okulu'nun "eleştirel" kuramına dayanmaktadır. 80'li yılların başından itibaren "söylem" boyutu kazanmıştır. Aymil Doğan, eleştirel söylem çözümlemesi'nin, sosyal-politik eşitsizliğin ve güç sömürüsünün çeşitli metinlerde nasıl gerçekleştiğini inceleyen analitik yaklaşımdan kaynaklandığını belirtmiştir.[70] Bir çözümleme yöntemi olarak, ismini Amsterdam Üniversitesi'nde düzenlenen bir sempozyumda Gunther Kress, Norman Fairclough, Ruth Wodak, Teun Van Dijk, Theo van Leeuwen gibi araştırmacılar vermiştir. Aymil Doğan, bu yaklaşımın dil bilimsel özelliklerin ötesinde sosyal olgularla ilgilendiğini ve bu konuda karmaşık ve çok yönlü olduğunu açıklamıştır.[71] Eleştirel sosyal analizin bir parçası olarak söylemin eleştirel analizi, bazı açılardan insanca üretilmiş mevcut sosyal gerçeklere vurgu yapmaktadır.[72]

Amerika ve Avrupa'da farklı biçimlerde, eleştirel söylem çözümlemesi, geliştirilmiştir. Doğan Günay'ın Büyükkantarcıoğlu'ndan aktardığına göre, eleştirel söylem çözümlemesi felsefe, tarih, politika ve toplum bilimi ile ilgilidir.[73]

2.2.2. Felsefe İçerikli Çözümlemeler

Söylem; budun bilimi, dil bilimi, felsefe, toplum bilimi gibi birçok alanla temas hâlindedir. Çotuksöken, felsefenin kendini sorgulama noktasında bir söylem olarak kurulduğunu belirtir.[74] Günay, felsefi dil ile ilgili çalışan ya da dolaylı olarak bu alana katkıda bulunan birçok isimden bahsetmiştir. Felsefe içerikli çözümlemeler aşağıdaki gibidir:[75]

2.2.2.1. Düşün Bilimi Kuramı

Düşün bilimi, bir düşünce sistemidir. Düşün bilimi, söylem yoluyla alıcıya aktarılabilir ve alıcıyı belirli bir şekilde düşünmesi için yönlendirebilir**.** Louis Althusser, Mihail Bahtin, Michel Foucault, Olivier Reboul ve Pierre Bourdieu gibi isimler söylem çözümlemesi içinde düşün bilimi vurgulamışlardır.[76]

---

[70] Aymil Doğan, *Sözlü ve Yazılı Çeviri Odaklı Söylem Çözümlemesi*, Ankara, 2014, s. 316.
[71] A. Doğan, *age.* s. 316-317.
[72] James Paul Gee, Michael Handford, *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*, New York, 2012, s. 10.
[73] V. D. Günay, *age.* s. 86.
[74] Betül Çotuksöken, *Felsefi Söylem Nedir?*, İstanbul, 2000, s. 9.
[75] V. D. Günay, *age.* s. 109-132.
[76] V. D. Günay, *age.* s. 113.

2.2.2.1.1. Mihail Bahtin, Söyleşimcilik ile Düşün Bilimi

Rus edebiyat kuramcısı Bahtin, düşün bilimsel her şeyin bir gösterge olduğunu savunur. Söyleşimcilik adını verdiği yaklaşıma göre yazarın düşün bilimi anlatının temel düşün bilimi olmaktadır. Bu görüşe göre metnin düşün bilimi yazar, anlatıcı veya anlatı kişisi tarafından ifade edilebilir. Bahtin, bu yöntemi roman incelemelerinde önermiştir.[77]

2.2.2.1.2. Louis Althusser ve Devletin Düşün Bilimsel Aygıtları

Althusser, düşün bilimini "Kişilerin var oluş koşullarıyla kurdukları imgesel ilişki" olarak tanımlar. Althusser'in görüşü Marksizm'e dayanır. Devlet mekanizması, devletin baskı aygıtları ile düşün bilimsel aygıtlarının birleşimi ile kurulur. Bu birliktelik de iktidarın sınıf siyaseti ile sağlanır.[78]

2.2.2.1.3. Pierre Bourdieu ve Simgesel İşlev

Çalışmalarında dil bilimi, edim bilimi ve toplum bilimi verilerinden faydalanan Bourdieu, Bahtin gibi, dili toplumsal ilişkilerin ve etkileşimin gerçekleştiği bölge olarak görür. Bourdieu ilişkilerin üretimi ile de ilgilenmiştir. Sonuç olarak da Bourdieu, dili toplumsal bir oyun alanı, düşün biliminin ve toplumsal mücadelenin yaşam bulduğu yer olarak görür.[79]

2.2.2.1.4. Oliver Reboul ve Düşün bilimi

Bilgi kuramsal (epistemolojik) çalışmalar yapan O. Reboul, düşün bilimi yeni bir bakış açısıyla tanımlamıştır. Düşün biliminin özgül bir kod ile etkilendiğini dile getiren O. Reboul, düşün biliminin olgusu içinde dil düzeyinde ne olup bittiğini ayrıntılı olarak incelemek istediği belirtir. Bu bağlamda Althusser'in teorisini ele alarak düşün biliminin, güç ile yanılsama (illüzyon) ikili yapısı üzerinde değerlendirir. Düşün bilimi dil olgularıyla (söylemle) ilişkilendirirerek, anlamlamayı kişiler arası ve sosyal bağlamla diyalektik etkileşim olarak görür.[80]

---

[77] Mehmet Rifat, *XX Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları-2: Temel Metinler*, İstanbul, 2014, s. 268.
[78] V. D. Günay, *age.*, s. 123.
[79] V. D. Günay, *age.*, s. 125.
[80] V. D. Günay, *age.*, s. 126.

2.2.2.1.5. Michel Foucault ve Ruh Çözümlemeci Yaklaşım

E. Sözen'in aktarımına göre, oluşturduğu söylem düzeniyle Foucault, sosyal bilimler alanında söylemin kurucusu kabul edilir.[81] Söylemi yeniden yorumlamış ve söylemin yorumlama boyutunu vurgulamıştır. Foucault'a göre, teorik bilgiler dâhil olmak üzere, tüm bilgiler; sosyal, kurumsal ve söylemsel yapıların bir birleşimidir.[82]

2.2.2.2. Edim Bilimi

"Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü"nde edim bilimi: "Özellikle mantıksal kökenli kuramlarda (Ch. W. Morris, R. Camap, J. L. Austin, J. R. Searle) dilsel göstergelerin birleşim kurallarını inceleyen sözdizimle, bunların göndergelerle ilişkisini sağlayan anlambilime karşıt olarak, bildirişim durumu içindeki konuşucuların göstergeleri kullanmasını, bu edime eşlik eden çeşitli olguları (güdülenme, tepki, etkileşim, vb.) inceleyen dal."[83] şeklinde tanımlanmıştır.

Dil bilimciler, önceleri tamamlanmış dilsel ürün ve sözceleri incelerken edim bilimi yaklaşımıyla dilin kullanımı ile ilgilenmeye başlamışlardır. Edim bilimi, dil bilimin bir alt dalı olarak görülmekte ve söylem çözümlemesinde en çok kullanılan dil inceleme yöntemi olarak kullanılmaktadır. Anlam bilimi ve söz dizimin birleştiricisi olan edim bilimi, çeşitli çalışmalarla gelişmiştir.[84]

2.2.2.2.1. Yapılandıran Söylem (Modus) ve Söylenen Şey (Dictum)

Günay'ın açıklamalarına göre yapılandıran söylem ile yapılanmış söylem, belli bir mantıkla birleşmiştir. Yapılandıran söylem ile "söyleme şekli", yapılanmış söylem ile "söylenen şey" kastedilmiş, sonuç olarak "söylem" ortaya çıkmıştır.[85]

2.2.2.2.2. Söylem Çözümlemesi ve Edim Bilimi

Edim bilimin söylem çözümlemesinde en fazla kullanılan alan olduğunu belirten Günay, Paul Grice'ın "işbirliği ilkesi ve söyleşisel sağsöz" görüşlerinin edim bilimin söylem çözümlemesinde kullanılması için önemli bir faktör olduğunu belirtir.[86]

---

[81] E. Sözen, *age.,* s. 61.
[82] V. D. Günay, *age.,* s. 139-132.
[83] B. Vardar , *age.,* s. 88-89.
[84] V. D. Günay, *age.,* s. 132-133.
[85] V. D. Günay, *age.,* s. 139.
[86] V. D. Günay, *age.,* s. 146.

2.2.2.2.3. Söyleşi Çözümlemesi

Günay'ın açıklamalarına göre edim bilimindeki "sözel etkileşim" alanı, söyleşi çözümlemesinin ilgi alanındadır. Söyleşi çözümlemesi, edim bilimin yanında, Saussure'ün ve Chomsky'nin görüşlerine dayanır. Söyleşi çözümlemesi, sözlü söylem ve söyleşilerle ilgilenir.[87]

2.2.2.3. Yorum Bilgisi/Yorum Bilimi

Kutsal ve ya gizemli metinleri yorumlama sanatı olan yorum bilgisi, oldukça eskidir. Kavramın kökeni Yunanca hermenien (açıklamak) sözcüğüne dayanmaktadır. Friedrich Daniel Ernst Schleirmacher, yorum bilgisinin kurucusu olarak kabul edilir.[88]

2.2.3. Sayılara Bağlı İncelemeler

2.2.3.1. İçerik Çözümlemesi

İçerik çözümlemesi, II. Dünya Savaşı sırasında Amerika'da ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle Söylem çözümlemesinden daha eskidir. Edebiyat incelemesi yapanlar, toplum bilimciler, tarihçiler ve ruh bilimciler tarafından kullanılmıştır.[89] "Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü"ne göre: "Konuşucu ya da dinleyiciyi göz önünde tutmadan bildiri ya da betiği içeriği açısından nicel ve/ya da nitel olarak inceleme yöntemi. İçerik çözümlemesi, nesnel ve düzenli betimlemelere ulaşmak amacını güder, sıklık kavramına önemli bir yer verir, dilsel öğelerin bağlam içindeki ilişkilerini de göz önünde tutar." biçiminde ifade edilmiştir.[90]

2.2.3.2. İstatistik

İstatistiksel çözümleme, daha çok söylemdeki verilerin değerlendirilmesiyle ilgilidir. Genellikle tek başına bir çözümleme değil, pek çok yaklaşım için sayısal dökümler yapmaya çalışan bir alandır. İstatistiksel söylem çözümlemesinde, istatistiksel çalışmalar yapılır.[91]

---

[87] V. D. Günay, *age*., s. 162-168.
[88] V. D. Günay, *age*., s. 168.
[89] V. D. Günay, *age*., s. 171.
[90] B. Vardar, *age.*, s. 116.
[91] V. D. Günay, *age*., s. 173.

2.2.4. Ruh Çözümleme Kuramı

Amerika Birleşik Devletleri'nde Palo Alto Okulu'ndaki ruh çözümleme çalışmalarında, konuşma bozukluklarının düzeltilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda uzmanlar hastaların söylemlerini incelemişlerdir.[92]

2.3. Dil Bilimine Bağlı Olarak Gelişen Yöntemler

2.3.1. İşlevsel Dil Bilimi

Dil bilimsel çözümlemede, bir iletişim aracı olarak tanımlanan işlevsel bakış açısı dilin yapısını betimlemeyi amaçlar. Berke Vardar'a göre işlevsel dil bilimi: "Dildeki öğeleri ve bunların bağıntılarını, bildirişimdeki işlevleri açısından ele alan, dil olgularının saptanmasında ve değerlendirilmesinde bildirişim işlevine öncelik ve ayrıcalık tanıyan, dilsel betimlemeyi bu kavram aracılığıyla gerçekleştirmeye özen gösteren yapısal dilbilim akımı." olarak tanımlanmıştır.[93] İşlevsel dil bilimiyle, dil bilgisi sistemleri ve farklı seçimlerin anlamlarını yorumlanarak işlevsellik araştırılır.[94] İşlevsel dil bilimin temel kurucusu Fransız dil bilimci A. Martinet'dir (1908-1999). Günay, dilin işlevleri üzerinde duran, söylemin işlevini ele alan bu yaklaşımda kelime düzeyinde kök, ek, türetme, köken, alıntı, sözcük oluşturma, kısaltma, yansıma gibi kavramlar ele alındığını açıklamıştır.[95] F. de. Saussure'le Prag Dil Bilimi Çevresi'nin uzantısında yer alan işlevsel dil biliminde çalışmaların yönelme noktasını "işlev" kavramı oluşturur. Her aracın temel işlevi vardır, doğal dilin de insan toplulukları içinde yerine getirdiği temel işlev; bildirişimi sağlama işlevidir. İşlevsel dil biliminin kuramsal temelini bu kavram oluşturur. Özellikle A. Martinet'in etrafında toplanan ve "çift eklemlilik" kuramını benimseyen çağdaş işlevselcilere (Paris İşlevsel Dil Bilimi Okulu, özellikle de G. Mounin, H. Walter, P. ve M. Ldon, C. Clairis, F. Bentolila, A. M. Houdebine, J. P. Goudaillier, D. François, J. Martinet, P. Martin) göre, birbirini izleyen seslerden kurulu söylem düzleminde değiştirim yoluyla, anlam birimler ve ses birimler olmak üzere iki türlü öge vardır. Dil çift eklemli ve sesli bildirişim aracı olarak algılandığı ölçüde kendine özgülüğü açısından kavranmış olur. Yöntemsel bakımdan temel kural, olguların bildirişim gereksinimini karşılamadaki konumunu, görevini belirlemek, buna bağlı olarak da dil dizgesi içindeki konumunu saptamaktır. Mümkün

---

[92] V. D. Günay, *age*., s. 174-175.
[93] B. Vardar, *age.*, s. 122-123.
[94] James Paul Gee, Michael Handford, *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*, New York, 2012, s. 20.
[95] V. D. Günay, *age.*, s. 97.

olduğu kadar çok sayıda örnek derlemek, olabildiğince çok sayıda dil betimleyip yeni olgulara, ulamlara, kendine özgü gerçeği kavrayış biçimlerine ulaşmak yöntemsel bir zorunluluk sayılır. Güçlü bir sosyal yaklaşımla da belirlenen işlevsel dil bilimi, dilin kendi içinde ve kendisi bakımından incelenmesi ilkesinin, toplumla ve dil dışı somut durumla bağıntıları göz önünde tutularak ele alınmasını engellemediği görüşünü de içerir. "Olgulara saygı" ilkesini benimseyen ve "gerçekçi" bir yapısalcılık yanlısı olan modern işlevselciler, kimilerince katı bir karşıtlığa indirgenen eşsürem/artsürem ayrımını da yumuşatarak devimsel eşsürem kavramı aracılığıyla bir dil durumunun içerdiği çeşitliliği, tözü de göz önünde tutarak saptamaya önem vermektedirler.[96]

Martinet'in, Prag Okulu'nda doğan işlevsel söz dizimi, konuşucunun, gerçeklik içinde yaşadığı deneyimini paylaşmak için sahip olduğu araçları betimlemeyi amaçlamaktadır. Bir iletideki farklı anlam birimlerin aralarındaki ilişki ve işlevler söz dizimsel bağımsızlık ölçütleri temelinde incelenmektedir, ancak anlam birimlerin konumu ile biçimsel ve anlamsal ölçütler de dikkate alınmaktadır. İşlevsel betimleme bir dilin özelliklerini belirlemeyi, onu diğer dillerden neyin ayırdığını göstermeyi amaçlar. Çözümlemede iletişimsel belirginlikten, dilin iletişim işlevinden yararlanılır. Çözümleme, son derece gerekli olan, yetkin bir dil tanımından güç alır; sesbirim, anlambirim ve biçim ile anlamı birleştiren bir Saussure terimi olan gösterge gibi temel kavramlar üzerinden ilerler. İşlevselcilerde, sınıf kavramı "bağdaşma" ve "karşılıklı dışarlama" olmak üzere iki kavram ortaya koymaktadır. Bu nedenle bir dilin dil bilgisel kriterleri, anlamsal ölçütlerden ziyade söz dizimsel ölçütlerden oluşur.[97]

2.3.2. Metin Dil Bilimi

Dil bilimin kendisine çalışma ortamı bulduğu alanlardan biri metin dil bilimidir. Metin dil bilimi, herhangi bir konunun dilsel bütünlük içerisinde ele alınması sonucu olarak gerçekleşen bir bildirişim görevi üstlenir yani metin değeri taşıyan yazıları kendisine inceleme alanı olarak seçer. Metin dil bilimi, bağdaşıklık kuramı adı altında metni; artgönderim ve öngönderim, eksiltili yapılar, örtük anlatım (sezdirimler, çıkarsamalar), örgeler ve izlek, dil bilgisel eylem zamanları gibi başlıklar altında inceler.[98] Metin dil bilimin amacı, metinlerin yapılarını, yani dil bilgisel ve içeriksel kurgulanış biçimlerini ve bildirişimsel işlevlerini ortaya koymak ve uygulamalı

[96] B.Vardar, *age.*, s. 122-123.
[97] Nurcan Delen Karaağaç, *İşlevsel Dilbilim*, İstanbul, 2007, s. 40.
[98] V. Doğan Günay, *Metin Bilgisi*, İstanbul, 2003, s. 52-87.

örneklerle göstermektir. Böylece metin dil bilimi, metin oluşturmanın genel koşullarını ve kurallarını betimler ve bunların metnin anlaşılmasındaki önemini açıklamaya çalışır. Ayrıca metin dil bilimi metinlerin yerine getirmesi gereken ölçütleri belirlemeye, metin türleri arasındaki ortak ve farklı özellikleri betimlemeye ve açıklamaya çalışır.[99] Bugün neredeyse bütün batı dillerinde metin dil bilimi terimini karşılamak için aralarında bazı küçük farklılıklar bulunan birçok kelime üretilmiştir. Bu anlamda Türkiye'de; metin dil bilimi, betik bilimi, betiksel dil bilimi terimleri aynı kavramı karşılamak amacıyla terim sözlüklerimizde yer alan adlandırmalardır.[100]

Yirminci yüzyılda kendisine önemli bir çalışma ortamı bulan dil bilimi, çeşitli dil alanlarında çalışmalar yapmış ve yeni dil bilgisel kurallar ortaya çıkarmıştır. Dil bilimin, cümle düzeyinde ve daha çok sözlü ürünler üzerinde uyguladığı inceleme yöntemini metin düzeyine çıkaran ve yazınsal ürünler üzerinde araştırmalar yapan bu yöntem, 60'lı yıllardan itibaren gelişmiş ve "söylem çözümlemesi"ne oldukça büyük katkılar sunmuştur.[101] Metin dil bilimi, üretici dil bilgisi, yapısal dil bilimi gibi alanların yanında anlatı bilimi, edim bilimi, yazın bilimi, gösterge bilimi gibi çalışma alanlarıyla da ilgilidir ve bu alanda araştırmalar yapan birçok araştırmacı bulunmaktadır.[102]

2.3.3. Söz Bilimi ve Kanıtlayıcı Söz Bilimi

Söz bilimi, kaynağı Antik Yunan'a kadar götürülen bir söz söyleme sanatıdır ve söylem çözümlemesi gelişene kadar oldukça önemli bir yer tutmuştur. Söz bilimi, güzel konuşma sanatı ve ikna etme biçimi olarak görülür aynı zamanda da söylemin amaçlarını ve ortaya çıkış sürecini ele alan bir bilim dalı olarak da ifade edilir.[103]

Vardar'a göre söz bilimi: "Söz sanatlarını, her şeyden önce de buluş, düzenleme, tümcedeki sözcüklerin seçilme ve sıralanması (biçem) sorunlarını, anlatım yöntemlerini uygulamaya koyma etkinliğini ele alan dal." olarak tanımlanmıştır. Kökleri İslamiyet'ten önce 5. yüzyıla kadar uzanan, sözü belli bir amaca ulaşmak için, özellikle de dinleyenleri bir sava inandırmaya yönelik biçimde kullanma kurallarını oluşturan söz bilimi Aristoteles'te, uzun süre izleyeceği doğrultuyu bulmuş, çok geçmeden de başlıca alanlarını belirlemiştir (buluş, düzenleme, seçme-sıralama gibi). Yüzyıllar boyunca

---

[99] Canan Ayata Şenöz, *Dilbilim: Metindilbilim ve Türkçe*, İstanbul, 2005, s. 22-23.
[100] Sıdık Akbayır, *Metin Bilgisi: Okuma, Anlama, Yorumlama, Çözümleme*, Samsun, 2004, s. 11.
[101] Mehmet Rifat, *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları-1: Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler*, İstanbul, 2012, s. 102.
[102] M. Rifat, *age.*, s. 102.
[103] V. Doğan Günay, *Söylem Çözümlemesi*, İstanbul, 2018, s. 101.

geçirdiği evrim sonucu güzel söz söyleme kurallarına ağırlık vermeye başlayan söz bilimi, yazınsal biçemi irdelemiş, sözcük seçme-sıralama ya da biçem sanatıyla özdeşleşmiştir. 18. ve 19. yüzyılda Batı'da rastlanan söz bilimi yapıtları genellikle değişmeceleri sunmakla yetinir. Günümüzde bu dal, dil bilimin, biçem bilimin, söylem çözümlemesi çalışmalarının etkisiyle büyük bir canlılık göstermeye başlamıştır.[104]

2.3.4. Gösterge Bilimsel Söylem Çözümleme Kuramı

Gösterge bilimi, Vardar'ın tanımıyla: "1. Toplum yaşamı içinde ele alınan gösterge dizgelerini inceleyen dal. 2. Anlamlamayı ele alan dal." şeklinde ifade edilmiştir. Günay, gösterge bilimin; felsefe, mantık, dil bilimi gibi birçok alanla ilgili bir kuram olduğunu ve felsefeye bağlı olarak da ele alınabileceğini belirtmiş ve kuramı dil bilimine bağlı olarak ele almıştır.[105] Bu konuda yapılan çalışmalarda gösterge bilimi, genellikle bağımsız bir çalışma alanı olarak kabul edilmiştir.

Gösterge bilimi, işaretler bilimidir; herhangi bir aracın işaret sistemi olarak incelenmesidir. Gösterge bilimi, iletişim için kullanılabilecek her şeyi inceler. İnsanların iletişim amaçlı kullandığı doğal diller, jestler, işitme engellilerin kullandığı alfabe, görüntüler, trafik işaretleri, bir kentin yerleşim planı, bir ülkedeki ulaşım yollarının yapısı, mimari herhangi bir düzenleme, bir müzik yapıtı, bir tiyatro gösterisi, reklam afişleri, paralar, edebî eserler, moda, kısacası bildirişim amacı taşısın taşımasın her anlamlı bütün çeşitli işaret birimlerinden oluşan bir dizgedir. Bu dizge birimleri genellikle gösterge olarak adlandırılır. Rifat, adından da anlaşılacağı gibi gösterge bilimin, göstergeleri inceleyen bir bilim dalı olduğunu, göstergenin ise kendisinden başka bir kavramı temsil eden ve bu kavramın yerini alabilen nesne ya da olgu olarak tanımlanabileceğini belirtmiştir.[106]

Gösterge bilime adını veren ilk kişi ise İngiliz filozof John Locke (1632-1704) olmuştur. Locke, ilk kez "semeiotike" terimini kullanarak "göstergeler öğretisi" (doctrine of signs) olarak nitelediği semiyotiğin, bilimin üç temel branşından biri olması gerektiğini öne sürdü. Locke'dan sonraki pek çok düşünür eserlerinde dilsel ve dil dışı göstergelerin incelenmesini ele almış, bu anlamda Locke'u takip etmişlerdir.

---

[104] B. Vardar , *age.*, s. 180-181.
[105] V. D. Günay, *age.*, s. 105.
[106] Mehmet Rifat, *Göstergebilimin ABC'si*, İstanbul, 2014, s. 11.

Çağdaş gösterge bilimin kuruluşu 20. yüzyılın başlarına dayanmaktadır. Amerikalı filozof Charles Sanders Peirce (1839-1914) ve İsviçreli dil bilimci Ferdinand de Saussure (1857-1913) neredeyse aynı anda, birbirlerinden habersiz şekilde çağdaş gösterge bilimin temellerini atmışlardır. Mantıkçı ve aynı zamanda pragmatizmin kurucusu olan C. Peirce "semeiotic" terimini kullanarak genel bir göstergeler kuramı tasarlamıştır. Bu kuramı üç dalda ele almış, üçlülere dayalı, toplamda altmış alt sınıfı olan bir göstergeler sistemi oluşturmuştur. Mantıksal kökenli bir gösterge bilim anlayışını savunan Peirce, göstergelerin mantıksal işlevini vurgulamıştır. Gösterge bilimin bağımsız bir bilim dalı olmasını sağlayan Peirce, görüşlerini bu şekilde sistematik hâle getirirken, İsviçreli dil bilimci Ferdinand de Saussure "sémiologie" adı altında tasarladığı bilimi "Gelecekte kurulacak, yeri önceden belirlenmiş bir bilim dalı" şeklinde ifade eder. Saussure göstergelerin sosyal işlevi üzerine odaklanmaktadır. Saussure, Peirce'in aksine "gösteren" (signifiant) ve "gösterilen" (signifie) şeklinde bir ikili yapı oluşturmuştur.[107] Gösterge bilimin asıl ele alınışı 60'lı yıllardan itibaren yapılan çalışmalarla olmuştur.[108]

2.3.5. Sözceleme Kuramı

Bir metni doğru bir biçimde çözümlemek ve okumak için, her şeyden önce, metinde konuşan kişileri ayırt etmek, nerede ve ne zaman konuştuklarını bilmek gerekir. Kullanım içindeki dilin betimlenmesini açıklayan bir yöntem olan "sözceleme" kuramını Zeynel ve Ayşe (Eziler) Kıran'ın "Sözceleme, bir sözce üretme edimi, bireyin sözceleri belli bir bağlam ve durum içinde gerçekleştirme edimidir."[109] ifadesi ortaya koymaktadır.

Sözceleme kuramını Emile Benveniste'nin ilk kez 1956'da yayımlanan bir makalede ele almasıyla Saussure'ün dil/söz ayrımındaki "söz" yerini "sözce"ye bırakmıştır. Benveniste'ye göre söylem, dilin belirli bir özne tarafından kullanılarak, oluşturulmuş sözcenin, üretim ve aktarım sürecini yüklenen bir özne tarafından iletmesidir.[110] Saussure'ün ifadesiyle söz: "Bireysel bir istenç ve anlak edimidir. Bu edimde: 1) Konuşan bireyin, kişisel düşüncesini anlatmak için dil düzgüsünü

---

[107] bk. Mehmet Rifat, *Göstergebilimin ABC'si*, İstanbul, 2014.
[108] İlhami Sığırcı, *Göstergebilim Uygulamaları: Metinleri, Görselleri ve Olayları Okuma*, Ankara, 2016, s. 29.
[109] Z. Kıran, A. Eziler Kıran, *Yazınsal Okuma Süreçleri: Dilbilim, Göstergebilim ve Yazınbilim Yöntemleriyle Çözümlemeler*, Ankara, 2011, s. 122.
[110] V. D. Günay, *age.*, s. 91.

kullanmasını sağlayan birleşimleri; 2) Bu birleşimleri dışa iletmesini sağlayan anlıksal-fiziksel düzeneği birbirinden ayırmak gerekir." şeklinde tanımlanmıştır.[111] Saussure dil ve söz kavramları arasındaki ayrımı: "Toplum içinde dil, her beyinde bulunan bir izler bütünü olarak yaşar ve birbirinin eşi tüm örnekleri bireylere dağıtılmış bir sözlüğü andırır. Dil herkesin ortak malı ve kişisel istenç dışı olmakla birlikte, ayrı ayrı her bireyde de bulunur. Söz ise bireylerin söylediklerinin toplamıdır. Söz, toplumsal hiçbir şey içermez; sözün tüm gerçekleşmeleri bireysel ve bir anlıktır. Özel durumların toplamından başka bir şey yoktur bu düzlemde. Bu nedenlerden ötürü, dille sözü aynı görüş açısı altında toplamak olacak şey değildir."[112] şeklinde ifade etmektedir. Bu bağlamda dil toplumsalken söz bireyseldir. Bireysel nitelikli söz, toplumsal nitelikli dilin uzlaşımsallığını etkiler. Dilin uzlaşımsal olabilmesi, sözler arasında bir uzlaşımı gerekli kılar. Sözlerin uzlaşımsallığı ise bireysel dilin (söz) eğitimiyle mümkündür.[113]

Sözceleme kuramı, Fransız Okulu'ndaki çalışmalara dayanmaktadır. Emile Benveniste'nin ortaya koyduğu bu yaklaşım, yapısalcılığın eleştirilmeye başlandığı 70'li yıllardan itibaren önem kazanmıştır. Bu kuram, dili sadece bilgi aktarma aracı değil, gönderici ve alıcı arasında gerçekleşen bir etkinlik olarak ifade eder. Saussure'ün söz olarak ifade ettiği yapı sözce olarak ifade edilir. Aynı zamanda bu kuram, dili bir edim olarak ifade etmek suretiyle sözceyi, göndericinin edimiyle uyuşması ve alıcıda bir etki bırakması şeklinde ele almaktadır.[114]

Sözceleme kuramına göre, dil sadece bilgi aktarma aracı değildir, aynı zamanda konuşmacı/yazar ile dinleyici/okuyucu arasındaki bir faaliyettir ve süreçteki her faaliyet sözceyi şekillendirir, anlama yön verir ve okuyucunun da bu faaliyetleri çözümlemesi beklenir. Bu yüzden çözümleme ve anlamlandırma sürecinde söylenen kadar söyleme biçimi de önemli bir rol oynamaktadır. Başlı başına bir seçim olan metnin nasıl söylendiği, hangi sözce ile ifade edildiği de bir seçimdir ve bu seçimlerin okuyucuyu genel anlama götüren bir anlamı vardır. D. Günay'ın belirttiği gibi her sözce belirli bir konuşma ortamında üretilir. Bu üretim süreci sözcenin sözceleme aşamasıdır. Yani, her sözce belli bir bağlamda üretilir (sözceye ait bir bağlam). Üstelik ondan önce üretilen diğer söylemlerle farklı şekillerde ilişki içindedir. Sözceleme bir

---

[111] F. de Saussure, *age.*, s. 44
[112] F. de Saussure, *age.*, s. 44
[113] Bilginer Onan, "Dil Eğitiminin Dil Bilimsel Temelleri: Ferdinand De Saussure'ün Genel Dilbilim Kuramı'nda Dil Eğitimiyle İlgili Bulgular", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9/17, 2012, s. 237.
[114] V. D. Günay, *age.*, s. 91.

süreç, sözce ise bir ürün olup bu yaklaşım toplum bilimi çalışmalarına olanak sağlar.[115] Zeynel Kıran'a göre sözce, sözcelem edimiyle ortaya çıkan söylemdir, başka bir deyişle, sözceleme durumu, bir gönderen (konuşan özne) ile alıcının (dinleyen özne) varlığının üretilen sözcede kendini değişik biçimlerde göstermesi olduğundan bir sözcelem süreci sonunda üretilen somut iletiye "sözce" denir. Bir sözcenin gerçek amacı yani edim bilimsel değeri, ancak sözceleme durumunun bilinmesiyle anlaşılır.[116] Görünüşte göndergesel işlev ögelerini taşıyan "Ev çok dağınık." ve "Birazdan misafirler gelecek." sözcelerini bir anne oğluna/kızına söylendiğinde tamamen çağrı işlevini yerine getirir. Kısacası, iyi niyetli bir alıcı bu şekilde ifade edilen sözcelerdeki dolaylı emri anlayarak ya evi düzenlemeye başlayacak ya da misafirleri karşılamaya gidecektir. Fakat sözceler üretildiği bağlama, yani sözceleme durumuna göre farklı değerler kazanırlar. Bunla ilgili olarak "Bu tuval çok güzel" sözcesini bir müzede beyine söyleyen hanıma, beyinin "Evet, zaten İbrahim Çallı büyük bir ressamdır." yanıtı, estetik bir beğeniye ilgisiz bir katılımı ifade eder. Aynı sözce bir resim galerisinde söylenirse birinci durumdaki değerine ek olarak bir de, bu tablonun satın alınma isteğine ilişkin dolaylı anlatımı içerir yani, "Bana bu tabloyu almanı çok isterdim", sözcesine eş değerdir. Bu ikinci durumda, birinci durumdaki anlamla "Evet, zaten İbrahim Çallı büyük bir ressamdır." yetinilir ve böyle bir yanıt verilirse, beyin hanımının niyetini anlamazlıktan geldiği düşünülebilir. Bu yüzden, bir sözcenin sözceleme durumu dikkate alınmadan, sadece ilk anlamıyla (sözlüksel anlamıyla) yetinilirse, yanlış anlaşılmalar meydana gelebilir.

Gönderici ve alıcı soyut varlıklar değil, kendilerine özgü ruhsal durumları, tarihsel ve toplumsal konumları, bilgi birikimleri olan gerçek bireylerdir ve dolayısıyla birtakım kültürel ve dilsel edimlere sahiptirler. Bunlar sözcenin anlaşılmasında çok önemli rol oynar. Alıcı, sözceyi daha önceki birikimlerine, tecrübesine göre yorumlar. Aynı şekilde, konuşucunun (göndericinin) edimleri, söz konusu sözceyi yeniden kullanmasında ve sözcenin üretilmesinde ona rehberlik eder, çünkü hiçbir sözce, hiçbir zaman ilk kez söylenmiş ya da söyleniyor olamaz.[117] Dil edinimlerinin birikimi sonucunda sözceleme sürecinde, iletişim durumundaki insanın belli beklentileri vardır. Örneğin, insan, çocukluğundan beri anlatı izlencesine yabancı değildir: Bir öykü ya da

---

[115] V. D. Günay, *age.,* s. 92-95.
[116] Zeynel Kıran, "Sözceleme ve Göstergebilim", *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, Ankara, Cilt:10, 1999, s. 94.
[117] Z. Kıran, *age.,* s. 95.

masal okurken, "Bir varmış bir yokmuş...", başlangıç durumu ile, "...her ikisi de evlenip, muradlarına ermiş", bitiş durumu arasında olup bitenlerin zamansal sıralanışını bekler. Gönderen ve alıcının dilsel edinimleri kendilerine yol gösterir ancak bu kazanımlar yetersiz ve dengesiz olduklarında, iletişimi önleyen ya da sınırlayan filtreler gibi davranabilirler. Bu durumda konuşucu ve dinleyecilerden her biri diğerinin (gerçek ya da varsayımsal) edinimlerini dikkate almak zorundadır. Nobel fizik ödülü alan bir bilim adamı konusunda uzman bir topluluğa farklı, üniversitede fizik bölümü öğrencilerine farklı biçimlerde hitap edecektir. Aksi takdirde yanlış anlamalara neden olabilir.[118]

Sözceleme kuramında, okuma/çözümleme de sözceleme gibi sürekliliği olan aktif bir süreçtir. Her bir sözce, öncesi, sonrası, diğer ögelerle ilişkisi ve tüm bağlamdaki yerine göre yorumlanır. Sözce yalıtılmış bir kavram olmadığı için sözceleme de çözümleme de yalıtılmış ve pasif bir süreç değildir. Dili bir edim (eylem) olarak kavrayan sözceleme kuramı, sözcenin ve yazarın/konuşmacının her bir faaliyetinin ve seçiminin okuyucuda/dinleyicide bir etkiye sahip olacağını hesap ederek anlama ulaşmaya çalışır.

Söylem kendi içinde kurallara sahiptir ve söylem bu kurallarla şekillenir. Ayrıca söylem, cümle boyutunun üzerinde metin boyutunda incelendiği için cümle temelli dil bilgisi kuralları, söylem için yetersiz olur. Reboul ve Moeschler, "Ayırt Edicilik Kuramı" olarak adlandırdıkları bir modelle dil bilimi alanındaki pek çok kavramı söylem çözümlemesi kapsamında yeniden açıklamışlardır.[119] V. D. Günay, yazarın niyetine bağlı olarak metin tiplerini anlatısal, betimleyici, söyleşimsel, söz bilimsel, kanıtlayıcı, açıklayıcı, buyurucu (eğitici, öğretici), önceden haber verici olarak sınıflarken; anlatım biçimi, sözceleme durumu, dilin işlevleri/alıcıyla olan etkileşim gibi bazı ayırt edici noktalara bağlı olarak metin türlerini öz yaşam öyküsel, öğretici, içsel, mektup, aytamlıkla/hitabetle ilgili, polemik, olağnüstü düşlemsel, destansı, romanesk, trajik gülmece, dramatik olarak sınıflamıştır.[120]

Bu çalışmada, Yurdakul'un şiirleri, dil bilimine bağlı "söylem çözümlemesi" kuramlarından olan "sözceleme" kuramı esas alınarak analiz edilecektir. Söylem çözümlemesi, dilin özellikle kullanım hâlindeki durumunu anlama yönünde çalışmaları içerir. Mehmet Emin Yurdakul'un şiirleri de özellikle buyurucu (eğitici, öğretici)

---

[118] Z. Kıran, *age.*, s. 95.
[119] V. D. Günay, *age.*, s. 88.
[120] V. Doğan Günay, *Metin Bilgisi*, İstanbul, 2003, s. 203-319, 322-380.

yönüyle öne çıkmaktadır. Bu bağlamda bir amaca yönelik olarak ve bir bağlam içerisinde üretilen dil ürünün özelliklerini ve onu oluşturan seçimlerin ifade ettiği değeri ortaya çıkarmak için sözceleme kuramı, sözce, bağlam, sözceleme durumu, sözceleme öznesi, bağdaşıklık ve tutarlılık gibi kavramlardan yararlanılacaktır.

2.3.5.1. Sözce ve Tümce

Vardar'a (1998) göre "Bir konuşucunun ürettiği, iki susku arasında yer alan söz zinciri parçası; sözceleme edimiyle ortaya çıkan söylem."[121] olarak, Zeynel ve Ayşe (Eziler) Kıran'a (2011) göre "Belli bir yerde, belli bir zamanda belli bir kişi tarafından söylenen ya da yazılan dilsel bir olgu"[122] olarak tanımlanan sözce kullanılan dilin ürünü olarak somuttur ve belli bir sözceleme durumu içinde bir sözceleme öznesi tarafından gerçekten söylenmiş ya da yazılmış olması gerekmekte olup tektir. Bu tanımlar aynı zamanda sözcenin, sözceleme kuramındaki yerini de belirler, çünkü sözceleme, sözce üretme eylemidir ancak aynı sözcenin farklı sözceleme durumlarında farklı anlamları olabilir. Bu nedenle, sözceye anlam yükleyebilmek için üretildiği koşulları bilmek gerekir. Söz konusu sözcenin, kim tarafından, nerede, nasıl, kime, kiminle ve ne zaman yazıldığını/söylendiğine dair bilgi olmadan sözceyi anlamlandırmak imkânsızdır. Soyut bir kavram olan tümce ise dil bilgisi kuralları tarafından belirlenen söz dizimi kurallarından oluşur, doğruluğu kendi içinde değerlendirilir, sözceleme durumuna bağlı olmadığından tek bir anlam içerir. Örneğin "(Benim) Lensimin rengi mavidir." sözcesi iyelik eki +(I)m ile sözceleme öznesine dolayısıyla sözceleme durumuna gönderme yaparken "Lens renkleri çeşitlidir." sözcesi sözceleme durumundan kopuk olduğu için her zaman düz anlam taşır.

Tümce, sözün çözümlenmesiyle elde edilen bir birimdir, sözceyse bu türlü bir işlemden önce belirlenen bir bütündür. Üretici dil bilgisi, sözceyi, bir edim olgusu biçiminde yorumlayarak edinç olgusu saydığı tümceye karşıt bir kavram olarak ele alır. Bazı dil bilimcilerse sözceyi tümce ya da birbirini izleyen tümceler bütünü olarak görür.[123] Sözceleme teorisi, sözce ve tümce arasında ayrım yapar ve birbirlerinin yerine kullanılmalarına izin vermez.

---

[121] B. Vardar, *age.*, s. 181.
[122] Z. Kıran, A. Eziler Kıran, *Yazınsal Okuma Süreçleri: Dilbilim, Göstergebilim ve Yazınbilim Yöntemleriyle Çözümlemeler*, Ankara, 2011, s. 126.
[123] B. Vardar, *age.*, s. 181.

Söylemin en küçük birimi -üzerinde tartışmalar olsa da- cümledir. Cümle, dil bilgisi bakımından tamamlanmış ve bir düşünce ya da oluşu tam olarak ifade eden dil birimi ya da anlatımdır. Dil bilgisi olarak tamamlanmış olmak ise içerisinde en az bir eylem ve eyleyenin gizli ya da açık olarak bulunması ile belirlenmiştir. Cümle, bir bağlam içinde ve sözceleme öznesinin sorumluluk almasıyla kendisini hissettirmesi ve yansıtmasıyla söyleme dönüşür. Dilde sorumluluk almak başkaları tarafından söylemiyle algılanmak ya da fark edilmektir. Bunun için de bireyin; dildeki eylem, değer, inanç, simge, dilsel özellikler ve araçları kullanarak kendine has bir metin ya da sözce oluşturması gerekir. "Söylem, dilsel ürün ve diğer malzemelerden oluşur." görüşünden hareketle bunlar, metni söylem yapan diğer malzemeler olarak nitelendirilmiştir. Metin bir tek cümle ya da tamlamadan oluşabileceği gibi birçok cümleden de oluşabilir.[124] Bunlara bağlı olarak "izlek" kavramı, Günay'ın ifadesiyle "Metindeki izleğin metin süresince değişimi ve gelişimi tümceler arası ilişkileri tanımakla ortaya konulabilcektir. Bir metnin izleği kısaca "bu metin neden söz ediyor?" sorusunun yanıtıdır. Uzunluğu ne olursa olsun kendi içinde bir anlamsal tutarlılık oluşturan her metin, okuyucuda belli bir konu bütünlüğü oluşturmalı ve her tutarlı yapı, özetlenebilir olmalıdır. İşte bu tutarlı anlamsal birlik oluşturan her tümce grubu ile ilgili olarak, bir izlekten söz edilebilir."[125] şeklinde açıklanmıştır.

2.3.5.2. Bağlam

Kullanılan dili incelemek, dili bağlam içinde incelemek demektir. Dil, bağlam içinde şekillendiğinden, seçimler bu bağlamda değerlendirilmelidir. Söylem çözümlemesinde en önemli unsur, söylemin yer aldığı bağlamdır. Çünkü söylem, içinde oluştuğu bağlama göre anlam kazanır. Eğer söylemlerin kendileri ve etkileri anlaşılmak isteniyorsa, içinde geliştikleri bağlam da anlaşılmalıdır.

Saussure'ün yapısalcı yaklaşımında anlam belirsizliği nedeniyle, dil bilimi çalışma alanında anlam ve işlevden izole edilmiş dil yapıları vardır. Dilin temel işlevini "bildirişim" olarak tanımlayan Prag Dil Bilimi Okulu ise anlamın belirsizliği sorununu "bağlam" kavramı ile çözerek "söz"ün de incelenebileceğini göstermiş ve dil/söz karşıtlığını düzgü/bildiri olarak ifade etmişlerdir.

---

[124] J. P. Gee, *age.,* s. 7.
[125] V. Doğan Günay, *Metin Bilgisi*, İstanbul, 2003, s. 73.

Jakobson'un bildirişim şemasına göre sözün anlamı kadar o sözün hangi amaçla, nasıl ve hangi bağlamda söylendiği de önem taşımakta, sözcelemenin sözce kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Söylem çözümlemesi ise soyut olan "dil"e karşı somut olan "söz"ü önceler ve sözcenin bağlamında, iletişim içinde ele alınmasını ve kullanım sırasındaki durumunun açıklanarak anlamlandırılması gerektiğini savunur. Sözceleme kuramının arka planını, kelimenin bağlam içinde anlam/değer kazanacağı fikri oluşturur. Bağlam ayrıca incelenecek alanın sınırlarını da belirler. D. Günay bağlamı "Bir dilsel yapının yer aldığı diliçi ve dildışı ortam ya da her türlü dilsel birimin (sözcük, tümce, söylem, metin) içinde bulunduğu, yer aldığı diliçi ve dildışı ögeler"[126] şeklinde tanımlamıştır.

Bir kelimenin anlaşılması veya yorumlanması bağlama bağlıdır; bir sözce farklı bağlamlarda kullanıldığında, niyetlere ve istenen yoruma göre farklı anlamlar kazanır. Örneğin, bir söylemde, "cet, ata, dede" sözcüklerinden birini seçip metne yerleştiren yazar/şair veya konuşmacının bu seçimi kullanacağı sözcenin yerleştirmek istediği bağlamdaki hesaplanmış anlam değeriyle ilgilidir.

Çözümleme yapılırken, sözcenin geçtiği ve onu çevreleyen bağlam, o sözceden önce ve sonra kullanılan sözceler bir başka deyişle anlam ve değerin oluşumuna katkıda bulunan diğer tüm unsurlar göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla söylem kendi bağlamında var olur ve şekillenir. Dil her zaman söylem bağlamında ortaya çıkar. Dil için her zaman bir bağlam vardır, çünkü anlam bağlam olmadan gerçekleşmez ve dil bir bağlam içinde şekillenir. Bir metindeki her söz/sözce, anlam sahibi olmak için hayati öneme sahiptir, çünkü seçimler anlam değiştirir. Örneğin, bir söylemde bir söz/sözceyi diğeriyle değiştirmek veya bir söz dizimi ile oynamak anlamda değişikliğe neden olur.

Bir cümlenin kabul edilebilirliği bağlamdan anlaşıldığı için, sözce kullanıldığı bağlamda tanımlanmalı ve çözümlenmelidir. Bir söylem çözümleyicisi için veri, dinamik bir sürecin kaydı, yani metindir. Bu süreçte konuşmacı veya yazar, belli bir bağlamda, niyetlerini (söylem) gerçekleştirmek için dili bir iletişim aracı olarak kullanır. Söylem çözümleyicisi, bireylerin niyetlerini iletmek için kullandıkları dil bilimi uygulamalarındaki kuralları ve düzenlemeleri betimler.

[126] V. D. Günay, *age.*, s. 83.

2.3.5.3. Sözceleme Durumu

Bağlamın söylemi anlamlandırmadaki yeri açıktır fakat bağlam "sözceleme" kuramında önemli bir yere sahip olan sözceleme durumunda anlam kazanır. İletişimdeki veya kullanımdaki dil olarak tanımlanan sözce, belirli bir yerde, belirli bir zamanda ve olası bir alıcı için belirli bir kişi tarafından üretilir, bu dört koşul sözceleme durumu olarak tanımlanır. Başka bir deyişle, sözceleme durumu, sözcenin gerçekte üretildiği somut durumu belirtir. Zeynel Kıran'ın açıklamasına göre: "Sözceleme durumu, sözcenin gerçekten üretildiği somut durumu belirtir. Bir sözcelem durumu: iletişimde bulunan bireyleri, konuşan kişi ile kendisine seslenilen alıcıyı; sözcelem anını; sözcelem yerini, konuşucu ve alıcının algılayabileceği tüm nesneleri kapsar. Bu öğelerin tümü sözcelem durumunu oluşturur."[127] Dili yapı olmaktan çok işlevleri ile hareket kazanan bir edim olarak gören sözceleme teorisine göre bir bağlamda kullanılan tüm söylemsel ögelerin bağımsız ve sabit göndergeleri olmadığından adıllar, kipler, yer ve zaman belirleyicileri gibi kavramlar sözceleme durumuna göre anlam kazanırlar.

Uzamsal belirleyiciler çoğunlukla nesnel olup "tanıtlayıcı belirleyiciler" [belirleyenler bu/şu/o + ad (bu kapı şu ev, o şehir) ve adıllar (bu, bunu, şu, şunu vb.)], "sunma şekilleri" (işte ev, işte köy), "belirteçler" (burası/şurası/orası, yakın/uzak, aşağısı/yukarısı) şeklinde sınıflandırılabilir. Bunların hepsi farklı bağlamlarda uzamı belirtebilir. Sözceleme durumunda kişi, süre ve uzam temel ögelerinden biri uzamdır. Sözcenin anlaşılması için uzamın bilinmesi gereklidir. Söylemi anlamlandırmada söylemin üretildiği yeri bilmek önemlidir. Uzam belirleyicileri vericinin de içinde bulunduğu uzamı belirtir. Verici uzamı ya da uzam içindeki nesneyi kendisi ile ilgilendirerek betimler. Yazılı ya da sözlü durumda her zaman burada, burası gibi kavramlar konuşma yerini betimler.[128] Bu noktada V. D. Günay'ın "Metin Bilgisi"[129] adlı eserinde geçen "Gerçek bir yer ya da gerçek bir yermiş gibi belirtilse de , her anlatıda az ya da çok bir imgesel uzam vardır. Anlatı kişileri bu uzam ve zaman içinde gelişir. Biraz uzunca bir anlatıda kahraman, başlangıçta gençtir sonra yaşlanır. Yaştaki ya da fiziksel durumdaki değişimler değişik uzamlarda gerçekleşir. Bir uzamdan diğerine sürekli bir devinim içindeki kahraman birden çok olayı gerçekleştirir ya da bu olaylarla ilgili olarak anlatılarda yer alır. Bu imgesel uzamın betimleniş biçimi, işlevi, doğal görünümü ve düzenleniş biçimi her anlatıda farklı biçimlerde olmaktadır. Aynı

[127] Z. Kıran, *age.*, s. 95-96.
[128] V. Doğan Günay, *Söylem Çözümlemesi*, İstanbul, 2018, s. 250-251.
[129] V. Doğan Günay, *Metin Bilgisi*, İstanbul, 2003, s. 149.

gerçek uzamın iki anlatıdaki işlevi ya da betimleniş biçimi farklı olabilmektedir. Uzamın temel görevi dolantının değişmesine yol açmak olarak düşünülebilir. Uzam anlatı içindeki yer değiştirmeleri, gidilecek bir yolu, geçilecek bir güzergâhı belirtebilir. Dolantıdaki ayrılık, karşılaşma, buluşma, kaçış gibi aşamalar uzam yardımı ile yapılır. Kişilerin anlatı içinde yer değiştirmesi çoğunlukla yeni bir serüvenle karşılaşmasına yol açacaktır. Anlatı içindeki bir seyahatin yeni bir olaya yol açtığını sıklıkla görürüz. Zaten yazar da bu tür uzam değiştirmeleri bilinçli olarak yapar. Uzam anlatı içinde kısaca sunulur, yalnızca uzamın adı geçebilir ya da ayrıntılı betimlemesi yapılır. Ayrıntılı olarak yapılacak bir betimlemede belli bir sıralama izlenir. Anlatının her durumu gibi betimlenen uzam da kendi içinde bir bütünlük oluşturur ve tutarlı olmak zorundadır." ifadeleri önemlidir.

Zaman belirleyicileri ise "öznel", "nesnel" ve "bağlamsal" olmak üzere söylemlerde yer alabilmektedir. Öznel zaman sözceleme öznesine bağlı olan zamansal kesiti ifade eder. Nesnel zaman, gerçek dünyadaki evrensel zaman dilimine yani fiziksel zamana uygun bir zamansal kesiti belirtir. Bağlamsal zaman ise sözcenin kendi iç yapısına uygun bir zaman belirlemesidir. Zaman belirticisinin çıkış noktası sözceleyenin konuştuğu an yani sözceleme zamanıdır. Dil bilgisinde bunun karşılığı "şimdiki zaman"dır. Sözcelemeye bağlı zaman belirleyicilerinde tüm zamanlar sözceleme durumuna dolayısıyla şimdiki zamana göre bir belirlemeyi getirir. Şimdiki zaman her konuşma anının zamanıdır. Şimdiki zaman tam olarak yaşanmamış ama yaşanılmakta olan zamanı belirtir. Dolayısıyla tüm söylemlerin üretilme zamanı şimdiki zamandır.[130] Bir sözceyi kendi bağlamına yerleştirmek ve üretildiği özel sözceleme durumu içinde değerlendirmek gerekir. Dildeki sözceleme durumu alıcının/dinleyenin sözceyi anlamlandırma sürecini gerçekleştirmesini sağlar. Örneğin "Ben, yarın, bu saatlerde, orada, olacağım." sözcesinde, konuşan kişiye (özneye) ve dinleyen kişiye (muhatap) göre, onların bulunduğu yer ve zamana göre "bu saatlerde" (zaman belirteci) ve "orada" (yer belirteci) belirteçleri anlam kazanmakta ve sözcedeki "ben" adılı (konuşan), birinci tekil şahıs eki olan +(I)m eki doğrudan konuşana/vericiye/sözceleme öznesine göndermede bulunmaktadır. Dildeki bazı sözcükler, sözceleme durumunun ögelerinden birine göndermede bulunma işlevine sahiptir. Örneğin 7 Mart 2019 günü Ali, arkadaşı Ayşe'ye, onu 8 Mart 2019 günü görmek istediğini, bildirirse; Ali, Ayşe'ye "Ali Ayşe'yi

[130] V. Doğan Günay, *Söylem Çözümlemesi*, İstanbul, 2018, s. 251-258.

8 Mart 2019 günü görmeye gidecek" değil, "Yarın seni görmeye geleceğim", diyecektir. Bu sözcede konuşucu Ali'yi gösteren birinci tekil şahıs çekim eki +(I)m doğrudan "ben"e göndermede bulunur; alıcı Ayşe'yi gösteren ikinci tekil şahıs "sen" adılı (seni), Ali'nin konuştuğu günü izleyen 8 Mart 2019 gününü gösteren "yarın" zaman belirteci olmak üzere en az üç gösterge doğrudan sözcelem durumuna göndermede bulunur. "Ben, yarın, bu saatlerde, orada, olacağım." sözcesindeki söylemsel ögeler bir sözcelem durumuna ve bağlama göre değer kazanırlar çünkü bu ögelerin aslında sabit birer göndergeleri yoktur. Gerçekten de "orada" belirteci sadece aynı yerde, aynı anda bulunan iki kişi için anlamı olan bir yeri gösterir. "Orada" belirteci konuşan özneye göre, onun bulunduğu yere göre bir anlam kazanır. Eğer sözcede tarih belirtilmediyse, "yarın" hiçbir zaman "bugün" olmayacaktır.

Tahsin Yücel, "Anlatı Yerlemleri" eserinde: "Kendisini algılayan biri bulunduğu sürece, devingen bir çevrendir dünyamız; bizim algıladığımız ya da tasarladığımız dünyadır, nesnel ve değişmez bir dünya değil; belli bir anda, belli birinin dünyası olmayan dünya yoktur. Bunun sonucu olarak, dünya konusunda her türlü bilginin en azından üç etkenin işlevi olduğu söylenebilir; dünyanın kendisi (uzam), onu ele alan özne (belli biri) ve her ikisinin de yer aldığı zaman (belli bir an). Bu üç öğeden birinde en ufak bir değişiklik oldu mu, dünya aynı dünya değildir artık. İster bizi çevreleyen gerçek evren söz konusu olsun, ister betimlenmiş ya da düşlenmiş öyküsel bir evren, üç öğeden biri için doğru olan öbür ikisi için de doğrudur; yerlerin evrensel tarihe ya da bireyin özgeçmişine göre her zaman bir tarihselliği olduğundan, uzam içinde her yer değiştirme zamansal yapının yeniden düzenlenmesini gerektirecek, aynı biçimde zaman içinde her yer değiştirme de uzamsal ve bireysel yapıların yeniden düzenlenmesini zorunlu kılacaktır."[131] şeklinde söylemsel ögeleri açıklamıştır.

2.3.5.4. Sözceleme Öznesi

Tüm belirteçleri kendi durumlarına göre tanımlayan bir özne (sözceleme öznesi/verici/konuşucu) gerektiren sözceleme aşamasında sözceleme öznesi sözcede kendinden ne kadar iz barındıracağına dair seçimleri önceden yapar. Sözceleme durumunda bir metinde "ben" diyerek kendini açığa vurmak ya da gizli bırakmak yine sözceleme öznesinin kendisiyle ilgili yapacağı seçime bağlıdır. Sözceleme öznesi, kasıtlı ve belli anlam değerlerini hesaplayarak her seçimi yapar ve metinde hiçbir öge

[131] Tahsin Yücel, *Anlatı Yerlemleri*, İstanbul, 1993, s. 17.

(belirteçler, bağlaçlar, söz dizimi, dizelerin kümelenişi, noktalama işaretleri vb.) tesadüfen sözceleme durumu içerisine yerleştirilmez.

Metin okuması ve çözümlemesi sadece kişi adıllarının sayısına dair niceliksel bir çalışma değildir. Metni anlamlandırma aşamasında sözceleme öznesinin bir birey olarak sözcesi ile kendisi arasına bir mesafe koyup koymadığı, diğer ögelere göre kendisini nasıl konumlandırdığı, oluşturduğu kişilere göre kendisini nereye koyduğu, okuru metindeki bakış açısına nasıl ulaştırdığı, özdeşleştirmeyi kolaylaştırmak için geliştirdiği tekniklerin neler olduğu gibi sorular, sözceleme öznesinin seçimlerine dair geliştirdiği sorulardır.[132] Bu sorular nesnel bir yaklaşım ve bakış açısı sağlayarak metinde anlama ulaşılmasını sağlamaktadır.

Zeynel Kıran'ın "Bir yazar ne yazarsa yazsın sözcelemeden kaçamaz; bu sözceleme açık değilse, mutlaka örtüktür. Bu durumda, bir metinde "ben" demek ya da dememek bir seçimdir. Betimsel ya da anlatısal bir metinde, bir şiirde ya da bir söylemde kişi adıllarının sayımı hep öğretici bir özellik taşır. Sadece niteliğe ilişkin bir bilanço yapmak elbette yeterli değildir. "Ben"in ürettiği sözceye göre, nasıl yer aldığı ve bir birey olarak sözcesi ile kendisi arasına nasıl bir mesafe koyduğunu araştırmak gerekir."[133] ifadeleri sözceleme öznesini açıklamaktadır. Söylem çözümlemesi, sözceleme öznesinin tüm seçimleri, niyeti ve bu seçimlerle ne yapmaya çalıştığı, okuyucu üzerinde ne gibi bir etkiyi hangi yolla bırakmaya çalıştığı incelenerek yapılır. Söylem çözümlemesi; cümleler, tümceler/sözceler arasında nasıl bağlantı oluşturulduğunu, bunların neden birbirleriyle ilişkilendirildiğini ve yüzeyde söylenenlerin gerçekte ne ifade ettiğini anlamayı amaçlar.

Tümce anlamlandırma ve çözümleme için geliştirilen yöntemlerin tüm bir söylemi anlamlandırmak için yetersiz kaldığı noktada yeni kurallar, açıklama ve çözümlemeler gerekmiştir. Bu noktada söylem çözümlemesi, sözlü/yazılı ürünlerdeki dilin esnemesinin ardındaki, kuralları ve düzenlemeleri ortaya çıkararak metin çözümlemede önemli yöntem ve araçlar sağlamıştır. Bu bağlamda, Mehmet Emin Yurdakul'un şiirlerinde sözcük, söz grupları, sıfat ve karşıtlıklar, seçilen şiir biçimlerinin işlevleri incelenecektir. Söylem çözümleme yöntem ve ögeleri kapsamında, söz konusu söylemde sözceleme öznesinin seçimleri irdelenerek şiirin amacına,

---

[132] Z. Kıran, A. Eziler Kıran, *Yazınsal Okuma Süreçleri: Dilbilim, Göstergebilim ve Yazınbilim Yöntemleriyle Çözümlemeler*, Ankara, 2011, s. 127.
[133] Z. Kıran, *age.*, s. 98.

okuyucuda yaratmak istediği etkiye, iletilmek istenen ana duyguya ve tüm bunların nasıl sağlandığına ulaşılmaya çalışılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNCELEME

3.1. Yurdakul'un "Biz Nasıl Şiir İsteriz"[134] Adlı Şiiri

"Köroğlu ne? Anadolu dağlarında görünen,
Hep evleri, yapıları çamurlara bürünen,
Köycüklerde, rencberlerin yurtlarında okunur:

Bir kitap ki ya bir yetīm keçisini çaldırtır;
Ya bir çiftçi çocuğunu ıssız dağa kaldırtır;
Öyle şeyler belletir ki akıllara dokunur.

Fâtih nedir? İstanbul'un surlarının altında,
Karadeniz-boğazı'nda, Hisarlar'ın sırtında,
Gāyet güzel düşünülmüş, gāyet iyi duyulmuş :

Bir şiir ki şehidlerin al kanıyla yazılmış;
Bir kılıç ki bir kitabın alt yanına asılmış;
Bir altundan heykeldir ki bir odaya konulmuş.

Biz o şiʿri isteriz ki çifte giden babalar,
Ekin biçen genç kızlarla, odun kesen analar,
Yanık sesin dinlerlerken gözyaşların silsinler.

Başlarını açık, beyaz sīnesine koysunlar;
Yüreğinin özleriçün çarpındığın duysunlar;
Bu çarpıntı, bu ses nedir; neler diyor? Bilsinler."

Yurdakul'un "Biz Nasıl Şiir İsteriz" adlı şiiri 1897 Türk-Yunan Savaşı sırasında "Manzumelerim" adıyla çıkmış, 1898'de "Türkçe Şiirler" şiir kitabında yer alan ilk şiir olmuştur. Polemik metin türünde doğrudan alıcıyı hedef alan olan bu şiir; 4+4+4+3 durak ve 15'li hece ölçüsü kullanılarak Batı kaynaklı nazım şeklillerinden terzarima ile yazılmıştır. Şiire yapı bakımından çok özen göstermeyen Yurdakul, "Türkçe Şiirler"de

[134] F. A. Tansel, *age.,* s. 21.

yer alan şiirlerde halkın konuşma dilini ve hece ölçüsünü esas almıştır. Ağırlıklı olarak hissedilen "şiir" ifadesiyle, geçmişteki sade, anlaşılır dil kullanımının, şimdiki zamanda olmayışıyla her şeyin bozulduğu hissi verilmeye çalışılmıştır. Sözceleme öznesi, şiirde karşıt duygu ve durumlar ile ilgili, geçmiş zamandaki değerlerin mevcutta kalmayışı /azalışıyla üzüntü duymuştur. Sözceleme öznesi Anadolu'nun çifte giden babalarından, ekin biçen kızlarına, odun kesen analarına kadar şiirin herkes tarafından anlaşılabilmesi gerektiğini okuyucunun gözünde oluşturulmuştur. Bu süreçte, tüm detayların yerli yerinde verilmesiyle büyük resim tamamlanmıştır. Böylece "anlam" oluşturularak dinamik bir edim görülmüştür.

3.2. Yurdakul'un "Biz Nasıl Şiir İsteriz" Adlı Şiirinin Çözümlenmesi

3.2.1. Dinamik Edimin ve Duyguların Sözceleme Seçimleri ile Gerçekleştirilme Süreci

3.2.1.1. Polemik Metin Türünün Seçimi

"Köroğle ne?" sorusu ve seslenişi ile başlanan şiirde polemik metin türünde bir ifade şekli seçildiği görülmektedir. Polemik metin türü tartışma içerikli anlatımlardandır. Burada da alıcıya soru yoluyla seslenme, bu yolla onunla bir iletişim kurma ihtiyaç ve isteği vardır. Polemik metin türüyle toplumla, gelenekle ilgili genel tutumlar eleştirilerek ortaya çıkarılan yanlışlar hiçe sayılır. Söylemde de o zamana kadarki şiir anlayışına tepki noktasında "alıcıya" çeşitli uyaranlar gönderilmiştir. Halkın anlayabileceği sade Türkçenin kullanılmamasına karşı hissedilen üzüntü duygusu okuyucuyu harekete geçirmeye dayalı bir kanıtlama biçiminin kullanımına yol açmıştır. Bu nedenle birinci üçer mısralık bentin son dizesinde iki nokta (:) ikinci üçer mısralık bentin son dizesinde nokta (.) kullanımıyla bir kanıtlayış iletilmek istenerek anlatım çok yönlü olarak işlevselleştirilmiştir. Bu söylemde, sözceleme öznesi "alıcı"ya hitap edecek şekilde polemik metin türünde yazmaktan yana seçimini yapmıştır. Sözceleme öznesinin bağlamın diğer kısımlarındaki sözceleme ögeleri seçimlerinin çözümlenmesiyle elde edilen göstergeler birleştirildiğinde, diğer seçimlerini de yönlendirecek ve metnin anlamlandırılmasını sağlayacak veriler ortaya çıkaracaktır.

Doğruluk ve gerçekliği sorgulamayı çağrıştıran polemik metin türünde, sözceleme öznesi alıcıyı ikna etmek için doğrudan ona seslenir. Okuyucunun aktif olması gereken söylem çözümleme sürecinde, okur ile söylem arasındaki mesafenin azalmasıyla okurun söyleme daha fazla dâhil olması sağlanır.

Polemik metin türünde, kanıtlama biçimi belirlenmiş bir hasıma yönlendirilir. Söylemin bütününe bakıldığında sanatın yaşanan hayatla bağlantılı olmasını, şiirin halkın (Çifte giden babalar, ekin biçen genç kızlar, odun kesen anneler) anlayabileceği sade bir dil, anlaşılır bir Türkçeyle yazılmasını, sanat anlayışının çizgileri ile özdeştirmenin var olduğu görülür. Bu yönde sözceleme açısından polemik metin türünde yazan kişi duygu ve düşüncelerini ifade ederken temelde halkın anlayabileceği sade Türkçe ile şiir yazma isteğini polemik metin türünün kızgınlığı belirten tümce yapıları ve alıcıya doğrudan seslenme imkânlarını sunarak aktarır. Bu göstergeler söylemde sıklıkla; "Köroğlu ne? Anadolu dağlarında görünen,", "Fâtih nedir? İstanbul'un surlarının altında,", "Yüreğinin özleriçün çarpındığın duysunlar;", "Bu çarpıntı, bu ses nedir; neler diyor? Bilsinler." gibi hitap şeklindeki sözcelerle, alıcıya bir bakıma okuyucuya seslenilerek sade dil ve hece ölçüsünün kullanılması gerektiği düşüncesi söylemde yerini bulur. Polemik metin türünün sunduğu bu olanaklardan alıcı dolayısıyla okuyucuya seslenişin tekrarı şiirin genel yapısına sinmiş ve sıkça yinelenen bir "halk" vurgusunun oluşturulmasını sağlamıştır. Böylelikle sürekli olarak "halk" ile iç içe olma durumu aktarılmıştır. Buradaki seslenmeler ulaşılacak bir alıcıya yapılmaktadır. İletimin gerçekleşeceğinin farkında olan sözceleme öznesi metindeki diğer söylemsel ögeler yoluyla halkın anlayabileceği sade Türkçenin kullanımı isteğini okuyucuya sunar. Jakobson'un bildirişim kuramı açısından düşünüldüğünde iletişimin alıcı odaklı çağrı işlevinin kullanıldığı görülmektedir. Alıcıyı işaretleyen "çifte giden babalar, ekin biçen genç kızlarla, odun kesen analar"dan hareketle aslında okuyucu yani halk kastedilmektedir.

Söylem başlığının "Biz Nasıl Şiir İsteriz" biçiminde belirlenmiş olması, başlangıç noktası olarak "şiir"in kabul edildiğini gösterir. Böylece ilk başta da okuyucu bu bilgi ile uyarılmış olur. Bu durum, söylemin bütünü incelendiğinde sözceleme öznesi için olumlanan her değerin başlangıç noktası olarak "şiir"in kabul edildiği iletisini destekler. Dolayısıyla şiirden hareketle metinlerin nasıl olması gerektiği sözceleme öznesi için önemlidir. Söylemin sonunda çerçeve kapatılarak polemik metin türü bitirilir. Bağlam dolaylı yoldan "halkın anlayabileceği sade Türkçeye" seslenirken kızgınlığı, haykırışı iletmek için nokta ile son bulur:

"Başlarını açık, beyaz sīnesine koysunlar;
Yüreğinin özleriçün çarpındığın duysunlar;
Bu çarpıntı, bu ses nedir; neler diyor? Bilsinler."

Sonuç olarak bu şekildeki bir tür, çerçeve, başlangıç ve kapanış sözcelerinin seçimleriyle, şiirin nasıllığı ile başlayan söylemden, şiirin halkın anlayabileceği sade Türkçe ile yazılması gerektiği anlamı çıkarılabilir. Söylem, ögelerin tümüyle kendi bağlamında tutarlı ve bağdaşık bir yapı hâline gelmektedir. Metin parçaları arasında mantıksal düzen ve bağlantı "tutarlılığa", dil bilgisel ilişkiler "bağdaşıklığa" dayanır.[135] Bir metinde bağdaşıklık, gönderimler ve diğer dilsel yapılarla gerçekleşir. Gönderim ilişkisinde, bağdaşıklık ilişkisini sağlayan gönderim ögelerinin metinle ilgili sadece kendilerine ait anlamsal yorumları olmadığından bunlar, anlamsal yorumlarını bir diğer ögeyle kurdukları gönderim ilişkisi yoluyla elde eder. Gönderim ögelerinin her biri söylemin bağlamı içerisinde anlam kazanır.[136] Metinlerde gönderimsel bağdaşıklık öncül/bağımsız gönderim ve ardıl/bağımlı gönderim ögeleri olarak kavramlaştırılan yapılarla kurulur. Kişi adılları, gösterme adılları, dönüşlülük adılları ve gösterme sıfatları "öncül/bağımsız gönderim ögeler"ini; iyelik ekleri, belirtme ekleri, ilgi ekleri, kişi ekleri "ardıl/bağımlı gönderim ögelerini" karşılar.[137]

Bu söylemde, polemik metin türünün seçimi, sözceleme öznesinin (Biz) 1. çoğul kişi adılı ve (isteriz) 1. çoğul kişi ekinin kullanımıyla kendini konumlandırmasını sağlamış yani "odaklayım"ı buna göre belirlemiştir. Hitap ettiği kişiye yönelik olarak da 3. çoğul kişi eklerini kullanarak çerçeveyi kapatmıştır. 1. çoğul kişi vericiden (sözceleme öznesi), alıcıya (3. çoğul kişi) çifte giden babalar, ekin biçen genç kızlar, odun kesen analar olacak şekilde sınırlamış. "Biz" (sözceleme öznesi) ve "onlar"dan (çifte giden babalar, ekin biçen genç kızlar, odun kesen analar) ibaret bir bağlam belirlenmesini sağlamıştır. Bu bulguyu aşağıda verilen örnekler desteklemektedir:

1.: (Şiirin Başlığı) "Biz Nasıl Şiir İsteriz?"

2.: "Biz o şi'ri isteriz ki çifte giden babalar,"

3.: "Yanık sesin dinlerlerken gözyaşların silsinler."

4.: "Başlarını açık, beyaz sînesine koysunlar;"

5.: "Yüreğinin özleriçün çarpındığın duysunlar;"

6.: "Bu çarpıntı, bu ses nedir; neler diyor? Bilsinler."

---

[135] Doğan Aksan, *Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi,* 1999, s. 150.

[136] Bülent Özkan, "Metindilbilimi, Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Haldun Taner'in "On İkiye Bir Var" Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13/1, Adana 2004, s. 171.

[137] Leyla Subaşı Uzun, *Orhun Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 7, Ankara, 1995, s. 38.

Polemik metin türü seçiminin sağladığı bu bakış açısı ve odaklayım, söylemin diğer ögeleri ile birleştiğinde ve bağlamda değerlendirildiğinde, daha da anlam kazanmıştır. Şiir kişisinin "sade, anlaşılır Türkçe" odağındaki yaşamı, sade, anlaşılır Türkçenin kaybıyla arzu edilmeyen bir hâl almıştır. Böylece şiirlerin sade, anlaşılır Türkçe ile yazılması gerektiği vurgulanmıştır. İkinci örnekten anlaşılacağı gibi sözceleme öznesi kişi adılı ve kişi ekleri ile kendini 1. çoğul şahıs olarak konumlandırmıştır. Bu noktada "şiir" sözcesinin kullanılması bu sözcenin bağlam içerisinde başka bir çağrışımından daha faydalanılmasına olanak vermiştir. Metin bağlamında ve diğer söylemsel ögelerle bir arada değerlendirildiğinde, sözceleme öznesi "şiir" sözcesinin çağrışımlarını kullanarak, metinlerde çeşitli dil kullanımlarından oluşan metinler olduğunu vurgulamış ve zamanın bağlam içerisinde anlamlandırılmasını sağlamıştır. Sözceleme öznesi sade, anlaşılır Türkçe odaklı fikrinde, alıcının kendi gibi düşünmesini sağlamaya çalışır. Bu noktada şiir bağlamında beşinci ve altıncı üçer mısralık bent buradaki bulguyu desteklenmektedir:

"Biz o şiʿri isteriz ki çifte giden babalar,
Ekin biçen genç kızlarla, odun kesen analar,
Yanık sesin dinlerlerken gözyaşların silsinler.

Başlarını açık, beyaz sīnesine koysunlar;
Yüreğinin özleriçün çarpındığın duysunlar;
Bu çarpıntı, bu ses nedir; neler diyor? Bilsinler."

Görüldüğü üzere dil sade, anlaşılır kullanılmazsa çifte giden babalar, ekin biçen genç kızlarla, odun kesen analaın dili anlamayacağı vurgulanmaktadır. Sözceleme öznesi, okuyucu ile şiir kişisini yakınlaştıracak yönde olan polemik metin türü seçimiyle şiir diline dair sorgulamalarını şiire taşıyarak Türk halkının her bir ferdine seslenmiştir.

Sözceleme öznesi, polemik metin türü seçimiyle duygu ve düşüncelerini ileterek bunlar için gerekli araçları sağlayabilme fırsatına sahip olmuştur. Çünkü polemik tartışmayı, eleştiriyi çağrıştırır. Polemik metin türünün seçimiyle daha en baştan bu düşünce bağlamında bir çerçeve oluşturulması yönünde okuyucu hazırlanmıştır. Ayrıca diğer söylemsel unsurlarla da bu durum desteklenmiştir. Bu çıkarımları şöyle şemalandırmak mümkündür:

Tablo 3.1. Polemik Metin Türü Tablosu

Çerçeve: Polemik Metin Türü

Bağlam (Metin: Biz Nasıl Şiir İsteriz? şiiri ve bu metni oluşturan psikolojik, sosyal, kültürel çevre):

1897 Türk-Yunan Savaşı ⇨ Halk edebiyatı ve Servet-i Fünun edebiyatına yönelik eleştiri ⇨ Halk edebiyatında kullanılan sade dilden yana olma durumu

Şiirdeki iki tür dil kullanımı gerçeğinden bahsedilmiştir. Bu söylemde halk edebiyatı (sade dil) ve eski Türk edebiyatı (süslü dil) olmak üzere iki tür dil kullamı vardır. Bu iki gerçekliğin göze alınmasıyla sade, anlaşılır Türkçenin kullanımına yönelik alıcıyı ikna etme eğilimi görülmüştür.

"Köroğlu ne? Anadolu dağlarında görünen,
Hep evleri, yapıları çamurlara bürünen,
Köycüklerde, rencberlerin yurtlarında okunur:
...
Fâtih nedir? İstanbul'un surlarının altında,
Karadeniz-boğazı'nda, Hisarlar'ın sırtında,
Gāyet güzel düşünülmüş, gāyet iyi duyulmuş:
...
Biz o şiʿri isteriz ki çifte giden babalar,
Ekin biçen genç kızlarla, odun kesen analar,
Yanık sesin dinlerlerken gözyaşların silsinler.

Başlarını açık, beyaz sīnesine koysunlar;
Yüreğinin özleriçün çarpındığın duysunlar;
Bu çarpıntı, bu ses nedir; neler diyor? Bilsinler."

Bu bağlam içerisinde sözceleme durumunun şu şekilde oluştuğu görülmektedir:

Tablo 3.2. Sözceleme Durumu (Alıcı-Verici, Zaman-Uzam) Tablosu

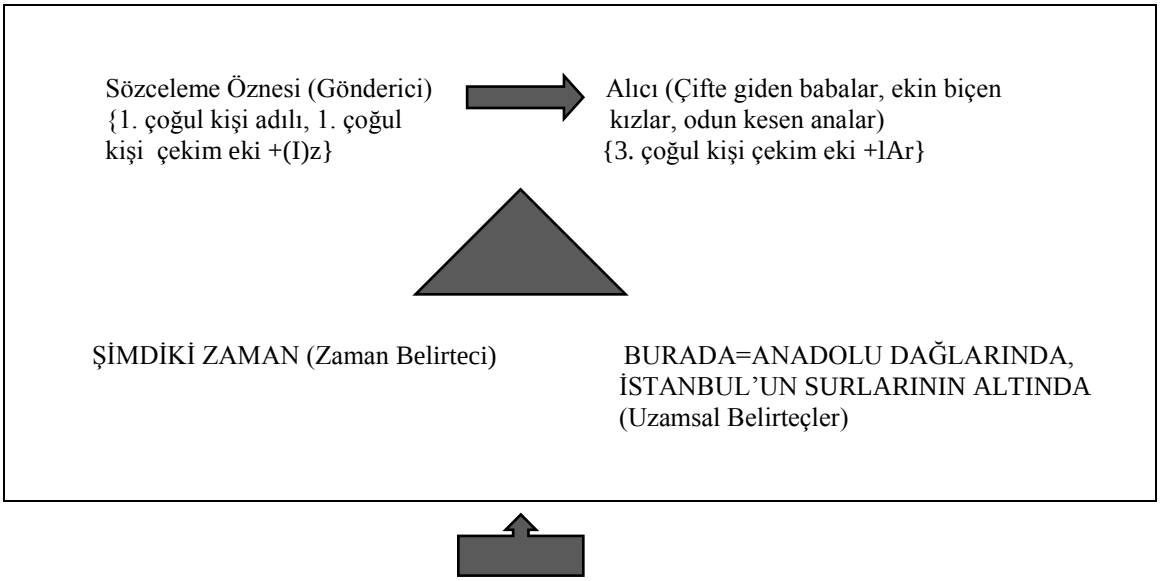

3.2.2. Sözceleme Edimi ve Sözceler Aracılığıyla Söylemi Oluşturan Uyaran ve Tepkiler

3.2.2.1. Dil Kullanımı

Sanatsal, kültürel bir uyaran olan şiirin sözceleme öznesinde oluşturduğu tepki, dil kullanımı olarak karşılık bulmuştur. Sözceleme öznesi bu doğrultuda çifte giden babaların, ekin biçen kızların, odun kesen anaların anlayabileceği bir şiiri yansıtmıştır. Söylemde sözceleme öznesinin, şiir karşısında kendisini nasıl konumlandırdığını ve şiir karşısındaki tavrını yansıtan sözceler önemlidir. Bu bağlamda şiirin son iki üçer mısralık bentlerinde istenilen şiirin çağrışımları, sözceleme ediminin ürünü olan söyleme yansımıştır:

"Biz o şiʿri isteriz ki çifte giden babalar,
Ekin biçen genç kızlarla, odun kesen analar,
Yanık sesin dinlerlerken gözyaşların silsinler.

Başlarını açık, beyaz sīnesine koysunlar;
Yüreğinin özleriçün çarpındığın duysunlar;
Bu çarpıntı, bu ses nedir; neler diyor? Bilsinler."

Burada seçilen sözceler çözümlendiğinde, sözce öznesi şiiri çifte giden babaların, ekin biçen kızların, odun kesen analaın anlamasını, yanık bir sesten dinledikleri zaman gözyaşlarını silebilmelerini dolayısıyla halkın içine girmiş bir dille, halkın anladığı sade Türkçeyi savunmuştur. Şiirde halka ait unsurlara göndermeler yapılmıştır. Kişi anlamadığı, kendinde duygu uyandırmayan şiire ağlayamayacağı için anlaşılmayı çağrıştıran "Yüreğinin özleriçün çarpındığın duysunlar;" ifadesi seçilmiştir. Sözceleme ögeleri ve seçimleri bağlamında sözceleme öznesinin karşıtlığa dayalı yapı seçimiyle, sade dilin olduğu zamana karşın, sade dil olmadığı zaman ne kadar kötü olduğu yönündeki algısı dikkat çekmektedir.

3.2.2.2. Karşıtlığa Dayalı Yapı Seçimi

Sade, halkın anlayabileceği Türkçenin hakim olduğu halk edebiyatı ve süslü, ağır anlatımın olduğu divan edebiyatı arasında kesin ayrımlar vardır. Bağlam genelinde tezata dayalı bir genel yapı ve sözce seçimi ile sözceleme öznesinin anlaşılır dil kullanımının varlığı ve yokluğu arasındaki düşünce durumu yapıya yansımıştır. Bildiri bakımından işlevsel olan bu karşıtlıklar şöyle gösterilebilir:

Tablo 3.3. Karşıtlığa Dayalı Yapı Seçimi Tablosu

Geçmiş: Şiirde sade, anlaşılır dilin kullanıldığı zamanlar.	Şimdi: Şiirde ağır, süslü dilin yürürlükte olduğu zamanlar. (Şiirde sade, anlaşılır dil kullanımına geçilsin isteniyor.)
Varlık: Sade, anlaşılır Türkçenin kullanıldığı şiirler (Halk edebiyatı, Anadolu insan yaşantısı gibi çağrışımlı seçimler) "Köroğlu ne? Anadolu dağlarında görünen, Hep evleri, yapıları çamurlara bürünen, Köycüklerde, rencberlerin yurtlarında okunur:"	Yokluk: Sade, anlaşılır Türkçenin kullanılmadığı ancak kullanılsın istenen şiirler (Divan edebiyatı, Osmanlı tarihi gibi çağrışımlı seçimler) "Fâtih nedir? İstanbul'un surlarının altında, Karadeniz-boğazı'nda, Hisarlar'ın sırtında, Gāyet güzel düşünülmüş, gāyet iyi duyulmuş:" "Biz o şiʿri isteriz ki çifte giden babalar, Ekin biçen genç kızlarla, odun kesen analar, Yanık sesin dinlerlerken gözyaşların silsinler. Başlarını açık, beyaz sīnesine koysunlar; Yüreğinin özleriçün çarpındığın duysunlar; Bu çarpıntı, bu ses nedir; neler diyor? Bilsinler."
Divan edebiyatı: "Fâtih nedir?"	Halk edebiyatı: "Köroğlu ne?"

Osmanlı Tarihi:	Anadolu İnsan Yaşantısı:
"İstanbul'un surlarının altında, Karadeniz-boğazı'nda, Hisarlar'ın sırtında, Gāyet güzel düşünülmüş, gāyet iyi duyulmuş : Bir şiir ki şehidlerin al kanıyla yazılmış; Bir kılıç ki bir kitabın alt yanına asılmış; Bir altundan heykeldir ki bir odaya konulmuş"	"Anadolu dağlarında görünen, Hep evleri, yapıları çamurlara bürünen, Köycüklerde, rencberlerin yurtlarında okunur: Bir kitap ki ya bir yetīm keçisini çaldırtır; Ya bir çiftçi çocuğunu ıssız dağa kaldırtır; Öyle şeyler belletir ki akıllara dokunur."

Tabloda görüldüğü gibi şiirde sade, anlaşılır dile ve süslü, ağır dile bazı kullanımlar ile çağrışımlar oluşturulurup eleştiri yapılırken şiirde bir tezat oluşturulmuştur. Söylemin tümüne yerleştirilmiş olan karşıtlıklar, sözceleme öznesinin içinde bulunduğu ispat ve kışkırtma durumuyla özdeş bir izlek oluşturmuştur. Aynı zamanda her üçer mısralık bent içinde tasarlanmış karşıt durum, duygu ve imgelerle görsel anlamda desteklenmiştir: "Köroğlu ne? Anadolu dağlarında görünen," sözcesinde, Köroğlu Destanı'ndan hareketle Köroğlu'nun Anadolu dağlarının yüksekliğinde göründüğü ifade edilirken hemen sonrasında gelen "Hep evleri, yapıları çamurlara bürünen,/ Köycüklerde, rencberlerin yurtlarında okunur:" dizelerinde bu destanın en altta kalan kesimlere ulaştığı ifade edilirken, küçük yerleşim birimi anlamına gelen "köy" ün anlamı aldığı +CUk küçültme ekiyle kuvvetlendirilerek çok çok küçük köylere bile ulaştığı sezdirilmiş dolayısıyla "yüksek olma" durumu "alçak olma" durumuna evrilmiştir.

Sözce öznesinin duygu durumuyla aynı doğrultuda, sözceleme öznesinin, bağlamı sade, anlaşılır Türkçenin varlığı ve yokluğu dolayısıyla da geçmiş ile şimdiki zaman arasındaki karşıtlıktan oluşturulmuş bir ana izleğe yaslandırıldığı görülmektedir. Sözceleme öznesi, aslında bu karşıtlığı sade Türkçenin kullanımıyla halkın şiiri anlaması, sade Türkçe kulllanılmadığında halkın şiiri anlamaması hâlinde şiir kişisinin düşünce durumu arasında keskin bir ayrım oluşturma amacıyla yapmıştır. Öz, sade Türkçe, Anadolu'nun ve Türk halkının bir simgesi olduğu için bu kullanım okuyucunun da sözce öznesinin bu özelliklere verdiği önemi kavramasını sağlamıştır. Başka bir ifadeyle, sözceleme öznesinin şiirdeki tezata dayalı yapıyı sözce öznesini konumlandırışına koşut bir şekilde seçtiği söylenebilir. Anadolu'nun, sade, anlaşılır dilin sözce öznesinin hayatındaki izleri, bağlamın yapısında ve sözcelerin seçiminde görülmektedir. Buna göre sözceleme öznesi şiiri iki ana bölüme ayırmıştır: Sade, anlaşılır Türkçenin kullanıldığı ve kullanılmadığı zamanlar. Şiir, halk edebiyatını

çağrıştıran ifadelerle başlayıp yine halk edebiyatında kullanılan sade, anlaşılır Türkçeden yana tavır ile bitmektedir. Metinde dizisel (paradigmatik) ögeler olduğu görülmektedir. Süslü, ağır dil halka hitap etmediği için sade dil kullanımını teşvik yönünde öneride bulunulmaktadır. Şiir de buna benzer bir yapıyla sözceleme öznesinin zor kullanarak düzeni sağlayan otoriteye karşı bir isyan olan halk edebiyatının ana motiflerinden güç ve kaba kuvveti eleştirdiği giriş, halktan kopuk, bireysel izleklerle kurulu Servet-i Fünun edebiyatını eleştirmesi ile gelişerek, kendi istediği şiirin dolayısıyla sanatın yaşanan hayatla bağlantılı olması ve sade, anlaşılır Türkçenin kullanılmasından yana tavır göstermesiyle sonlanır. Aslında aradaki dizisel (paradigmatik) ögelerin hepsinin asıl vurgulanmak istenene, şiirin Türk milletinin sesi olması gerektiğine işaret etmek ve onu pekiştirmek için kullanıldığı görülmektedir.

Halkın anlayabileceği Türkçenin varlığı ve yokluğu karşıtlığı ile çizilen çerçevenin içinde de sürekli olumlu-olumsuz koşutlamasına gidildiği görülmektedir. Geçmişle (sade, anlaşılır Türkçe ve halk edebiyatı) mutlu bir atmosfer çizildikten sonra "Bir kitap ki ya bir yetīm keçisini çaldırtır;" ifadesiyle olumlu atmosfer yerini eleştiriye bırakmaktadır.

"Köroğlu ne? Anadolu dağlarında görünen,
Hep evleri, yapıları çamurlara bürünen,
Köycüklerde, rencberlerin yurtlarında okunur:

Bir kitap ki ya bir yetīm keçisini çaldırtır;
Ya bir çiftçi çocuğunu ıssız dağa kaldırtır;
Öyle şeyler belletir ki akıllara dokunur."

Şiirin üçer mısralık bentlerinin birincisi ve ikincisinde zor kullanarak düzeni sağlayan otoriteye karşı bir isyan olarak halk edebiyatının simgelerinden Köroğlu Destanı hatırlatılarak destanın ana motifleri olan güç, kaba kuvvet eleştirilmiş. Eşkıyalık hikâyelerinin/destanlarının halk şiiri olarak verilmesi anlayışına karşı çıkılıp bu tip hikâyelerin gerçek Türk şiirini temsil etmeyeceği savunulmuştur.

"Fâtih nedir? İstanbul'un surlarının altında,
Karadeniz-boğazı'nda, Hisarlar'ın sırtında,
Gāyet güzel düşünülmüş, gāyet iyi duyulmuş:

Bir şiir ki şehidlerin al kanıyla yazılmış;
Bir kılıç ki bir kitabın alt yanına asılmış;
Bir altundan heykeldir ki bir odaya konulmuş.”

Şiirin üçer mısralık bentlerinin üçüncüsü ve dördüncüsünde halktan kopuk, bireysel izleklerle kurulu Servet-i Fünun şiirine de karşı çıkmıştır. Divan edebiyatındaki süslü anlatımı gösteren Abdülhak Hamit’in “Merkâd-ı Fâtih’i Ziyâret” şiiri hatırlatılarak şehitlerin al kanıyla yazılmamış bir şiirin, duvara asılmış bir kılıç veya odaya konulmuş altından bir heykel gibi işlevi dışında süs eşyası olacağı ifade edilerek eski edebiyat fikri ifade edilmiş ancak onaylanıp onaylanmadığı belirtilmemiştir. Başka bir ifade ile sözceleme öznesinin duygu durumuna değinilmiştir.

Şiirdeki üçer mısralık bentlerin beşincisi ve altıncısında ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılı durumu milletiyle yaşayan, çekilen acıları yüreğinde hisseden Yurdakul, asıl şiirin şehitlerin al kanıyla yazılması, Türk milletinin sesi olması gerektiğini belirtmiştir.

Burada da görüldüğü üzere, başta sade dilin kullanıldığı halk edebiyatına ve süslü, ağır dilin kullanıldığı eski edebiyata yönelik bilgi verilmiş ve eleştiride bulunulmuştur. Sonrasında sözceleme öznesi halkın anlayabileceği sade, anlaşılır dili istediğini seçtiği sözcelerle belirtmiştir. Bu isteğin nedeni ise, geçmiş (sade, anlaşılır Türkçe var) ile şimdi (sade, anlaşılır Türkçe yok) arasındaki zıtlığın oluşturduğu süreçtir. Arada oluşturulan zıtlık şu şekilde şemalandırılabilir:

Tablo 3.4. Geçmiş-Şimdiki Zaman Karşıtlık Tablosu

SADE, ANLAŞILIR TÜRKÇE VAR > SADE, ANLAŞILIR TÜRKÇE YOK (SADE TÜRKÇE OLSUN İSTENİYOR)
⇩
Geçmiş Zaman > Şimdiki Zaman

“Fâtih nedir? İstanbul’un surlarının altında,
Karadeniz-boğazı’nda, Hisarlar’ın sırtında,
Gāyet güzel düşünülmüş, gāyet iyi duyulmuş:”

Abdülhak Hamit’in şiirini hatırlatan üçer mısralık bentlerin üçüncüsünde, “Gâyet güzel düşünülmüş, gâyet iyi duyulmuş:” dizelerinde düş-ün-(ü)l- müş ve duy-(u)l-muş ifadeleri ile duyulan geçmiş zamanın, şu an (şimdiki zaman) ile tezat

oluşturacak şekilde kullanılmasıyla, üzerinden zaman geçmiş durumların ifade edildiği anlaşılır.

Tüm bunlar dikkate alındığında sözce öznesinin sade, anlaşılır Türkçe kullanımını teşvik ettiği görülmektedir. Bu metinde/söylemde kendini sade Türkçeye göre konumlandıran sözceleme öznesi kendi öznel zaman algısını oluşturmuştur. Zaman betimlemesinin, sade dilin kulllanımına yönelik teşviğin oluştuğu, şimdiki zaman algısı yönünde olduğu belirtilmelidir. Bu bağlamda, sözceleme öznesi tarafından savunulan sade, anlaşılır Türkçe "biz" olarak nitelenen kesim ile karşı tarafta duran kişiler, zıt duygu ve durumları temsil etmektedir.

Tablo 3.5. Türkçe-Yabancı Kelimeler Kullanma Karşıtlık Tablosu

Sade Türkçe x Süslü dil Türkçe kökenli kelimeler x Yabancı kökenli kelimeler

Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda sözceleme öznesi sade, öz Türkçeye duyduğu özlemi belirtmektedir. Karşıtlıklar ve onların olumlu-olumsuz çağrışım değerleri üzerine kurgulanan şiirin yapısında, asıl karşıt durumun öz Türkçeden kopuşla yaşandığı ifade edilmektedir. Bu doğrultuda da, sade Türkçenin var olduğu zamanla -geçmiş- sade, anlaşılır Türkçenin yokluğunun derinden hissedildiği -şimdi- arasında; sadelik ve anlaşılırlığın yitirilişi ile temelde sade, anlaşılır dilin kullanımına yönelik harekete geçilmesi gerektiği gösterilmiştir.

3.2.2.3. Odaklaştırılmış Söz Dizimi Seçimi

Sözceleme öznesi, sade, anlaşılır, halka hitap eden dil için harekete geçilmesi gerektiğini şiir bağlamında seçilen söz dizimi yapısıyla desteklemiştir. Şiirin genel bağlamında sadece süslü, ağır dilin halka hitap etmediği seçilen ögeler yoluyla yapılan aktarımdan, odaklaştırılmış cümle yapısından anlaşılmaktadır.

"Biz o şi'ri isteriz ki çifte giden babalar,
Ekin biçen genç kızlarla, odun kesen analar,
Yanık sesin dinlerlerken gözyaşların silsinler."

3.3. Yurdakul'un "Anadolu'dan Bir Ses -Yâhud- Cenge Giderken"[138] Adlı Şiiri

"Yurdumuzun Koç-Yiğitleri'ne

Ben bir Türk'üm dînim, cinsim uludur,
Sînem, özüm ateş ile doludur,
İnsan olan vatanının kuludur,
Türk evlâdı evde durmaz; giderim!

Yaradan'ın Kitâb'ını kaldırtmam,
Osman'cığın bayrağını aldırtmam,
Düşmanımı vatanıma saldırtmam,
Tanrı evi viran olmaz; giderim!

Bu topraklar ecdâdımın ocağı.
Evim, köyüm hep bu yerin bucağı,
İşte vatan! İşte Tanrı kucağı!
Ata yurdun evlât bulmaz; giderim!

Tanrı'm şâhid duracağım sözümde,
Milletimin sevgileri özümde,
Vatanımdan başka şey yok gözümde,
Yar yatağın düşman almaz; giderim!

Ak gömlekle gözyaşımı silerim.
Kara taşla bıçağımı bilerim.
Vatanımçün yücelikler dilerim.
Bu dünyâda kimse kalmaz; giderim!"

Yurdakul'un "Anadolu'dan Bir Ses -Yâhud- Cenge Giderken" adlı şiiri 1897 Türk-Yunan Savaşı'nın kamuoyunda oluşturduğu etki üzerine hitabetle ilgili metin türünde, "Yurdumuzun Koç-Yiğitleri'ne" yazılmış gibi görünse de kamuoyuna yönelik olarak hazırlanmış, ulusa hitap eden bir manzum nutuktur. Selanik'te Asır gazetesinde yayımlanmıştır. Bu şiir dörtlüklerle, 4+4+3 duraklı 11'li hece ölçüsüyle, aaab-cccb-dddb… uyak şemasıyla ve yalın bir dille yazılmıştır. Şiire yapı bakımından çok özen

[138] F. A. Tansel, age., s. 22.

göstermeyen Yurdakul, "Türkçe Şiirler"de yer alan diğer şiirlerde olduğu gibi bu şiirde de halkın konuşma dilini ve hece ölçüsünü esas almıştır. Şiirde "Yurdumuzun Koç-Yiğitleri'ne" hitabı yoğun olarak hissedilmiştir. Geçmişten gelen, millî şuur ve heyecanın, şimdiki zamanda kaybedilmesi ihtimaliyle her şeyin bozulacağı hissi verilmeye çalışılmıştır. Sözceleme öznesi, şiirde karşıt duygu ve durumlar, geçmiş zamanda kalanlar ve mevcutta kaybolma ihtimali olanların oluşturduğu acı ile üzüntü duymuş ve vatan için milletimizin yapması gereken fedakârlığı dile getirme ve millî bilinci uyandırma ihtiyacını okuyucunun gözünde oluşturmuştur. Bu süreçte, tüm detayların yerli yerinde sunuluşu ile büyük resim tamamlanmıştır. Böylece "anlam" oluşturularak dinamik bir edim görülmüştür.

3.4. Yurdakul'un "Anadolu'dan Bir Ses -Yâhud- Cenge Giderken" Adlı Şiirinin Çözümlenmesi

3.4.1. Dinamik Edimin ve Duyguların Sözceleme Seçimleri ile Gerçekleştirilme Süreci

3.4.1.1. Aytamlıkla/Hitabetle İlgili Metin Türünün Seçimi

"Yurdumuzun Koç-Yiğitleri'ne" hitabı ile başlanan şiirde sesleniş şeklinde bir ifade seçildiği görülmektedir. Bu hitap ile başlayan söylemin hitabetle ilgili metin türü olduğu anlaşılmaktadır. Hitabetle ilgili metin türü bir toplum, grup önünde söylenmek için hazırlanır. Aytamlıkla/ hitabetle ilgili metin türlerinde anlatımsallık ve çağrı işlevi baskın olup burada, Anadolu'nun koç yiğitlerine bir hitap ve seslenme, mehmetçik için savaş çağrısı, bu yolla da onlarla bir iletişim kurma ihtiyacı söz konusudur. Aytamlıkla/ hitabetle ilgili metin türü kanıtlayıcı ve söz bilimsel metin tiplerinde hazırlanır. Kanıtlayıcı yanına uygun olarak alıcıyı yönlendirmek için buyurma, dileme, rica etme gibi anlatım biçimleri kullanılır. Burada da vatan tehlikeye düştüğü anda neler yapılabileceği noktasında "Yurdumuzun Koç-Yiğitleri'ne" hitabından hareketle Türk evladı ve dolayısıyla milletimizin varlığına çeşitli uyaranlar gönderilmiştir. Türk evladındaki millî şuurun kaybedilmesi ihtimaline karşı hissedilen üzüntü duygusu sözceleme öznesinde haykırışa yol açmıştır. Bu nedenle dörtlüklerin son dizelerinde nokta (.) yerine ünlem (!) konularak aytamlık/hitabet tarzında bir anlatım seçimi çok yönlü olarak işlevselleştirilmiştir. Bu söylemde, sözceleme öznesi "Anadolu'nun koç yiğitlerine" dolayısıyla Türk milletinin her bir ferdine hitap etme dürtüsünden yola çıkarak seçimini bu yönde yapmıştır. Sözceleme öznesinin bağlamın diğer

kısımlarındaki sözceleme ögeleri seçimlerinin çözümlenmesiyle elde edilen göstergeler birleştirildiğinde, diğer seçimlerini de yönlendirecek ve metnin anlamlandırılmasını sağlayacak veriler ortaya çıkaracaktır.

Genelde verici-alıcıyı ilgilendiren bir dil işlevine sahip olan aytamlıkla/hitabetle ilgili metin türü grup ya da toplum önünde söylenmek için hazırlanır. Aytamlıkla/hitabetle ilgili metin türünde kanıtlayıcı yanları güçlendirmek için eğretileme, karşılaştırma gibi söz sanatları ve şaşırtma imgelerinden faydalanılır. Söylemin bütününe bakıldığında Anadolu'nun koç yiğitleri dolayısıyla Türk milletinin her bir ferdine ulaşma isteği, vatanı ve yaşamayı Türk milletinin her bir ferdine ait millî şuur ile özdeştirme söz konusu olduğu görülür. Bu yönde sözceleme açısından hitap eden kişi kendiyle ilgili duygu ve düşüncelerini ifade ederken temelde Türk milletinin her bir ferdini yanına çağırma isteğini aytamlık/hitabet türünün seslenme ve konuşma imkânlarını sunarak aktarır. Bu göstergeler söylemde sürekli olarak; "Yurdumuzun Koç-Yiğitleri'ne", "Türk evlâdı evde durmaz; giderim!", "Tanrı evi viran olmaz; giderim!", "Ata yurdun evlât bulmaz; giderim!", "Yar yatağın düşman almaz; giderim!", "Bu dünyâda kimse kalmaz; giderim!" gibi hitap şeklindeki sözcelerle, Anadolu'nun koç yiğitlerine seslenerek Türk milletinin her bir ferdinin Yunan saldırısına karşı yapabilecekleri aktarılarak söylemde yer alır. Aytamlıkla/hitabetle ilgili metin türünün sunduğu bu olanaklardan Türk milletinin her bir ferdine seslenişin tekrarı şiirin genel yapısına sinmiş ve sıkça yinelenen bir "Türk milleti" vurgusunun oluşturulmasını, böylelikle de sürekli olarak "Türk milleti" ile iç içe olma durumunun aktarılmasını sağlar. Buradaki seslenmeler ulaşılacak bir alıcıya yapılmaktadır. İletimin gerçekleşeceği gerçeğinin bilincinde olan sözceleme öznesi metindeki diğer söylemsel ögeler yoluyla bu kararlılığını okuyucuya sunar. Jakobson'un bildirişim kuramı açısından düşünüldüğünde iletişimin alıcı odaklı çağrı işlevinin kullanıldığı görülmektedir. Alıcıyı işaretleyen "Yurdumuzun Koç-Yiğitlerine" sözcüğündeki +(U)mUz iyelik biçim birimi gönderici ile alıcı arasındaki sosyolojik, kültürel ilişkiyi yansıtması açısından önemlidir. Alıcı yani "Yurdumuzun Koç-Yiğitleri" ifadesiyle kastedilen Türk milletinin her bir ferdi gönderici ile alıcının örtüşmesini sağlamaktatır. Bu durum, "kişi içi iletişim türü"nü ortaya çıkararak iletiye şiirsel söylem özelliğini kazandırmaktadır.

"Anadolu'dan Bir Ses -Yâhud- Cenge Giderken" biçiminde söylem başlığının belirlenmiş olması, her şeyin başlangıç noktası olarak Anadolu'nun kabul edildiğini, gösterirken ses ve ceng sözcüğü savaşı çağrıştırmaktadır. Böylece başlangıçta alıcı değil ama okuyucu bu bilgi ile uyarılmış olur. Bu durum, söylemin bütünü incelendiğinde sözceleme öznesi için iyi olan, olumlanan her değerin başlangıç noktası olarak Anadolu'nun kabul edildiği iletisini destekleyici söylemsel ögeler olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla Anadolu'nun kaybedilmesi durumunda sözceleme öznesi için her şey yitip gidecektir. Söylemin sonunda çerçeve kapatılarak hitabet bitirilir. Bağlam, Türk milletinin her bir ferdine seslenirken haykırışı iletmek için ünlem ile son bulur:

"Ak gömlekle gözyaşımı silerim.
Kara taşla bıçağımı bilerim.
Vatanımçün yücelikler dilerim.
Bu dünyâda kimse kalmaz; giderim!"

Sonuç olarak bu şekildeki bir tür, çerçeve, başlangıç ve kapanış sözcelerinin seçimleriyle, hayatın Anadolu yani vatan ile başladığı, gerektiğinde vatan yolunda düşünmeden ölünebileceği anlamı çıkarılabilir. Vasiyet niteliği taşımaktadır. Mehmet Emin Yurdakul'un söylemi, ögelerin tümüyle kendi bağlamında tutarlı ve bağdaşık bir yapı hâlindedir. Bazen bir cümle içinde bazen cümleler arasında bazen de paragraflar arasında ortaya çıkan metin birimleri arasındaki ilişki bağdaşıklıkla ilgilidir.[139] Tutarlılık ise metindeki konu sürekliliği ve anlam akışını sağlayan mantıksal yapıdır ve metin tutarlılığı okuyucu ve metin türü ile yakından ilişkilidir.[140]

Bu söylemde de hitabet metin türünün seçimi, sözceleme öznesinin (Ben) 1. tekil kişi adılı, (Türk'üm) -imek fiilinin ihbarı/bildirmesi 1. tekil kişi çekimi, (dīnim, cinsim) 1. tekil kişi iyelik eki ve (giderim) 1. tekil kişi ekinin kullanımıyla kendini konumlandırmasını sağlamış, başka bir ifadeyle "odaklayım"ı buna göre belirlemiştir. Hitap ettiği kişiye yönelik olarak da 1. çoğul kişi iyelik ekiyle oluşturulmuş tamlamayı kullanarak çerçeveyi kapatmıştır. 1. tekil kişi vericiden (sözceleme öznesi), alıcıya (1. çoğul kişi iyelik ekiyle oluşturulmuş tamlama) "Yurdumuzun Koç-Yiğitleri'ne" olacak şekilde sınırlamıştır. Sadece "ben" (sözceleme öznesi) ve "1. çoğul kişi iyelik ekiyle

---

[139] Eyyup Çoşkun, *İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri,* (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2005, s. 50.
[140] E. Çoşkun, *age.,* s. 107.

oluşturulmuş tamlama"dan (Yurdumuzun Koç-Yiğitleri'ne) ibaret bir bağlam belirlenmesini sağlamıştır. Bu sonucu aşağıda verilen örnekler desteklemektedir:

1.: "Yurdumuzun Koç-Yiğitleri'ne"

2.: "Ben bir Türk'üm dīnim, cinsim uludur,
Sīnem, özüm ateş ile doludur,
İnsan olan vatanının kuludur,
Türk evlâdı evde durmaz; giderim!"

3.: "Yaradan'ın Kitâb'ını kaldırtmam,
Osman'cığın bayrağını aldırtmam,
Düşmanımı vatanıma saldırtmam,
Tanrı evi viran olmaz; giderim!"

4.: "Bu topraklar ecdâdımın ocağı.
Evim, köyüm hep bu yerin bucağı,
İşte vatan! İşte Tanrı kucağı!
Ata yurdun evlât bulmaz; giderim!"

5.: "Tanrı'm şâhid duracağım sözümde,
Milletimin sevgileri özümde,
Vatanımdan başka şey yok gözümde,
Yar yatağın düşman almaz; giderim!"

6.: "Ak gömlekle gözyaşımı silerim.
Kara taşla bıçağımı bilerim.
Vatanımçün yücelikler dilerim.
Bu dünyâda kimse kalmaz; giderim!"

Aytamlıkla/hitabetle ilgili metin türü seçiminin sağladığı bu bakış açısı ve odaklayım, söylemin diğer ögeleri ile birleştiğinde ve bağlamda değerlendirildiğinde, daha çok anlam kazanmıştır. Şiir kişisine ait "Anadolu" odağındaki hayat, Anadolu'nun kaybı gibi bir durumda anlamsız ve yaşanmaz hâle gelecektir. Kısaca Anadolu ile tanımlanan hayat Anadolu'nun kaybıyla son bulacaktır. Böylece her şeyin vatan ile anlam kazandığı vurgulanmıştır. Ayrıca dördüncü örnekte görüldüğü üzere sözceleme öznesi iyelik ekleri ve kişi ekleri ile kendini 1. tekil şahıs olarak konumlandırmıştır. Bu noktada toprak sözcesinin kullanılması bu sözcenin bağlam içerisinde başka bir çağrışımından daha faydalanılmasına olanak vermiştir. Sözceleme öznesi "topraklar" sözcesinin çağrışımlarını kullanarak, metin bağlamında ve diğer söylemsel ögelerle bir

arada değerlendirildiğinde, vatansız hayatın hayat olmadığını vurgulamış ve zamanın bağlam içerisinde anlamlandırılmasını sağlamıştır. Sözceleme öznesinin vatan uğruna ölmeyi göze alması zaten vatan odaklı kurduğu yaşamında, vatan toprakları elden gittikten yaşamayı anlamsız bulduğunu göstermektedir. Şiir bağlamında dörtlüklerin son dizelerinde kullanılan sözceler buradaki bulguyu desteklenmektedir:

1.: "Türk evlâdı evde durmaz; giderim!"

2.: "Tanrı evi viran olmaz; giderim!"

3.: "Ata yurdun evlât bulmaz; giderim!"

4.: "Yar yatağın düşman almaz; giderim!"

5.: "Bu dünyâda kimse kalmaz; giderim!"

Görüldüğü üzere vatan için girişimler devam etmekte ve vatansız bir yaşamın olmayacağı vurgulanmaktadır. Yunan saldırısına karşı kişinin vatana ve özüne dair sorgulamalarını, hesaplaşmasını şiire taşıyarak Türk milletinin her bir ferdine böyle bir durumda neler yapabileceğini gösterilmiştir. Bu durum sözceleme öznesinin okuyucu ile şiir kişisini yakınlaştıracak yöndeki seçimlerinin, özelde ise aytamlıkla ilgili metin türü seçiminin sunduğu hitap eden ve edilenin baş başa olma durumuna ek olarak gönderici ile alıcının birleşmesinin sonucudur. Dolayısıyla Türk milletinin her bir ferdi ile iletişim aslında kişinin kendisi ile iletişimidir.

Aytamlıkla/hitabetle ilgili metin türü seçimi sözceleme öznesine sözü edilen duygu ve düşünceleri iletebilme ve bunlar için gerekli araçları sağlayabilme fırsatını vermiştir. Çünkü hitabet konuşmayı, seslenmeyi, dilemeyi, rica etmeyi, buyurmayı çağrıştırır. Aytamlıkla/hitabetle ilgili metin türünün seçimiyle daha en baştan bu bağlamında bir çerçeve oluşturulması yönünde okuyucu hazırlanmıştır. Bu durum diğer söylemsel unsurlarla da desteklenmiştir. Bu çıkarımları şöyle şemalandırmak mümkündür:

Tablo 3.6. Aytamlık/Hitabet Metin Türü Tablosu

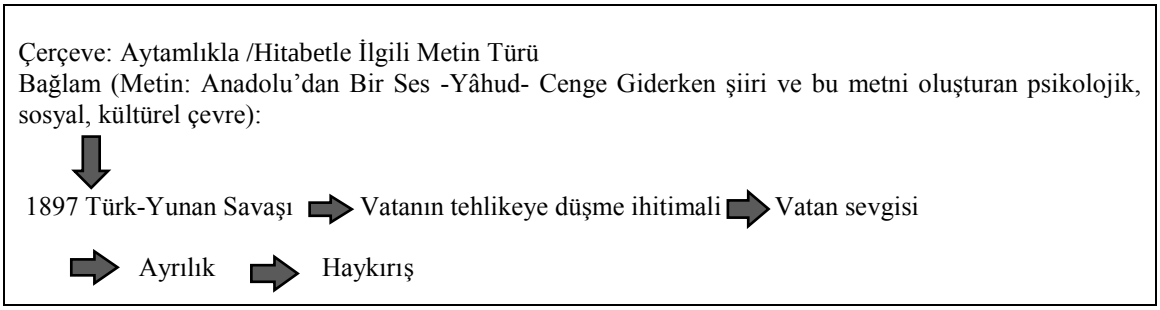

Bu söylemde iki tür ayrılık vardır:

Tablo 3.7. Ayrılık Tablosu

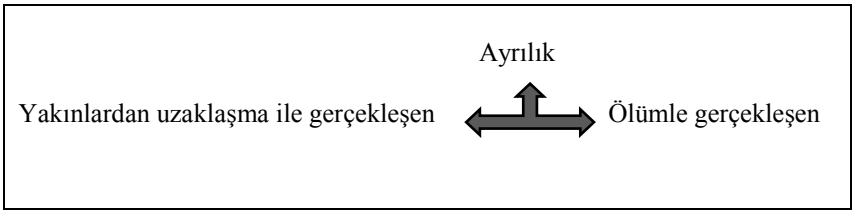

Türk-Yunan Savaşı ile ayrılık durumunu oluşturan iki gerçeği de geri alabilme ihtimali yoktur. Savaş gerekçesiyle yakınlardan ayrılma durumu, vatan uğruna ölüm ile perçinlenmiştir. Tüm bu gerçeklerin göze alınmasının oluşturduğu kararlılıkla haykırma eğilimi görülmüştür.

"Yurdumuzun Koç-Yiğitleri'ne
Ben bir Türk'üm dīnim, cinsim uludur,
Sīnem, özüm ateş ile doludur,
İnsan olan vatanının kuludur,
Türk evlâdı evde durmaz; giderim!
...
Bu topraklar ecdâdımın ocağı.
Evim, köyüm hep bu yerin bucağı,
İşte vatan! İşte Tanrı kucağı!
Ata yurdun evlât bulmaz; giderim!
...
Ak gömlekle gözyaşımı silerim.
Kara taşla bıçağımı bilerim.
Vatanımçün yücelikler dilerim.
Bu dünyâda kimse kalmaz; giderim!"

Bu bağlam içerisinde sözceleme durumunun şu şekilde oluştuğu görülmektedir:

Tablo 3.8. Sözceleme Durumu (Alıcı-Verici, Zaman-Uzam) Tablosu

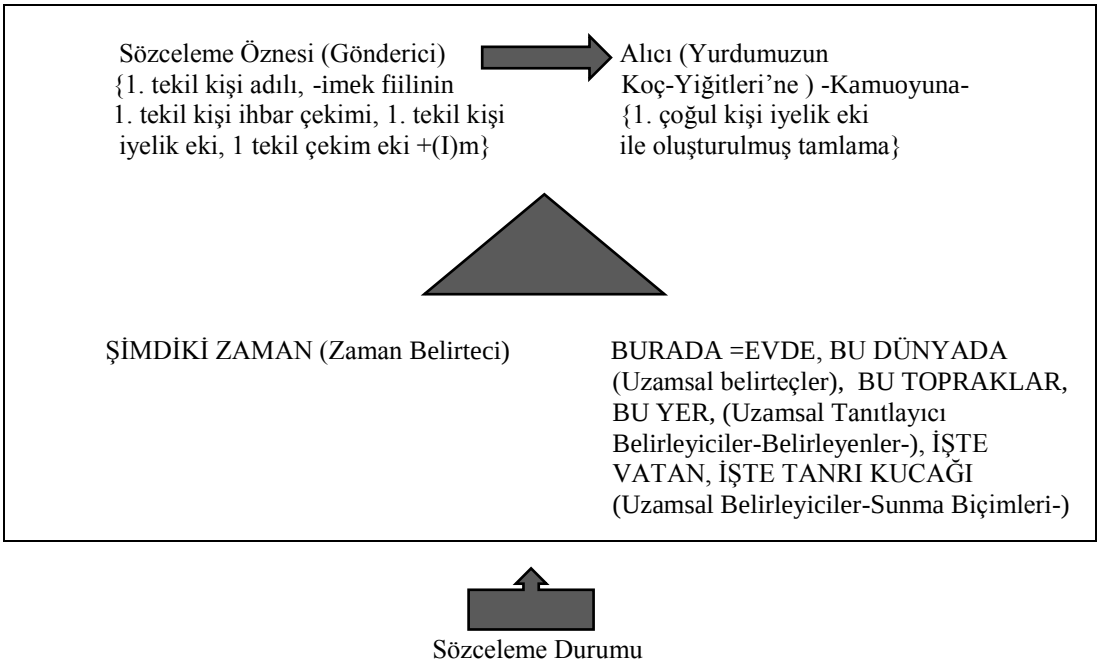

3.4.2. Sözceleme Edimi ve Sözceler Aracılığıyla Söylemi Oluşturan Uyaran ve Tepkiler

3.4.2.1. Ayrılık: Yakınlardan kopuş

İdeolojik bir uyaran olan savaşın sözceleme öznesinde oluşturduğu tepki ayrılık olarak karşılık bulmuştur. Bu doğrultuda savaşı yakınlardan kopuş olarak yansıttığı görülen sözceleme öznesinin, savaş karşısında kendisini nasıl konumlandırdığını ve savaş karşısındaki tavrını yansıtan sözceler önemlidir. Bu bağlamda şiirin ikinci dörtlüğünde betimlenen savaş sahnesinin çağrışımları, sözceleme ediminin ürünü olan söyleme yansımıştır:

"Düşmanımı vatanıma saldırtmam,
Tanrı evi viran olmaz; giderim!"

Bu sahnede seçilen sözceler çözümlendiğinde, sözce öznesi savaşa gideceğinden, ecdadın topraklarına düşman asla saldıramayacak dolayısıyla vatanla bir bütün olan Tanrı evi yani camiler de yıkılamayacaktır. Şiirde millî ve tarihî unsurlara, sonrasında dinî değerlere göndermeler yapılmıştır. Savaş yakınlardan ayrılma olarak görüldüğü için bırakmayı çağrıştıran "gitmek" sözcesi seçilmiştir. Duyuşsal çağrışımları olumsuz olan bu sözcenin kullanımı, bağlamdaki diğer ögelerle bir arada düşünüldüğünde anlamlandırılmaktadır. Sözceleme ögeleri ve seçimleri bağlamında

sözceleme öznesinin karşıtlığa dayalı yapı seçimiyle, vatan ile olunan zamana karşın, vatansız bir dünyanın ne kadar kötü oluşu yönündeki algısı dikkat çekmektedir.

3.4.2.2. Karşıtlığa Dayalı Yapı Seçimi

Yakınlardan ayrılık ve vatan uğruna ölümle (son ayrılık) yaşanan kopuşlardan sonra vatanın yitimi ihtimalinin, vatanın varlığı ve yokluğu arasında sözceleme öznesinin yaşadığı duygu durumunun yapıya yansıması sözceleme öznesinin bağlam genelinde zıtlığa dayalı bir genel yapı ve sözce seçimi ile de kendini göstermektedir. Bildiri bakımından işlevsel olan bu karşıtlıklar şu tabloda gösterilebilir:

Tablo 3.9. Karşıtlığa Dayalı Yapı Seçimi Tablosu

Geçmiş: Türk ordusu ve milletinin savaşlarda galip geldiği, millî şuurun yoğun olduğu zamanlar.	Şimdi: Türk ordusu ve milletinin millî şuurunu kaybetme ve Yunan Savaşı'nda mağlup olma olasılığı.
Varlık: Vatan	Yokluk: Savaşın kaybedilmesi durumunda toprakların kaybedilmesi ihtimali

Tabloda görüldüğü gibi şiirde bazı kullanımlar vatana, Anadolu'ya dair etkileyici çağrışımlar oluşturarak onu kutsallaştırırken, bunların hemen ardından benzetmelerle oluşturulan haykırış şiirde bir tezat oluşturmuştur. Söylemin tümüne yerleştirilmiş olan karşıtlıklar, sözceleme öznesinin içinde bulunduğu karşıtlık ve haykırış durumuyla özdeş bir izlek oluşturmuştur. Aynı zamanda her dörtlük içinde tasarlanmış karşıt durum, duygu ve imgelerle görsel anlamda desteklenmiştir: "Ben bir Türk'üm dînim, cinsim uludur," sözcesinde, Türk milletinin din ve cins bakımından büyük ve yüce olduğu ifade edilirken, hemen sonrasında gelen "İnsan olan vatanının kuludur," sözcesinde insan olanın vatanın kulu yani kölesi olduğunu ifade etmiş dolayısıyla "yücelik, ululuk" durumu "kölelik" durumuna evrilmiştir. Benzer şekilde beşinci dörtlükte vatan yolunda ölenler için kaygı duyulmayacağını anlatmak için "Ak gömlekle gözyaşımı silerim." sözcesinden hemen sonrasında gelen "Kara taşla bıçağımı bilerim." dizelerinde ak ve kara sözcükleriyle karşıtlık oluşturulmuştur.

Söylem, olumlu çağrışımlar söz ve ifadelerle ümit dolu durumlardan sonra tüm bunlara tezat oluşturacak şekilde karamsar bir atmosfer oluşturulması şeklinde kurgulanmıştır. Sözce öznesinin duygu durumuyla aynı doğrultuda, sözceleme

öznesinin, bağlamı vatanın varlığı ve yokluğu ihtimali dolayısıyla da geçmiş ile şimdiki zaman arasındaki karşıtlıktan oluşturulmuş bir ana izleğe yaslandırdığı görülmektedir. Sözceleme öznesi, aslında bu karşıtlığı vatanın yani Anadolu'nun var olduğu yaşamın güzelliği ile, kaybedilme durumunda şiir kişisinin düştüğü ruh durumu arasında keskin bir ayrım oluşturma amacıyla yapmıştır. Anadolu, bu şiirde ecdad topraklarının bir simgesi olduğu için bu kullanım okuyucunun da sözce öznesinin bu özelliklere verdiği önemi kavramasını sağlamıştır. Başka bir ifadeyle, sözceleme öznesinin şiirdeki tezata dayalı yapıyı sözce öznesini hayata karşı konumlandırışına koşut bir şekilde seçtiği söylenebilir. Anadolu'nun sözce öznesinin hayatındaki izleri, bağlamın yapısında ve sözcelerin seçiminde de görülmektedir. Buna göre sözceleme öznesi şiiri iki ana bölüme ayırmıştır: Anadolu topraklarında yaşanan zamanlar ve vatanın kaybedilme durumu olduğu zaman. Aslında bu çizgi hayat ve ölüm (vatan uğruna ölmek istiyor) olarak da belirlenebilir. Metinde dizisel (paradigmatik) ögeler olduğu görülmektedir. Değerlerin kaybedilmesiyle her şey anlamını yitireceği için değerler uğruna kendinden feragat edilir. Şiir de buna benzer bir yapıyla sözceleme öznesinin ordu ve milletin kahramanlıklarını övdüğü giriş, vatan kaybedilirse yaşamın anlamsız hâle geleceği ile gelişerek, vatanın bekası için ölümün göze alınmasıyla sonlanır. Aslında aradaki dizisel (paradigmatik) ögelerin hepsinin asıl vurgulanmak istenene, vatanın kaybedilme ihtimali ve bunun yarattığı kayıplara işaret etmek ve onu pekiştirmek için kullanıldığı görülmektedir.

Vatanın varlığı-yokluğu ihtimali karşıtlığı ile çizilen çerçevenin içinde de sürekli olumlu-olumsuz koşutlamasına gidildiği görülmektedir. Geçmişle (vatanla) mutlu bir atmosfer çizildikten sonra "Ata yurdun evlât bulmaz; giderim!" ifadesiyle olumlu atmosfer birden yerini olumsuzluğa karşı bir haykırışa bırakmaktadır. Burada "evlât bulmaz" ifadesinin kullanımıyla, şiir genelinde ata yurdu ile özdeşleştirilen vatana yönelik bir saldırıda Türk milletinin her bir ferdinin evlâdı çağrıştırması amaçlanmıştır. Vatan söz konusu olduğunda Türk milletinin her bir ferdinin sorumlu olduğu sezdirilmiştir. Dördüncü dörtlükte vatanın varlığı-elden çıkma ihtimali karşıtlığı doğrultusunda, daha önce çizilen ve gerçekleştirilmek istenen vatanı koruma arzusu görülmektedir.

"Tanrı'm şâhid duracam sözümde,
Milletimin sevgileri özümde,
Vatanımdan başka şey yok gözümde,
Yar yatan düşman almaz; giderim!"

Burada da görüldüğü üzere, vatanın elden gitme ihtimali daha önce çizilen ve gerçekleştirilmek istenen vatanı müdafaa etme arzu ile bir arada verilerek söndürülmektedir. Ölüm pahasına vatanı koruma arzusu görülmektedir. Bu isteğin nedeni ise, geçmiş (millî şuurun olduğu zamanlar) ile şimdi (millî şuurun kaybedilme ihtimali) arasındaki zıtlığın yarattığı süreçtir. Arada oluşturulan zıtlık şu şekilde şemalandırılabilir:

Tablo 3.10. Varlık-Yokluk Karşıtlığı Tablosu

VATAN VAR> VATANIN ELDEN ÇIKMA İHTİMALİ
⇩
Geçmiş Zaman > Şimdiki Zaman

"Ben bir Türk'üm dînim, cinsim uludur,
Sinem, özüm ateş ile doludur,
İnsan olan vatanının kuludur,
Türk evlâdı evde durmaz; giderim!"

Sözceleme öznesinin bu şiirin ilk dizesinde "Türk" sözcüğünü kullanması yeni bir dönemin başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Çünkü, Türk şiirinde milliyetçilik ya da Türkçülük kavramı ilk defa bu kadar belirgin olarak görülmektedir. Şair, millî bilinç ve heyecanı ön plana alarak Türk milletini din ve cins bakımından övmüştür. Türkçülük akımının etkisinin yoğun olarak görüldüğü bu şiirde, sözceleme öznesi millî bilinci uyandırma gayesi güderek, Türk'ün coşkun, ateşle dolu yüreğinden, Türk evladının vatanının kulu olduğu ve onun uğruna hiç düşünmeden harekete geçişe hazır oluşundan hareketle vatan için milletimizin yapması gereken fedakarlığı dile getirmiştir. Burada, vatanın elden gitmesi durumunda şiir kişisinin hayatla uyum sağlayamayacağı vurgulanmıştır.

“Yaradan’ın Kitâb’nı kaldırtmam,
Osman’cığın bayrağını aldırtmam,
Düşmanımı vatanıma saldırtmam,
Tanrı evi viran olmaz; giderim!”

Şair, vatan ve din izleğini Türk’ün karakteriyle beraber işleyerek dinî, millî ve tarihî göndermeler yapmıştır. Kur’an-ı Kerim’den söz ederek onun gerçekleri anlatmasını kimsenin engelleyemeyeceğini ortaya koymuş, bağımsızlığımızın sembolü olan bayrağımızı hiç bir kuvvetin ele geçiremeyeceğini vurgulamış, Tanrı evi diyerek camiden bahsederek yine dinî unsurlara yer vermiş böylece millî unsurlara İslami değerleri de ilave etmiştir. Sözceleme öznesi, değer verdiği vatan uğruna kararlı bir ruh hâline bürünmüştür.

“Bu topraklar ecdâdımın ocağı.
Evim, köyüm hep bu yerin bucağı,
İşte vatan! İşte Tanrı kucağı!
Ata yurdun evlât bulmaz; giderim!”

Üçüncü dörtlükte, “Evim, köyüm hep bu yerin bucağı,” sözcesiyle bir vatan kavramı çizilmiştir. Kullanılan bu ifadelerle kutsal olduğu anlaşılan vatan hakkında şiir kişisinin baskın olarak olumlu hisler taşıdığı anlaşılmakta, böylelikle de okuyucu sözceleme öznesinin duygularını paylaşabilmektedir. Tek başına bir tümce olarak söz dizimi niteliği taşıyan “Bu topraklar ecdâdımın ocağı.” sözcesinin bu bağlamda ve diğer sözcelerle bir arada değerlendirildiğinde (söylem çözümlemesi yapıldığında), ifade edilen çıkarıma olanak sağladığı görülmektedir.

“Tanrı’m şâhid duracağım sözümde,
Milletimin sevgileri özümde,
Vatanımdan başka şey yok gözümde,
Yar yatağın düşman almaz; giderim!”

Şu anda (şimdiki zaman) söz konusu olmayan bir durumun gelecekte olacağını belirtmek için -AcAk gelecek zaman eki kullanılır. Dördüncü dörtlükte şu anda (şimdiki zamanda) söz konusu olmayan bir durum için dur-AcAk+(I)m ifadesiyle gelecek zamana dair bir ifade kullanılmıştır.

Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda sözce öznesinin vatana olan bağlılığı nedeniyle ölümü göze aldığı görülmektedir. Sonuç olarak, şiir kişisi Anadolu hakkındaki hislerini aktarma yolunda "vatan" ile özdeşleştirdiği imgelerden, içinde bulunduğu durum ile karşıtlık oluşturacak şekilde, yararlanmıştır. Mehmet Emin Yurdakul'un söylemi, ögelerin tümüyle kendi bağlamında tutarlı ve bağdaşık bir yapı hâlindedir. Bir metnin kendisini oluşturan çeşitli bölümleriyle dilsel bütünlük içinde birbirine bağlı olması bağdaşıklıkla ilgilidir. Bağdaşıklık metnin yüzeyinde dilsel ögeler aracılığıyla görülebilirken tutarlılığı gösteren belirli dilsel ögeler yoktur. Tutarlılık derin yapıdaki anlamların arasındaki mantıksal bağlantıdır.[141]

Vatansız bir dünyayı yaşanmaz bulan, metinde/söylemde kendini ve yaşamını vatana göre konumlandıran sözceleme öznesinin yine aynı söylemde kendi öznel zaman algısını yarattığı söylenmelidir. Zaman betimlemesinin, vatan ve kararlılık ile ilgili duyguların oluştuğu, Anadolu'ya saldırı olasığı olunan şimdiki zaman algısı yönünde olduğu belirtilmelidir.

3.4.2.3. Odaklaştırılmış Söz Dizimi Seçimi

Sözceleme öznesi vatanın elden gitmesi durumunda şiir kişisinin hayatının düzene girmeyeceğini şiir bağlamında seçilen söz dizimi yapısıyla desteklemiştir.

"Bu topraklar ecdâdmın ocağı.
Evim, köyüm hep bu yerin bucağı,
İşte vatan! İşte Tanrı kucağı!
Ata yurdun evlât bulmaz; giderim!"

Şiirin genel bağlamında vatandan başka herkesin zalim, kötülüklerle dolu olduğu, vatanın kaybedilmesi durumunda güvenlik, özgürlük gibi değerlerin de yitişinin aktarıldığı seçilen ögeler yoluyla yapılan aktarımdan anlaşılmaktadır. Bu şekilde, sözceleme öznesinin, vatansızlık durumunda altüst olacak yaşamı odaklaştırılmış cümle yapısı ile desteklenirken bu yapılardaki sözce seçimlerinin aktardığı duygu yoğunluğu pekiştirilmiş olur:

1.: "Ata yurdun evlât bulmaz; giderim!"
2.: "Yar yatağın düşman almaz; giderim!"
3.: "Tanrı evi viran olmaz; giderim!"

---

[141] Ayşe Eziler Kıran, Ece Korkut, Suna Ağıldere, *Günümüz Dilbilim Çalışmaları*: "Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık", İstanbul, 2003, s. 121-132.

4.: “Türk evlâdı evde durmaz; giderim!”
5.: “Vatanımdan başka şey yok gözümde,”

3. 5. Yurdakul’un “Sakın Kesme”[142] Adlı Şiiri

“Ey hemşehrî! Sakın kesme, yaş ağaca balta uran el onmaz;
Na, kütükler!.. Nice yıldır, hiçbirine kervan gelmez, kuş konmaz;
Bunları kes, o baltanla bu çürümüş ağaçları yere ser.

Bak, sizin köy şu yemyeşil koruluğun gölgesinde ne güzel!..
Gönülleri açmadadır, yaprakların arasından esen yel.
Yazık, günah olmaz mı ki, çıplak kalsın bu zümrüt yurt, şīrīn yer?

Hem dünyada en birinci borç değil mi her kula
Bir tohumu fidan yapmak, fidanı da bir orman?...
Eğer böyle olmasaydı, ne kalırdı oğula :
“Mīrâsımı artır” diye öğüt veren atadan?...

Sakın kesme, her dalından bir güzel kuş ses versin;
Sakın kesme, gölgesinde yorgun çiftçi dinlensin;
Sakın kesme, şu sevimli köye kanad-kol gersin;
Sakın kesme, aziz vatan günden güne şenlensin!...”

Yurdakul’un “Sakın Kesme” adlı şiiri hitabetle ilgili metin türünde yazılmıştır ve “hemşehri”ye seslenmenin ötesinde öğretici özelliğinden ötürü çocuk şiiri kabul edilerek okul kitaplarına konmuş bir şiiridir. Şiire yapı bakımından çok özen göstermeyen Yurdakul’un bu şiiri sone nazım şekliyle, durakları düzensiz olarak hem 15’li (4+4+4+3) hem 19’lu (4+4+4+4+3) hece ölçüsü kullanılarak yazılmıştır. Şiirde sade, yalın Türkçe kullanım dikkat çekmektedir. Yurdakul şiirlerinde sadece Türklük, bayrak, vatan dememiştir. Doğaya; ormana, ağaca olan sevgisini “Sakın Kesme” şiirinde Anadolu’nun yemyeşil kalmasından yana olarak göstermiştir.

Şiirde yoğun olarak hissedilen “ağaç” figürüyle, doğaya olan sevgi hisssettirilmiştir. Sözceleme öznesi, şiirde karşıt duygu ve durumlar, geçmiş zamanda kalanlar ve mevcutta kaybolma ihtimali olanlarla üzüntü duymuş ve buyurma anlatım biçimi olan “Sakın kesme” ifadesini kullanarak Anadolu’nun yeşil kalması gerektiği

[142] F. A. Tansel, *age.*, s. 84.

düşüncesini okuyucunun gözünde oluşturmuştur. Bu süreçte, tüm detayların yerli yerinde sunuluşu ile büyük resim tamamlanmış ve oluşturulan atmosfer ile de "anlam" oluşturularak dinamik bir edim görülmüştür.

3.6. Yurdakul'un "Sakın Kesme" Adlı Şiirinin Çözümlenmesi

3.6.1. Dinamik Edimin ve Duyguların Sözceleme Seçimleri ile Gerçekleştirilme Süreci

3.6.1.1. Aytamlıkla/ Hitabetle İlgili Metin Türünün Seçimi

"Ey hemşehrî" seslenişi ile başlanan şiirde hitabet metin türünde bir ifade şekli seçildiği görülmektedir. Hitabet metin türünde anlatımsallık ve çağrı işlevleriyle alıcı üzerinde etki yapabilme ihtiyaç ve isteği söz konusudur. Burada da Anadolu'nun yeşillendirilmesine teşvik noktasında "Ey hemşehrî" hitabından hareketle Türk milletinin her bir ferdine çeşitli uyaranlar gönderilmiştir. Anadolu'nun doğası övülmüş ve zarar verilmesi ihtimaline karşı hissedilen üzüntü duygusu sözceleme öznesinin uyarı çağrısında bulunmasına yol açmıştır. Hitabetle ilgili metin türünün kanıtlayıcılığı doğrultusunda, sunulan ifadeleri açıklamak adına iki nokta (:) ve noktalı virgül (;) kullanılarak alıcı üzerinde etki yapabilmek amaçlanmıştır. Şiirde ünlem ve seslenmelerde anlatımı pekiştirmek için soru işareti (?) ve ünlem (!) işaretinden sonra iki nokta (..) ve üç nokta (...) kullanılmıştır:

1.: "Na, kütükler!.. Nice yıldır, hiçbirine kervan gelmez, kuş konmaz;"

2.: "Bak, sizin köy şu yemyeşil koruluğun gölgesinde ne güzel!.."

3.: "Hem dünyada en birinci borç değil mi her kula
Bir tohumu fidan yapmak, fidanı da bir orman?..."

4.: "Eğer böyle olmasaydı, ne kalırdı oğula:
Mîrâsımı artır" diye öğüt veren atadan?..."

5.: "Sakın kesme, aziz vatan günden güne şenlensin!..."

Böylece hitabet metin türünde bir anlatım seçimi çok yönlü olarak işlevselleştirilmiştir. Bu söylemde, sözceleme öznesi "Ey Hemşehrî" dolayısıyla Türk milletinin her bir ferdine hitap etme dürtüsünden yola çıkarak seçimini bu yönde yapmıştır. Sözceleme öznesinin bağlamın diğer kısımlarındaki sözceleme ögeleri seçimlerinin çözümlenmesiyle elde edilen göstergeler birleştirildiğinde, diğer seçimlerini de yönlendirecek ve metnin anlamlandırılmasını sağlayacak veriler sunacaktır.

Konuşma, seslenme, dileme, buyurma gibi çağrışımlar uyandıran hitabetle ilgili metin türü, sözceleme öznesinin topluma düşüncelerini açtığı aynı zamanda okuyucunun, düşüncelere ortak olduğu izlenimini verir. Okuyucunun aktif olması gereken söylem çözümleme sürecinde, okur ile söylem arasındaki mesafenin azalmasıyla okurun söyleme daha fazla dâhil olması sağlanır.

Hitabetle ilgili metin türünde dilin işlevi verici ve alıcıyı ilgilendirir. Söylemin bütününe bakıldığında "Ey hemşehrî!" seslenişiyle Türk milletinin her bir ferdine hitap ve Anadolu'nun doğal zenginliklerini Türk milletinin her bir ferdine ait doğa sevgisi ile özdeştirme söz konusu olduğu görülür. Bu yönde sözceleme açısından hitap ile ilgili metin türünü yazan kişi Anadolu'nun doğal zenginliklerini övmüştür. Temelde bu övgüler ile dilin çağrı işleviyle alıcı üzerinde duygusal etki yaratma isteğini her türlü seslenme ve şiirsel anlatım imkânını (Benzeme, kişileştirme, karşılaştırma gibi söz sanatları) sunarak aktarır. Bu göstergeler söylemde sürekli olarak; "Bak, sizin köy şu yemyeşil koruluğun gölgesinde ne güzel!..", "Gönülleri açmadadır, yaprakların arasından esen yel.", "Yazık, günah olmaz mı ki, çıplak kalsın bu zümrüt yurt, şīrīn yer?", "Sakın kesme, şu sevimli köye kanad-kol gersin;" gibi hitap şeklindeki sözcelerle söylemde yer almıştır. Böylece alıcıya (Ey hemşehrî!) seslenerek Anadolu'nun doğal güzelliklerinin korunması gerektiği iletilmiştir. Hitabet ile ilgili metin türünün sunduğu bu olanaklarla (Ey hemşehrî!) seslenişinin tekrarı şiirin genel yapısına sinmiştir. Bu olanaklar ayrıca sıkça yinelenen bir "doğa; ağaç" motifinin oluşturulmasını, böylelikle de sürekli olarak doğa ile iç içe olma durumunun aktarılmasını sağlar. Buradaki seslenmeler ulaşılacak bir alıcıya yapılmaktadır. İletimin gerçekleşeceği gerçeğinin bilincinde olan sözceleme öznesi metindeki diğer söylemsel ögeler yoluyla bu kararlığını okuyucuya sunar. Jakobson'un bildirişim kuramı açısından düşünüldüğünde iletişimin alıcı odaklı çağrı işlevinin kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca alıcıya "Aynı ilden, şehirden olan kimse, memeleketli" anlamına gelen "hemşehri" (Ey hemşehrî!) sözcüğüyle seslenilerek gönderici ile alıcı arasındaki sosyolojik, kültürel ilişki yansıtılmıştır. Alıcı yani "Ey hemşehrî!" ifadesiyle gönderici ile alıcının örtüşmesi sağlanmakta, bir 'kişi içi iletişim türü'nü ortaya çıkarmaktadır. Bu durum iletiye şiirsel söylem özelliğini kazandırmaktadır.

Söylem başlığının "Sakın Kesme" biçiminde belirlenmiş olması, bir seslenme, dileme ve buyurmayı gösterir. Böylece başlangıçta alıcı değil ama okuyucu bu bilgi ile uyarılmış olur. Bu durum, söylemin bütünü incelendiğinde sözceleme öznesi için olumlanan, yüceltilen Anadolu'daki ormanların, ağaçların, korunması gerektiği iletisini destekleyici söylemsel ögeler olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla sözceleme öznesi Anadolu'nun yemyeşil kalması için çağrıda bulunmaktadır. Bu durumda söylemin sonunda çerçeve kapatılarak hitabetle ilgili metin türü bitirilir. Bağlam, dolaylı olarak Anadolu'ya ve Türk milletinin her bir ferdine seslenirken çağrısını güçlendirmek için ünlemden (!) sonra üç nokta (...) ile son bulur:

"Sakın kesme, her dalından bir güzel kuş ses versin;
Sakın kesme, gölgesinde yorgun çiftçi dinlensin;
Sakın kesme, şu sevimli köye kanad-kol gersin;
Sakın kesme, aziz vatan günden güne şenlensin!..."

Sonuç olarak bu şekildeki bir tür, çerçeve, başlangıç ve kapanış sözcelerinin seçimleriyle, Anadolu'nun doğal güzelliklerinin her daim var olması ve korunması gerektiği anlamı çıkarılabilir. Söylem, ögelerin tümüyle kendi bağlamında tutarlı ve bağdaşık bir yapı hâline gelmektedir.

Bu söylemde de, hitabetle ilgili metin türünün seçimi, sözceleme öznesinin kendini gizli olarak "ben" (1. tekil kişi) diye konumlandırmasını sağlamıştır. Hitap ettiği kişiye yönelik olarak da "Ey hemşehrî!" (sen) ve "sakın kesme" (sen) kullanımlarıyla 2. tekil kişi alıcıyı kastederek çerçeveyi kapatmıştır. 1. tekil kişi vericiden (sözceleme öznesi), "Ey hemşehrî! (sen)" (2. tekil kişi) olacak şekilde sınırlamıştır. Sadece "ben" (sözceleme öznesi) ve "Ey hemşehrî! (sen)" (2. tekil kişi) den ibaret bir bağlam belirlenmesini sağlamıştır. Bu sonucu aşağıdaki örnekler desteklemektedir:

1.: (Şiirin Başlığı) "Sakın Kesme" (sen)
2.: "Ey hemşehrî! Sakın kesme, yaş ağaca balta uran el onmaz;" (sen)
3.: "Bak, sizin köy şu yemyeşil koruluğun gölgesinde ne güzel!.." (sen)
4.: "Sakın kesme, her dalından bir güzel kuş ses versin;" (sen)
5.: "Sakın kesme, gölgesinde yorgun çiftçi dinlensin;" (sen)
6.: "Sakın kesme, şu sevimli köye kanad-kol gersin;" (sen)
7.: "Sakın kesme, aziz vatan günden güne şenlensin!..." (sen)

Hitabet ile ilgili metin türü seçiminin sağladığı bu bakış açısı ve odaklayım, söylemin diğer ögeleri ile birleştiğinde ve bağlamda değerlendirildiğinde, daha da anlam kazanmıştır. Şiir kişisine ait "doğa, ağaç" odağındaki yaşam, ağaçların yok olmasıyla önemli bir değer kaybedecektir. Böylece Anadolu'nun süsü olan ağaç ve ormanların korunması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca ikinci örnekte görüldüğü üzere sözceleme öznesi "ağaç" sözcesinin çağrışımlarını kullanarak, metin bağlamında ve diğer söylemsel ögelerle bir arada değerlendirildiğinde, yeşil alanların korunup çoğaltılması gerektiğini vurgulamış ve zamanın bağlam içerisinde anlamlandırılmasını sağlamıştır. Bu noktada kullanılan tohum, fidan, ağaç, orman kavramları önemlidir. Yeşil alanların korunup yaygınlaştırılması gerektiği çağrısını kişi şiire taşıyarak "Ey hemşehrî!" ifadesinden hareketle Türk milletinin her bir ferdine seslenmiştir. Sözceleme öznesinin hitabetle ilgili metin türü seçimi okuyucu ile şiir kişisini yakınlaştırmıştır. Hitabetle ilgili metin türü seçimi sözceleme öznesine seslenerek alıcı üzerinde etki oluşturmasına imkân vermiştir. Çünkü hitabet seslenme, dileme, rica etme, buyurmayı çağrıştırır. Hitabet metin türü seçimiyle daha en baştan bu duyurumlar bağlamında bir çerçeve oluşturulması yönünde okuyucu hazırlanır ve diğer söylemsel unsurlarla da durum desteklenmiş olur. Bu çıkarımları şöyle şemalandırmak mümkündür:

Tablo 3.11. Aytamlık/Hitabet Metin Türü Tablosu

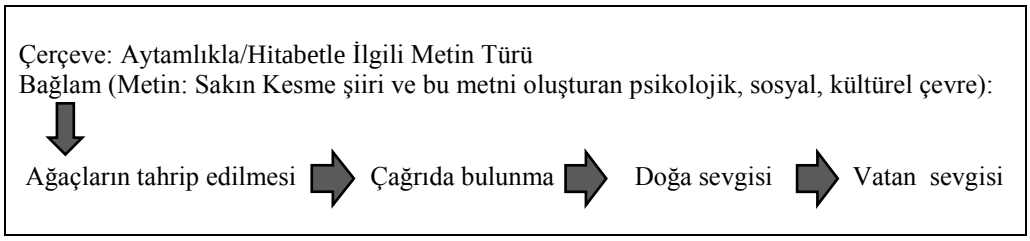

"Ey hemşehrî! Sakın kesme, yaş ağaca balta uran el onmaz;
Na, kütükler!.. Nice yıldır, hiçbirine kervan gelmez, kuş konmaz;
Bunları kes, o baltanla bu çürümüş ağaçları yere ser.

Bak, sizin köy şu yemyeşil koruluğun gölgesinde ne güzel!..
Gönülleri açmadadır, yaprakların arasından esen yel.
Yazık, günah olmaz mı ki, çıplak kalsın bu zümrüt yurt, şīrīn yer?"

Bu bağlam içerisinde sözceleme durumunun şu şekilde oluştuğu görülmektedir:

Tablo 3.12. Sözceleme Durumu (Alıcı-Verici, Zaman-Uzam) Tablosu

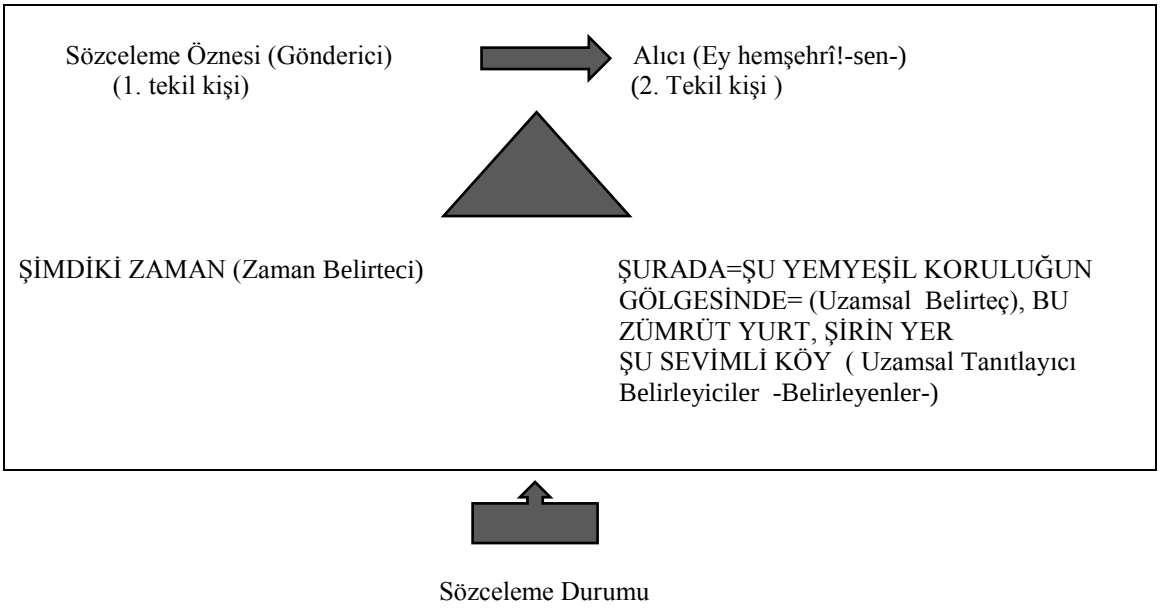

3.6.2. Sözceleme Edimi ve Sözceler Aracılığıyla Söylemi Oluşturan Uyaran ve Tepkiler

Yeşil alanların yok edilmesi sözceleme öznesinin "Sakın kesme!" şeklinde tepkisine neden olmuştur. Sözceleme öznesinin, yeşil alanların yok edilmesi karşısındaki tavrını ve kendisini nasıl konumlandırdığını yansıtan sözceler önemlidir. Bu bağlamda şiirin birinci üçlüğünde betimlenen çağrı ve sesleniş, sözceleme ediminin ürünü olan söyleme yansımıştır:

"Ey hemşehrî! Sakın kesme, yaş ağaca balta uran el onmaz;
Na, kütükler!.. Nice yıldır, hiçbirine kervan gelmez, kuş konmaz;
Bunları kes, o baltanla bu çürümüş ağaçları yere ser."

Bu sahnede seçilen sözceler çözümlendiğinde; sözceleme öznesi "Ey hemşehrî!" diye seslenerek ormanların önemini göstermek için yaş ağaç kesen insanın dertten kurtulamayacağını, kütüklere senelerdir kuş konmadığını, kervan gelmediğini bu yüzden mutlaka kesilecekse bu çürümüş ağaçların kesilebileceğini ifade etmiştir. Sözceleme ögeleri ve seçimleri bağlamında sözceleme öznesinin karşıtlığa dayalı yapı seçimiyle, ağaçların ve ormanların olduğu zamana karşın, ağaçsız, ormansız bir yaşamın ne kadar kötü oluşu yönündeki algısı dikkat çekmektedir.

3.6.2.1. Karşıtlığa Dayalı Yapı Seçimi

Bağlam genelinde tezata dayalı bir genel yapı ve sözce seçimi yapan sözceleme öznesinin yeşillik alanların tahrip edilmesi ihtimaliyle ağaçların varlığı ve yokluğu arasında yaşadığı duygu durumu yapıda kendini göstermektedir. Söylemin içeriği ile uyumlu bu karşıtlıklar şu tabloda gösterilebilir:

Tablo 3.13. Doğal Çevre Varlığı-Yokluğu Tablosu

Geçmiş: Yeşil alanların olduğu zamanlar.	Şimdi: Yeşil alanların yok olma ihtimalinin olduğu zaman. (Bu yüzden çağrıda bulunuluyor.)
Varlık: Ağaçlar.	Yokluk: Ağaçların kesilme ihtimaliyle yok olması.

Söylemin tümüne yerleştirilmiş olan karşıtlıklar, sözceleme öznesinin içinde bulunduğu karşıtlık ve hitabet durumuyla özdeş bir izlek oluşturmuştur. Aynı zamanda şiirde tasarlanmış karşıt durum, duygu ve imgelerle görsel anlamda desteklenmiştir: "Ey hemşehrî! Sakın kesme, yaş ağaca balta uran el onmaz;" sözcesinde, yaş ağaca balta vurulmasının doğru olmadığı ifade edilirken; sonrasında gelen "Na, kütükler!.. Nice yıldır, hiçbirine kervan gelmez, kuş konmaz;" ve "Bunları kes, o baltanla bu çürümüş ağaçları yere ser." sözcelerinde kütükler işaret edilerek çürümüş ağacın baltayla kesilebileceğini ifade etmiş dolayısıyla "yaş" olma durumu "çürümüş" olma durumuna evrilerek karşıtlık oluşturulmuştur.

Söylem, olumlu çağrışımlar söz ve ifadelerle ümit dolu durumlardan sonra tüm bunlara tezat oluşturacak şekilde bir atmosfer yaratılması şeklinde kurgulanmıştır. Başka bir ifade ile sözce öznesi bağlamı ağaçların varlığı ve yokluğu ihtimali dolayısıyla da geçmiş ile şimdiki zaman arasındaki karşıtlıktan oluşturulmuş bir ana izleğe yaslandırıldığı görülmektedir. Doğanın sözce öznesinin hayatındaki izleri, bağlamın yapısında ve sözcelerin seçiminde görülmektedir. Buna göre sözceleme öznesi şiiri iki ana bölüme ayırmıştır: Ağaçların olduğu zamanlar ve ağaçların tahrip edilme ihtimali olduğu zaman. Metinde dizisel (paradigmatik) ögeler olduğu görülmektedir. Şiirde, sözceleme öznesinin yaş ağaçların kesilmemesi gerektiğini belirttiği giriş, ağaçların övüldüğü ve yeşil alanların arttırılmasına yönelik yapılması gerekenler ile gelişerek, hitap edilen alıcıya ağaçları kesmemesi yönünde çağrı yapılarak sonlanır.

Aslında aradaki dizisel (paradigmatik) ögelerin hepsinin asıl vurgulanmak istenene, yeşil alanların kaybedilme ihtimaliyle oluşacak kayıplara işaret etmek ve onu pekiştirmek için kullanıldığı görülmektedir.

"Bak, sizin köy şu yemyeşil koruluğun gölgesinde ne güzel!..
Gönülleri açmadadır, yaprakların arasından esen yel.
Yazık, günah olmaz mı ki, çıplak kalsın bu zümrüt yurt, şīrīn yer?"

Şiirin ikinci üçlüğünde sözceleme öznesi alıcıya doğa sevgisini aşılama amacını güderek, tasvir yoluyla yeşil koruluktan, yapraklar arasından esen yelden bahsetmiştir. Burada, doğa olmadan hayatla uyum sağlayamayacağı imlenmiştir.

"Hem dünyada en birinci borç değil mi her kula
Bir tohumu fidan yapmak, fidanı da bir orman?...
Eğer böyle olmasaydı, ne kalırdı oğula :
"Mīrâsımı artır" diye öğüt veren atadan?..."

Şiirin birinci dörtlüğünde, ağaç dikmenin bir kulluk borcu olduğu ifade edilirken doğa hakkında şiir kişisinin olumlu hisler taşıdığı alımlanmakta, böylelikle de okuyucu sözceleme öznesinin duygularını paylaşabilmektedir. Görülen geçmiş zamanın şimdiki zaman (şu an) ile tezat oluşturacak şekilde kullanılmasıyla, üzerinden zaman geçmiş bir durumun anlatıldığı anlaşılır. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda sözce öznesinin doğanın korunması için hitap ettiği alıcıya çağrıda bulunduğu görülmektedir.

3.6.2.2. Odaklaştırılmış Söz Dizimi Seçimi

Sözceleme öznesi ağaçların yok olması durumunda hayatın düzeninin bozulacağını şiir bağlamında seçilen söz dizimi yapısıyla desteklemiştir.

"Bak, sizin köy şu yemyeşil koruluğun gölgesinde ne güzel!..
Gönülleri açmadadır, yaprakların arasından esen yel.
Yazık, günah olmaz mı ki, çıplak kalsın bu zümrüt yurt, şīrīn yer?"

Şiirin genel bağlamında yeşil alanların o zamanki durumu seçilen ögeler yoluyla yapılan aktarımdan anlaşılmaktadır. Bu şekilde, sözceleme öznesinin, doğa sevgisini aşılamak için gösterdiği çabalar cümle yapısı ile desteklenirken bu yapılardaki sözce seçimlerinin aktardığı duygu yoğunluğu pekiştirilmiş olmaktadır:
1.: "Hem dünyada en birinci borç değil mi her kula

Bir tohumu fidan yapmak, fidanı da bir orman?...”

2.: “Sakın kesme, her dalından bir güzel kuş ses versin;”

3.: “Bak, sizin köy şu yemyeşil koruluğun gölgesinde ne güzel!..”

4.: “Gönülleri açmadadır, yaprakların arasından esen yel.”

5.: “Sakın kesme, aziz vatan günden güne şenlensin!...”

3. 7. Yurdakul’un “Sabah”[143] Adlı Şiiri

“Küçük Vatandaşlarım’a

Şafak söktü: Çil horozun, “Kalk!” diyor,
Yeşil kırlar penbe nûra boyandı,
Yavru kuşlar yuvalarda uyandı,
Kuzucuklar otlamağa gidiyor:

Yavrucuğum, sen de artık kalk, uyan!...

Bu saatte bak her yerde gayret var.
Kimi insan sapanını sürükler.
Kimi insan ocağını körükler,
Herkes işe kendisini hazırlar:

Yavrucuğum, sen de derse hazırlan!...”

Yurdakul’un “Sabah” adlı şiiri öğretici metin türünde yazılmış bir şiirdir. Fevziye Abdullah Tansel’in “Mehmet Emin Yurdakul’un Eserleri I. Şiirler” eserinde Yurdakul’un basılı şiir kitaplarında bulunmayan, bazı eserlerden derlenen ve Türk Tarih Kurumu’na bıraktığı hiçbir yerde neşredilmeyen şiirleri “Dağınık Şiirler” adı altında verilmiştir. Sabah şiiri de bunlardan biri olup 1 Şubat 1910 tarihinde yayımlanmıştır. Bu şiir, 4+4+3 duraklı, 11’li hece ölçüsüyle yazılmış, serbest bir şiirdir. Dörtlükler abba/c/deed/c olarak uyaklanmıştır. Bu şiir bir büyüğün ağzından yazılmış bugün de ilgi uyandırabilecek bir şiirdir. Yoğun olarak hissedilen “çocuk” figürüyle, sözceleme öznesi, çocuklara ithaf ettiği bu metinde çocukların işinin okumak olduğunu, çalışkan olunması gerektiğini okuyucunun gözünde oluşturmuştur. Büyük resim, tüm ayrıntılar yerli yerinde verilerek tamamlanmış ve mevcut atmosfer ile “anlam” oluşturularak dinamik bir edim görülmüştür.

[143] F. A. Tansel, *age.*, s. 312.

3.8. Yurdakul'un "Sabah" Adlı Şiirinin Çözümlenmesi

3.8.1. Dinamik Edimin ve Duyguların Sözceleme Seçimleri ile Gerçekleştirilme Süreci

3.8.1.1. Öğretici Metin Türünün Seçimi

"Şafak söktü: Çil horozun, "Kalk!" diyor," şeklinde başlanan şiirde öğretici metin türünde betimleyici özellikte bir ifade şekli seçildiği görülmektedir. Alıcının bilmediği varsayılan bir konuda onu bilgilendirmek ve bu bilgilere göre davranmasını istemek için hazırlanan bu metin türünde sözceleme öznesi, alıcıya bilgi aktarır. Alıcı, sözceleme öznesinin "Küçük Vatandaşlarım'a" şeklinde ithafta bulunduğu ve "yavrucuğum" ifadesinden hareketle çocuklardır. Sözceleme öznesi çalışkan olunması gerektiğinden bahsederken okuyucuya da çeşitli uyaranlar gönderilmiştir. Öğretici metin türünün kanıtlayıcılığı doğrultusunda, sunulan ifadeleri açıklamak adına iki nokta (:) kullanılarak alıcı üzerinde etki yapabilmek amaçlanmıştır. Şiirde seslenmelerde anlatımı pekiştirmek için ünlem (!) işaretinden sonra üç nokta (...) kullanılmıştır:

1.: "Yavrucuğum, sen de artık kalk, uyan!..."

2.: "Yavrucuğum, sen de derse hazırlan!..."

Öğretici metin türünde bir anlatım seçimi çok yönlü olarak işlevselleştirilmiştir. Bu söylemde, sözceleme öznesi alıcıya temelde çocuklara hitap edecek şekilde bilgi ve öğüt verme dürtüsünden yola çıkarak seçimini bu yönde yapmıştır. Bağlamın diğer kısımlarında sözceleme öznesinin sözceleme ögeleri seçimlerinin çözümlenmesiyle elde edilen göstergeler birleştirildiğinde, diğer seçimlerini de yönlendirecek ve metnin anlamlandırılmasını sağlayacak veriler sunacaktır.

Öğretici metin türünde, söylemin bütününe bakıldığında sözceleme açısından amacı bilgi vermek olan sözceleme öznesi, kişisel deneyim ve bilgilerini anlatırken öğütlerine ortak olması için alıcıdan da bahsederek çocuklara çağrıda bulunmuştur. Bu gösterge söylemde "Yavrucuğum, sen de artık kalk, uyan!..." sözcesiyle yerini bulur. Şiirin genel yapısına sinmiş "çalışkanlık" vurgusu sürekli olarak çalışkan olunması gerektiğinin aktarılmasını sağlar. Buradaki öğretici anlatım ulaşılacak bir alıcıya yapılmaktadır. İletimin gerçekleşeceği gerçeğinin bilincinde olan sözceleme öznesi, metindeki diğer söylemsel ögeler yoluyla bu kararlığını okuyucuya sunar. Jakobson'un bildirişim kuramı açısından düşünüldüğünde iletişimin alıcı odaklı çağrı işlevinin kullanıldığı görülmektedir. Alıcıyı işaretleyen "yavrucuğum" sözcüğündeki +(U)m

iyelik biçimbirimi gönderici ile alıcı arasındaki biyolojik, sosyolojik, kültürel ilişkiyi yansıtması açısından önemlidir. Alıcı yani yavrucuğum ifadesiyle kastedilen "çocuklar" gönderici ile alıcının örtüşmesini sağlamakta, böylece ileti şiirsel söylem özelliğini kazanmaktadır.

Söylem başlığının "Sabah" biçiminde belirlenmiş olması, her şeyin başlangıç noktası olarak 'sabah'ın kabul edildiğini gösterir. Dolayısıyla gün başlamasa hiç bir şey başlayamayacaktır. Bu durumda söylemin sonunda çerçeve kapatılarak öğretici metin türü bitirilir. Bağlam, çocuğa seslenirken anlatımı pekiştirmek için ünlem (!) işaretinden sonra üç nokta (...) ile sonlanır:

"Yavrucuğum, sen de derse hazırlan!..."

Bu şekildeki bir tür, çerçeve, başlangıç ve kapanış sözcelerinin seçimleriyle, sabahın bir hareketlilik ile başladığı, insanın da harekete geçip faydalı işler yapması gerektiği anlamı çıkarılabilir. Bu söylemde de, öğretici metin türünün seçimi, sözceleme öznesinin (küçük vatandaşlarıma, yavrucuğum) 1. tekil kişi iyelik ekinin kullanımıyla kendini konumlandırmasını sağlamış, başka bir ifadeyle "odaklayım"ı buna göre belirlemiştir. Hitap ettiği kişiye yönelik olarak da (sen) 2. tekil kişi adılı kullanarak çerçeveyi kapatmıştır. 1. tekil kişi vericiden (sözceleme öznesi), alıcıya (2. tekil kişi adılı) olacak şekilde sınırlamıştır. Yalnızca "ben" (sözceleme öznesi) ve "sen"den (2 tekil kişi adılı) ibaret bir bağlam belirlenmesini sağlamıştır. Öğretici metin türü seçiminin sağladığı bu bakış açısı ve odaklayım, söylemin diğer ögeleri ile birleştiğinde ve bağlamda değerlendirildiğinde, daha da anlam kazanmıştır. Şiir kişisine ait "çalışkanlık" odağındaki hayattan hareketle her şeyin gayret ile olduğu vurgulanmıştır.

1.: "Küçük Vatandaşlarım'a"

2.: "Yavrucuğum, sen de artık kalk, uyan!..."

3.: "Yavrucuğum, sen de derse hazırlan!..."

Sözceleme öznesi hareketliliği (fiil) çağrıştıran "boyandı", "uyandı", "gidiyor", "sürükler", "körükler", "hazırlar" sözceleriyle metin bağlamında ve diğer söylemsel ögelerle bir arada değerlendirildiğinde, çalışmadan hiç bir şey olmayacağını, olmadığını vurgulamış ve zamanın bağlam içerisinde anlamlandırılmasını sağlamıştır.

Öğretici metin türü seçimi sözceleme öznesine bilgilerini iletebilme ve bunlar için gerekli araçları sağlayabilme fırsatını vermiştir. Öğretici metin türünün seçimiyle daha en baştan deneyim ve bilgiler bağlamındaki çerçeve diğer söylemsel unsurlarla

desteklenerek okuyucu bu yönde hazırlanmıştır. Bu çıkarımları şöyle şemalandırmak mümkündür.

Tablo 3.14. Öğretici Metin Türü Tablosu

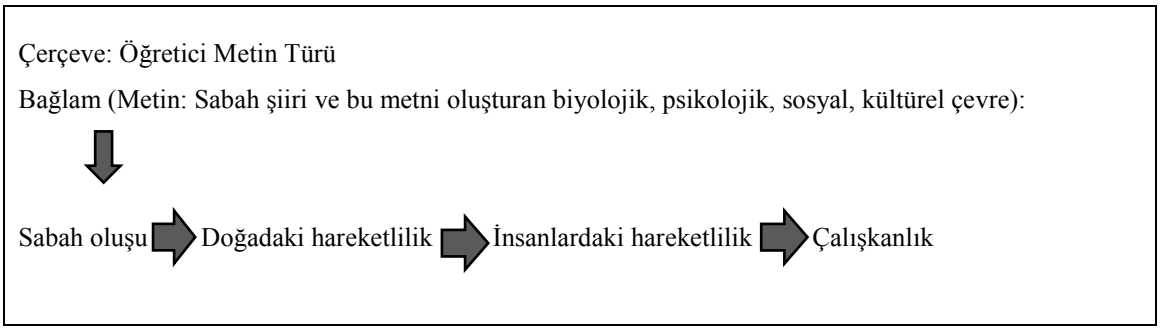

"Şafak söktü: Çil horozun, "Kalk!" diyor,
Yeşil kırlar penbe nûra boyandı,
Yavru kuşlar yuvalarda uyandı,
Kuzucuklar otlamağa gidiyor:

Yavrucuğum, sen de artık kalk, uyan!..."

Bu bağlam içerisinde sözceleme durumunun şu şekilde oluştuğu görülmektedir:

Tablo 3.15. Sözceleme Durumu (Alıcı-Verici, Zaman-Uzam) Tablosu

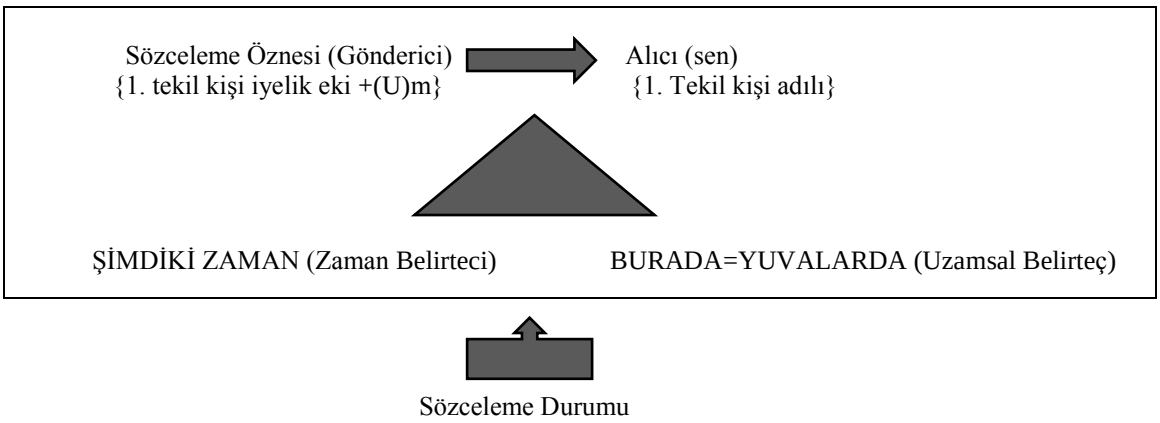

3.8.2. Sözceleme Edimi ve Sözceler Aracılığıyla Söylemi Oluşturan Uyaran ve Tepkiler

"Yeni gün" sözceleme öznesinde doğanın hareketlenmeye başladığı zaman olarak karşılık bulmuştur. Bu doğrultuda sözceleme öznesi sabahla beraber insanın da

hareketlendiğini, işine koyulduğunu betimleyerek çocukların da işinin okula gitmek, ders çalışmak olduğunu belirtmiştir.

Bu sahnede seçilen sözceler çözümlendiğinde, yaşlanmak genel manada saç ve sakalın beyazlaması olarak görüldüğü için yaşlanmayı çağrıştıran "ağarmak" sözcesi seçilmiştir. Duyuşsal çağrışımları olumsuz olan bu sözcenin kullanımı, bağlamdaki diğer ögelerle bir arada düşünüldüğünde anlamlandırılmaktadır. Sözceleme ögeleri ve seçimleri bağlamında sözceleme öznesinin karşıtlığa dayalı yapı seçimiyle, vatan için gayret gösterilmesi gerektiği yönündeki algısı dikkat çekmektedir.

"Şafak söktü: Çil horozun, "Kalk!" diyor,
Yeşil kırlar penbe nûra boyandı,
Yavru kuşlar yuvalarda uyandı,
Kuzucuklar otlamağa gidiyor:"

Sözceleme öznesinin bu şiirin ilk bölümünde horozun ötüşüyle gelen gün ifadesine yer vermesi doğanın güzelliğinden bahsettiğinin bir göstergesidir. Sözceleme öznesi çocuklara öğüt verme gayesini gütmüştür.

"Yavrucuğum, sen de artık kalk, uyan!...
Bu saatte bak her yerde gayret var.
Kimi insan sapanını sürükler.
Kimi insan ocağını körükler,
Herkes işe kendisini hazırlar:

Yavrucuğum, sen de derse hazırlan!..."

2. bölümde, "Yavrucuğum, sen de artık kalk, uyan!..." sözcesi ikinci kez içeriğe uygun olarak "Yavrucuğum, sen de derse hazırlan!..." şeklinde tekrarlansa da biraz değişim gösterir. Bunun sebebi ikinci bölümde insanların sabahla hareketlenip işlerine sarılmasıdır. Çocuğun işinin de okula gidip okumak olduğu belirtilmiştir.

"Şafak söktü: Çil horozun, "Kalk!" diyor,
Yeşil kırlar penbe nûra boyandı,
Yavru kuşlar yuvalarda uyandı,
Kuzucuklar otlamağa gidiyor:

Yavrucuğum, sen de artık kalk, uyan!..."

Görülen geçmiş zamanın şimdiki zaman (şu an) ile tezat oluşturacak şekilde kullanılmasıyla, üzerinden zaman geçmiş günlerin anlatıldığı anlaşılır. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda sözce öznesinin betimleyerek çalışkanlık hakkında bilgi verdiği ve bu bilgiyi alıcıya geçirmek istediği görülmektedir.

3.8.2.1. Odaklaştırılmış Söz Dizimi Seçimi

Çalışkanlık hakkında bilgi veren sözceleme öznesi hem doğanın hem insanın hareketlilik durumunu şiir bağlamında seçilen söz dizimi yapısıyla desteklemiştir.

1.: "Şafak söktü: Çil horozun, "Kalk!" diyor,"
2.: "Yeşil kırlar penbe nûra boyandı,"
3.: "Yavru kuşlar yuvalarda uyandı,"
4.: "Kuzucuklar otlamağa gidiyor:"
5.: "Bu saatte bak her yerde gayret var."
6.: "Kimi insan sapanını sürükler."
7.: "Kimi insan ocağını körükler,"
8.: "Herkes işe kendisini hazırlar:"

3. 9. Yurdakul'un "Benim Ömrüm"[144] Adlı Şiiri

"Genç çağdaydım, kendimi bir dikenli yolda buldum;
Hınçkırıklar işittim, gül ve bülbül bağlarından.
Felâketler topladım, Anadolu dağlarından;
Uzun sazlı ʿÂşıklar diyârında şâir oldum.

Ezgi koydum, âhlarla, figanlarla Türk şiʿrine.
Öz dilimle haykırdım, "Ey milletim, uyan!" diye;
Viran yurdun dolaştım, bir şehrinden bir şehrine;
Saç ve sakal ağarttım ben de, "Vatan, vatan!" diye."

Yurdakul'un "Benim Ömrüm" adlı şiiri öz yaşam öyküsel metin türünde yazılmış bir manzum eserdir. Fevziye Abdullah Tansel'in "Mehmet Emin Yurdakul'un Eserleri I. Şiirler" eserinde, Yurdakul'un basılı şiir kitaplarında bulunmayan, bazı eserlerden derlenen ve Türk Tarih Kurumu'na bıraktığı hiçbir yerde neşredilmeyen

[144] F. A. Tansel, *age.*, s. 408.

şiirleri "Dağınık Şiirler" adı altında verilmiştir. "Benim Ömrüm" şiiri de bunlardan biridir. Şiir, 4+3+4+4 durak ve 15'li hece ölçüsü ile yazılmıştır. Şiirde yoğun olarak hissedilen vatan "Anadolu" vurgusuyla, sözceleme öznesi, şimdiki zamanda geçmişten gelen millî duygularını, kendi hayatını anlatırken şiirdeki karşıt duygu ve durumları okuyucunun gözünde oluşturmuştur. Büyük resim, tüm ayrıntılar yerli yerinde verilerek tamamlanmış ve mevcut atmosfer ile "anlam" oluşturularak dinamik bir edim görülmüştür.

3.10. Yurdakul'un "Benim Ömrüm" Adlı Şiirinin Çözümlenmesi

3.10.1. Dinamik Edimin ve Duyguların Sözceleme Seçimleri ile Gerçekleştirilme Süreci

3.10.1.1. Öz Yaşam Öyküsel Metin Türünün Seçimi

"Genç çağdaydım, kendimi bir dikenli yolda buldum;" şeklinde başlanan şiirde öz yaşam öyküsel metin türünde bir ifade şekli seçildiği görülmektedir. Kişinin kendi anlatısını, kendisinin anlattığı bu metin türünde sözceleme öznesi deneyimleri, kişisel duygu ve düşüncelerine ortak olması için alıcıyı da metnin içine katar ya da zaman zaman onun varlığını da belirtir. Alıcı, sözceleme öznesinin "Öz dilimle haykırdım, "Ey milletim, uyan!" diye;" ifadesinde de yer verdiği gibi Türk halkıdır. Düşüncelerini samimi olarak aktaran sözceleme öznesi, bilinçli ya da bilinçsiz olarak okuyucuyu ilgilendiren yönlendirmelerde bulunur. Burada da kendisinin vatan yolunda yaptıklarından bahsederken okuyucunun millî duygularının kuvvetlenmesi için çeşitli uyaranlar gönderilmiştir. Sözceleme öznesi, "Öz dilimle haykırdım, "Ey milletim, uyan!" diye;" ve "Saç ve sakal ağarttım ben de, "Vatan, vatan!" diye" ifadelerinde, kendindeki millî şuuru duyurma, haykırma gereksinimini ünlem işaretiyle (!) kuvvetlendirerek iletmiştir. Böylece öz yaşam öyküsel metin türünde bir anlatım seçimi çok yönlü olarak işlevselleştirilmiştir. Bu söylemde, sözceleme öznesi alıcıya temelde Türk halkına hitap edecek şekilde öz yaşam öyküsünü yazma dürtüsünden yola çıkarak seçimini bu yönde yapmıştır. Bağlamın diğer kısımlarında sözceleme öznesinin sözceleme ögeleri seçimlerinin çözümlenmesiyle elde edilen göstergeler birleştirildiğinde, diğer seçimlerini de yönlendirecek ve metnin anlamlandırılmasını sağlayacak veriler sunacaktır.

Bu metin türünde geçmişte neden öyle davrandığını kendine göre kanıtlayan sözceleme öznesi bilinçli ya da bilinçsiz okuyucuyu ilgilendiren bazı yönlendirmelerle

söylem çözümleme sürecinde, okur ile söylem arasındaki mesafeyi azaltarak okurun söyleme daha fazla dâhil olmasını sağlar.

Öz yaşamsal metin türünde, söylemin bütününe bakıldığında sözceleme açısından kendi hayatından bahseden sözceleme öznesi kişisel deneyimlerini, duygularını ve düşüncelerini, millî birlik ve beraberlik hislerini anlatırken görüşlerine ortak olması için alıcıdan da bahsederek Türk milletine çağrıda bulunmuştur. Bu gösterge söylemde "Öz dilimle haykırdım, "Ey milletim, uyan!" diye;" sözcesiyle söylemde yerini bulur. Şiirin genel yapısına sinmiş "vatan" vurgusu sürekli olarak "vatan" ile iç içe olma durumunun aktarılmasını sağlar. Buradaki öz yaşam öyküsel anlatım ulaşılacak bir alıcıya yapılmaktadır. İletimin gerçekleşeceği gerçeğinin bilincinde olan sözceleme öznesi, metindeki diğer söylemsel ögeler yoluyla bu kararlığını okuyucuya sunar. Jakobson'un bildirişim kuramı açısından düşünüldüğünde iletişimin alıcı odaklı çağrı işlevinin kullanıldığı görülmektedir. Alıcıyı işaretleyen "milletim" sözcüğündeki +(I)m iyelik biçim birimi gönderici ile alıcı arasındaki sosyolojik, kültürel ilişkiyi yansıtması açısından önemlidir. Alıcı yani "milletim" ifadesiyle kastedilen "Türk milletinin her bir ferdi" gönderici ile alıcının örtüşmesini sağlamaktadır. Ortaya çıkan "kişi içi iletişim türü" ile ileti şiirsel söylem özelliğini kazanmaktadır.

Söylem başlığının "Benim Ömrüm" biçiminde belirlenmiş olması, her şeyin başlangıç noktası olarak "hayat" ın kabul edildiğini gösterir. Dolayısıyla yaşam olmasa hiç bir şey başlayamayacak, yaşanamayacak, yaşanmışlıklar olmayacaktır. Bu durumda söylemin sonunda çerçeve kapatılarak öz yaşam öyküsel metin türü bitirilir. Bağlam, millete seslenirken kararlılığı, kesinliği iletmek için nokta ile son bulur:

" Ezgi koydum, âhlarla, figanlarla Türk şiʿrine.
Öz dilimle haykırdım, "Ey milletim, uyan!" diye;
Viran yurdun dolaştım, bir şehrinden bir şehrine;
Saç ve sakal ağarttım ben de, "Vatan, vatan!" diye."

Bu tür, çerçeve, başlangıç ve kapanış sözcelerinin seçimleriyle, hayatın bahşedilen ömür ile vatanda başladığı ve vatan yolunda çalışarak ömrün tüketildiği anlamı çıkarılabilir. Mehmet Emin Yurdakul'un söylemi, ögelerin tümüyle kendi bağlamında tutarlı ve bağdaşık bir yapı hâlindedir. Bu söylemde de, öz yaşam öyküsel metin türünün seçimi, sözceleme öznesinin (Benim) 1. tekil kişi adılı, (milletim) 1. tekil kişi iyelik eki ve (haykırdım) 1. tekil kişi ekinin kullanımıyla kendini

konumlandırmasını sağlamış, başka bir ifadeyle "odaklayım"ı buna göre belirlemiştir. Hitap ettiği kişiye yönelik olarak da 1. tekil kişi iyelik ekiyle oluşturulmuş tamlamayı kullanarak çerçeveyi kapatmıştır. 1. tekil kişi vericiden (sözceleme öznesi), alıcıya (1. tekil kişi iyelik ekiyle oluşturulmuş tamlama) "(benim) milletim" olacak şekilde sınırlamıştır. Sadece "ben" (sözceleme öznesi) ve "1. tekil kişi iyelik ekiyle oluşturulmuş tamlama"dan (-benim- milletim) ibaret bir bağlam belirlenmesini sağlamıştır. Öz yaşam öyküsel metin türü seçiminin sağladığı bu bakış açısı ve odaklayım, söylemin diğer ögeleri ile birleştiğinde ve bağlamda değerlendirildiğinde, daha da anlam kazanmıştır. Şiir kişisine ait "vatan" odağındaki hayattan hareketle her şeyin vatan ile anlam kazandığı vurgulanmıştır.

1.: (Şiirin Başlığı) "Benim Ömrüm"

2.: "Genç çağdaydım, kendimi bir dikenli yolda buldum;"

3.: "Ezgi koydum, âhlarla, figanlarla Türk şiʿrine."

4.: "Öz dilimle haykırdım, "Ey milletim, uyan!" diye;"

5.: "Viran yurdun dolaştım, bir şehrinden bir şehrine;"

6.: "Saç ve sakal ağarttım ben de, "Vatan, vatan!" diye."

Sözceleme öznesi "vatan" sözcesinin çağrışımlarını kullanarak, metin bağlamında ve diğer söylemsel ögelerle bir arada değerlendirildiğinde, vatansız hayatın hayat olmadığını vurgulamış ve zamanın bağlam içerisinde anlamlandırılmasını sağlamıştır. Sözceleme öznesinin vatan uğruna çalışarak ömrünü tüketmesi, ömrünü vatan odaklı yaşadığını göstermektedir. Bu noktada şiir bağlamında kullanılan sözceler buradaki bulguyu desteklenmektedir:

> "Genç çağdaydım, kendimi bir dikenli yolda buldum;
> Saç ve sakal ağarttım ben de, "Vatan, vatan!" diye."

Öz yaşam öyküsel metin türü seçimi sözceleme öznesine sözü edilen duygu ve düşünceleri iletebilme ve bunlar için gerekli araçları sağlayabilme fırsatını vermiştir. Çünkü öz yaşam öyküsel metin türü kişinin kendi yaşam öyküsünü çağrıştırır. Öz yaşam öyküsel metin türünün seçimiyle daha en baştan kişisel duygu, düşünce ve deneyim bağlamındaki çerçeve diğer söylemsel unsurlarla desteklenerek okuyucu bu yönde hazırlanmıştır. Bu çıkarımları şöyle şemalandırmak mümkündür:

Tablo 3.16. Öz Yaşam Öyküsel Metin Türü Tablosu

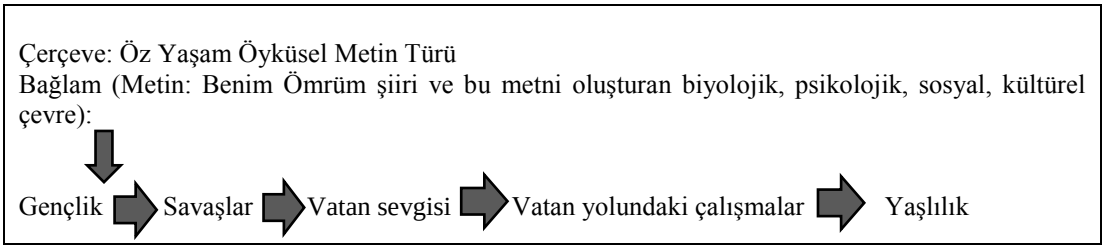

"Genç çağdaydım, kendimi bir dikenli yolda buldum;
Hınçkırıklar işittim, gül ve bülbül bağlarından.
Felâketler topladım, Anadolu dağlarından;
Uzun sazlı ʿÂşıklar diyârında şâir oldum.

Ezgi koydum, âhlarla, figanlarla Türk şiʿrine.
Öz dilimle haykırdım, "Ey milletim, uyan!" diye;
Viran yurdun dolaştım, bir şehrinden bir şehrine;
Saç ve sakal ağarttım ben de, "Vatan, vatan!" diye."

Bu bağlam içerisinde sözceleme durumunun şu şekilde oluştuğu görülmektedir:

Tablo 3.17. Sözceleme Durumu (Alıcı-Verici, Zaman-Uzam) Tablosu

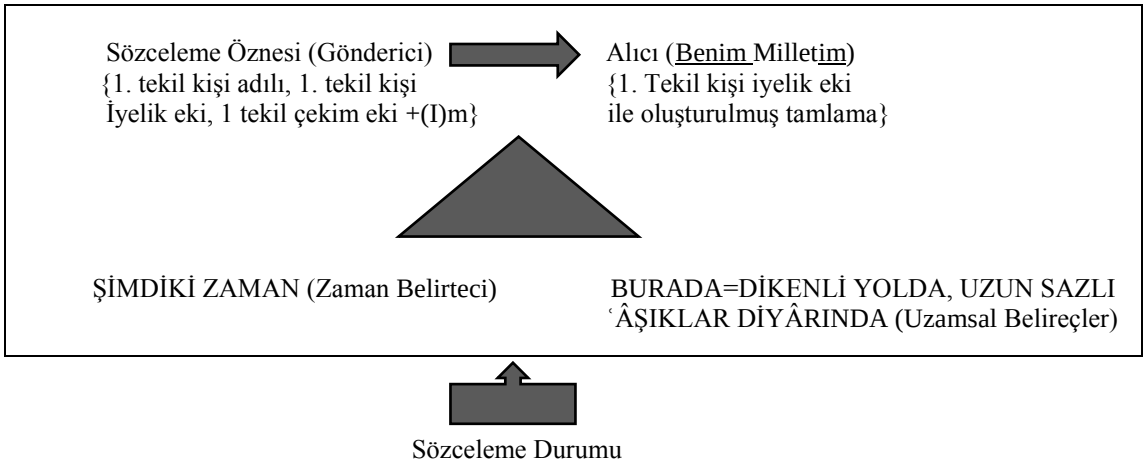

3.10.2. Sözceleme Edimi ve Sözceler Aracılığıyla Söylemi Oluşturan Uyaran ve Tepkiler

3.10.2.1. Vatan İçin Gayretle Geçen Süreç

Doğumla başlayıp ölümle biten biyolojik bir uyaran olan ömür, sözceleme öznesinde gençlikten itibaren "vatan için gayretle geçen süreç" olarak karşılık bulmuştur. Bu doğrultuda vatan için gösterdiği gayretleri betimleyerek yansıttığı

görülen sözceleme öznesinin, yaşamı boyunca kendisini nasıl konumlandırdığını yansıtan sözceler önemlidir. Bu bağlamda betimlenen vatan uğruna kendini adayışın çağrışımları, sözceleme ediminin ürünü olan söyleme yansımıştır:

"Saç ve sakal ağarttım ben de, "Vatan, vatan!" diye."

Bu sahnede seçilen sözceler çözümlendiğinde. yaşlanmak genel manada saç ve sakalın beyazlaması olarak görüldüğü için yaşlanmayı çağrıştıran "ağarmak" sözcesi seçilmiştir. Duyuşsal çağrışımları olumsuz olan bu sözcenin kullanımı, bağlamdaki diğer ögelerle bir arada düşünüldüğünde anlamlandırılmaktadır. Sözceleme öznesinin, vatan için gayret gösterilmesi gerektiği yönündeki algısı ve bu algıyı sözceleme ögeleri ve seçimleri ile nasıl yansıttığı, karşıtlığa dayalı yapı seçimi dikkat çekmektedir.

3.10.2.2. Karşıtlığa Dayalı Yapı Seçimi

Ömrünü vatan için gayretle geçiren sözceleme öznesi, bağlam genelinde tezata dayalı bir genel yapı ve sözce seçimi ile yaşadığı duygu durumunu yapıya yansıtmıştır. Söylemin içeriği bakımından işlevsel olan bu karşıtlık şu şekilde gösterilebilir:

Tablo 3.18. Karşıtlığa Dayalı Yapı Seçimi Tablosu

Geçmiş: Gençlik zamanları. "Genç çağdaydım, kendimi bir dikenli yolda buldum;"	Şimdi: Yaşlılık zamanları. "Saç ve sakal ağarttım ben de, "Vatan, vatan!" diye."

"Hınçkırıklar işittim, gül ve bülbül bağlarından.
Felâketler topladım, Anadolu dağlarından;"

Şiirde önce olumsuzluklar bunların hemen ardından, Anadolu'ya, Türk milletine, Türk şiirine dair etkileyici çağrışımlar kullanılarak bir tezat oluşturulmuştur. Söylemin tümüne yerleştirilmiş olan karşıtlıklar, sözceleme öznesinin yaşam öyküsüyle özdeş bir izlek oluşturmuştur. Söylem, olumsuz çağrışımlar söz ve ifadelerden sonra tüm bunlara tezat oluşturacak şekilde olumlu bir atmosfer yaratılması şeklinde kurgulanmıştır. Vatanın sözce öznesinin hayatındaki izleri, bağlamın yapısında ve sözcelerin seçiminde görülmektedir. Buna göre sözceleme öznesi şiiri iki ana bölüme

ayırmıştır: Genç olunan zamanlar ve yaşlanılan zaman sürecinde vatan için yerine getirilen gayretler .

Metinde dizisel (paradigmatik) ögeler olduğu görülmektedir. Vatan, millî birlik olmadan hiç bir şeyin anlamı olmayacağı için değerler uğruna bir ömür adanır. Şiir de buna benzer bir yapıyla sözceleme öznesinin gençliğinde vatan topraklarında olup bitenlere şahit olduğu giriş, vatan ve millî şuur uğruna gayret göstermesi ile gelişerek, ömrünün sonuna kadar millî birlik ve beraberlik için çalışması ile sonlanır. Aslında aradaki dizisel (paradigmatik) ögelerin hepsinin asıl vurgulanmak istenene, vatana ve millî birliğe işaret etmek ve onu pekiştirmek için kullanıldığı görülmektedir.

"Genç çağdaydım, kendimi bir dikenli yolda buldum;
Hınçkırıklar işittim, gül ve bülbül bağlarından.
Felâketler topladım, Anadolu dağlarından;
Uzun sazlı ʿÂşıklar diyârında şâir oldum."

Sözceleme öznesinin bu şiirin ilk dizesinde "Genç çağdaydım" ifadesini kullanması ömründen bahsettiğinin bir göstergesidir. Sözceleme öznesi millî bilinci arttırma gayesini güderek, vatanı çağrıştıran dikenli yol, gül ve bülbül bağı, Anadolu dağları, uzun sazlı âşıklar diyarı gibi vatanı işaret eden olumlu ve olumsuz çağrışımlar kullanmış ve genç yaşlarında Anadolu'da hıçkırıklara, felaketlere şahit olup şair olduğunu dile getirmiştir.

"Ezgi koydum, âhlarla, figanlarla Türk şiʿrine.
Öz dilimle haykırdım, "Ey milletim, uyan!" diye;
Viran yurdun dolaştım, bir şehrinden bir şehrine;
Saç ve sakal ağarttım ben de, "Vatan, vatan!" diye."

İkinci dörtlükte, "Viran yurdun dolaştım, bir şehrinden bir şehrine;" sözcesiyle vatan figürü çizilmiştir. Kullanılan bu ifadelerle şiir kişisinin kutsal olduğu anlaşılan vatan hakkında olumlu hisler taşıdığı alımlanmakta, böylelikle de okuyucu sözceleme öznesinin duygularını paylaşabilmektedir. Tek başına bir tümce olarak söz dizimi niteliği taşıyan "Ezgi koydum, âhlarla, figanlarla Türk şiʿrine." sözcesinin bu bağlamda ve diğer sözcelerle bir arada değerlendirildiğinde, başka bir deyişle söylem çözümlemesi yapıldığında, ifade edilen çıkarıma olanak sağladığı görülmektedir. Görülen geçmiş zamanın şimdiki zaman (şu an) ile tezat oluşturacak şekilde

kullanılmasıyla, üzerinden zaman geçmiş günlerin anlatıldığı anlaşılır. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda sözce öznesinin ömrünü vatan ve millî birlik uğruna gayret ile geçirdiği görülmektedir. Söylemde kendini ve yaşamını vatana göre konumlandıran sözceleme öznesinin yine aynı söylemde kendi öznel zaman algısını yarattığı söylenmelidir. Zaman betimlemesinin, artık yaşlanılmış olunan şimdiki zaman algısı yönünde olduğu belirtilmelidir.

3.10.2.3. Odaklaştırılmış Söz Dizimi Seçimi

Ömrünü millî bilinç ve vatan uğruna gayretlerle geçiren sözceleme öznesi bu durumu şiir bağlamında seçilen söz dizimi yapısıyla desteklemiştir.

"Ezgi koydum, âhlarla, figanlarla Türk şiʿrine.
Öz dilimle haykırdım, "Ey milletim, uyan!" diye;
Viran yurdun dolaştım, bir şehrinden bir şehrine;
Saç ve sakal ağarttım ben de, "Vatan, vatan!" diye."

Şiirin genel bağlamında vatanın o zamanki durumu seçilen ögeler yoluyla yapılan aktarımdan anlaşılmaktadır. Sözceleme öznesinin, millî bilincin kaybedilmemesi için gösterdiği çabalar cümle yapısı ile desteklenirken bu yapılardaki sözce seçimlerinin aktardığı duygu yoğunluğu pekiştirilmiş olmaktadır:

1.: "Genç çağdaydım, kendimi bir dikenli yolda buldum;"
2.: "Hınçkırıklar işittim, gül ve bülbül bağlarından."
3.: "Felâketler topladım, Anadolu dağlarından;"
4.: "Uzun sazlı ʿÂşıklar diyârında şâir oldum."
5.: "Viran yurdun dolaştım, bir şehrinden bir şehrine;"

SONUÇ

Dil, insanoğlunun iletişimi için en önemli unsurdur. İletişimin dil dışında farklı türleri olsa da, bu farklı iletişim türleri iletişimi birçok açıdan sınırlar. Bu yüzden dili iletişim için en önemli araç olarak sayabiliriz. İnsanlar dil sayesinde dünyayı kavrar. Toplumsal hayat ve gündelik yaşamı sırasında, kullandığı dil sayesinde birtakım söylemler üretir ve bunları şekillendirir. Söylemin gerçekleşmesi için karşılıklı bir ilişkinin olması gerekir. Söylem için bu ilişkinin sonucu değil, bu diyalogda oluşan süreç önemlidir, anlamlıdır.

Söylemde kullanılan cümlelerin ve kelimelerin anlamı, kullanıldığı yere göre değişir. Neyin, nerede, nasıl, ne zaman kullanıldığı söylemin bağlamını oluşturur. Bir söylemi bağlamından soyutlayarak anlamaya çalışmak eksik bir anlama olacaktır. Söylemi sadece dil bilimsel bağlamda incelemek, cümle ve kelime seviyesinde bir inceleme olacaktır. Söylemde bağlamın yanı sıra incelenmesi gereken diğer bir husus da, söylemin diğer söylemlerle ilişkisidir. Bir söylem mutlaka bir başka söyleme eklemlenmiş bir durumda var olur. Diğer söylemlerle ilişkisi de, söylemi söylemler arası bir duruma getirir.

Söylem oluşumunda en önemli durumlardan bir tanesi de, söylemin toplum içinde birtakım güç ve ideoloji dengeleri üzerinde kuruluyor olmasıdır. Bir söylem, ortaya çıktığı toplumdaki sosyal süreçlere dair bize bilgi verir. Sosyal değişmeleri gösterebilir. Söylem analizi sayesinde söylemlerin özellikleri açığa çıkarılabilir.

Söylem analizi sayesinde ortaya çıkarılabilecek diğer önemli bir konu ise, söylemi kullanan kişinin zihnine, zihnindeki psikolojik şemalara ait birtakım çıkarımların elde edilmesidir. Çünkü hiçbir söylem tarafsız değildir. Kişilerin söylemi, ruh hâllerini, düşünme şekillerini yansıtır. Bir olay ya da konu hakkında bireylerin zihninde oluşan düşünme biçimleri, önyargıları, analiz sayesinde ortaya çıkarılabilir.

Türk edebiyatında modernleşmenin başlangıcı olan Tanzimat Dönemi'nde halk dili, sade Türkçe önerileri ortaya atılmıştır. Tanzimat Dönemi'ni ilk devresinde gerçekleştirme yolunda önemli adımlar atılmış olsa da istenilen seviyeye ulaşılamamıştır. Özellikle ikinci kuşak Tanzimatçılar ile Servet-i Fünuncular açılan bu yola itibar etmemişler, âdeta sade Türkçeye çelme atmışlar, hiç duyulmadık Arapça ve Farsça tamlamaları şiirlerinde kullanmışlardır. İşte böyle bir ortamda Mehmet Emin

Yurdakul, temiz Türkçeyle eserler vermeye başlamıştır. İnandığı dili, doğrudan doğruya, örneklerle yaşatmış ve sevdirmiştir.

Mehmet Emin Yurdakul, hayatını ve sanatını Türk milletine adamış bir şairdir. Eserleri, sanat anlayışı ve hayatı incelendiğinde millî şairin sanatının iki unsuru ortaya çıkmaktadır; birincisi halkçılık, ikincisi ise milliyetçiliktir. Balıkçılıkla geçimini sağlayan fakir bir baba, dar gelirli aile içinde dünyaya gelen ve aynı çevrede yetişen şair, sanatını da halka, halk için şiirler yazmaya yöneltmiştir. Halkın anlayacağı sözcükler ve cümle yapısıyla sözlü geleneğe yakın şiirler yazarak bu şiirlerinde halkın sorunlarını, milletinin acılarını ele almıştır. Söz konusu manzumelerinde halkın içinden gelmesine rağmen Batılı tarzda aldığı eğitimle aydın tavrı sergileyen şair, sadece sorunları ve acıları dile getirmekle kalmamış, didaktik nitelik taşıyan şiirleriyle halkı eğitmeye, bilgilendirmeye ve geliştirmeye, onların seviyesini yükseltmeye çalışmıştır.

Şiirden ne anladığını, nasıl bir şiir istediğini "Biz Nasıl Şiir İsteriz?" manzumesinde "Biz o şi'ri isteriz ki çifte giden babalar/ Ekin biçen genç kızlarla, odun kesen analar/ Yanık sesin dinlerlerken gözyaşlarını silsinler."[145] diyerek açık bir şekilde dile getiren şair, yediden yetmişe şiirlerini okuyan herkesin kendisinin yazdığı manzumeleri anlayabilmelerini, bu şiirleri okuyarak duygulanmalarını istemiş, nitekim başarılı da olmuştur. Mehmet Emin Yurdakul, amacının halkın şairi olmak olduğunu, belirtir.

Mehmet Emin Yurdakul'un gerek kahramanlık konularını anlatan gerekse toplumsal hayat sahnelerini anlatan şiirlerinde, Anadolu'nun ortasındaki bir köylüden İstanbul'un kıyısındaki bir balıkçıya kadar toplumun bütün tabakalarından geniş bir insan kadrosu ile karşılaşırız. Bu insan kadrosu içinde zengin sınıfından hak hukuk tanımayan insanlar; yoksul, hasta, kimsesiz kadınlar; oğlu tarafından dövülen, tartaklanan anneler, çiftçiler, demirciler, çömlekçiler, balıkçılar, askerler, gaziler, şehitler, tarihî şahsiyetler, devlet adamları, çocuklar, mektepliler, dilenciler, kimsesizler, babasızlar, genç kızlar, delikanlılar, hemşireler yer almaktadır.

Mehmet Emin Yurdakul'un yaşadığı dönemin en önemli sorunlarından biri, insanlarda görülen miskinlik ve tembelliktir. Bu yüzden dönemin sanatçıları ve fikir adamları, bu problemi ortadan kaldırmak için eserlerinde çalışma fikrini öne çıkarmışlardır. Mehmet Emin Yurdakul da "Anadolu", "Kibritçi Kız", "Bize Diyorlar ki", "İlim", "Sinaat", "Çiftçilik", "Ey Genç Çiftçi", "Demir", "Demirci", "Örs

[145] F. A. Tansel, *age.*, s. 21.

Başında", "Bırak Yapma", "Gemici", "Zavallı Kayıkçı", "İlk Yara", "Çömlekçi", "Balıkçı" şiirleriyle insanları çalışmaya teşvik etmiş, tembellik ve miskinliğin ülkeye hiçbir faydası olmadığını ortaya koymuştur. Ona göre çalışmak ülkenin kalkınmasında, insanların huzur içinde yaşamasındaki en önemli etkendir.

"Sakın Kesme", "Çiçekçiğim" şiirlerinde şair, doğaya, yeşilliğe önem verilmesinden söz açar. İnsanların bir doğa düşmanı değil, doğa dostu olmalarını ister. Bu şiirler, Türk şiirinde çevre duyarlılığını işleyen ilk şiirlerdir.

Şiirlerinde millî değerleri sık sık hatırlatarak halkta ve askerde moral terapisi yapan şair, Türklük gururunu her fırsatta dile getirmiş, milliyetçi tonu oldukça ağır basan şiirler yazmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki onun milliyetçiliği, eserleri kronolojik sıra takip ederek incelendiğinde ideoloji açısından değişiklikler göstermiştir. 1897 Teselya Savaşı ile kaleme alınan şiirlerin yer aldığı "Türkçe Şiirler" (1898) adlı eserinde Osmanlıcılık ve sınırlı bir Türk milliyetçiliği hâkimken, Balkan ve Birinci Dünya Savaşı sırasında (1914-1918) yazdığı şiirlerde Panturanist eğilimin giderek arttığı görülmektedir. Bunda elbette ki dönemin siyasi koşulları etkili olmuştur. Zira Teselya Savaşı yıllarında kabul gören ideoloji daha ziyade Osmanlıcılıktır. Abdülhamit'in baskıcı yönetiminde diğer edebiyatçılar gibi suskun olan şairin, Meşrutiyetin ilanı ve özellikle Balkan Savaşı ile şiirlerindeki milliyetçilik dozunun giderek arttığı görülmektedir. Cemâleddin Afgânî'nin düşüncelerinden de oldukça etkilenen şairin şiirlerinde din ile milliyetçilik birbirine muhalif değil aksine birbirini tamamlamaktadır.

Mehmet Emin Yurdakul'un şiirlerinde hürriyet sevgisi de öne çıkarılmıştır. Bu da yine şairin yaşadığı dönemle ilgilidir. Bu devirde Osmanlı Devleti sürekli savaşlar yaşıyordu ve her an hürriyetini kaybetme tehlikesi içindeydi. Nitekim böyle de olmuştu. Bunu takip eden Kurtuluş Savaşı da tam anlamıyla Türk milletinin hürriyetini kazanma mücadelesiydi. Bu durum onun "Beşiğin Önünde", "Vatan Tehlikede", "10 Temmuz", "Vur", "Halk" şiirlerinde hürriyet sevgisini, hürriyete bağlılığını dile getirmiştir.

Memleketin içinde bulunduğu bu şartlar, yani art arda gelen savaşlar, şairin kahramanlık duygusunu da işlemesine yol açmıştır. Mehmet Emin Yurdakul esas olarak savaşa karşı bir sanatçıdır, ama ülkesine bir saldırı olduğunda buna en sert karşılığın verilmesini de ön plana çıkarmıştır.

“Zavallılar”, “Kaynana ile Damat”, “Ana ile Kız”, “Ahretlik”, “Anadolu” şiirlerinde değer olarak merhamet duygusunun insan olmadaki önemi vurgulanırken, “İsyan”, “Dua” şiirlerinde değer olarak doğruluk dürüstlük, “Dicle Önünde”, “Ey Türk Uyan”, “Selam Sana”, “İsyan” şiirlerinde Türklerin nasıl medeni bir millet olduğu, aynı zamanda meydana getirilen sanat eserleri, sanatı ve sanatseverliği yetişen yeni nesle yansıtılır.

Mehmet Emin Yurdakul’un şiirlerinde öne çıkan en önemli değer yargılarından biri de sevgidir. Şair, vatan, insan/çocuk, tarih sevgilerini şiirlerinde ayrı ayrı ele almıştır: “Anadolu’dan Bir Ses -Yâhud- Cenge Giderken”, “Yetim Çocuk Yahut Ahmet’in Kaygusu”, “Yunan Sınırını Geçerken”, “Kur’a Neferi”, “Irkımın Türküsüne”, “Ordu’nun Destanı”, “Ordudan Bir Ses”, “Sen Feryada Başlayınca”, “Bırak Beni Haykırayım”, “Aydın Kızları” şiirlerinde değer olarak vatan sevgisi, “Bırak Beni Haykırayım”, “Bıçaksız Katiller”, “Ah Analık Yahut Zeynep’in Duası”, “Güzellik ve İyilik Karşısında”, “Ahretlik”, “Sürücü”, “Hasta Bakıcı Hanımlar”, “Çocuk Esirgeme Kurumu İçin”, “Gözyaşım” şiirlerinde değer olarak insan sevgisi, “Kesildi mi Ellerin”, “Çömlekçi”, “Anneciğim”, “Sofra Başı”, “Alil”, “Ahretlik” şiirlerinde değer olarak çocuk sevgisi, “Kaynana ile Damat”, “Bahtiyarlık”, “Issız Ev”, “Bir Genç Kız’a”, “Sofra Başı” şiirlerinde değer olarak insan sevgisi, “Yurdumuzun İniltisi”, “Nifak”, “Benim Ru’yam”, “Ey Türk Uyan”, “Dicle Önünde”, “Ninni”, “Dua”, “İstiklal Destanı” şiirlerinde Oğuzlar, Atillalar, Timurlar, Yavuzlar, Fatihleri hatırlatır, yaşadıkları toprakların, taşıdıkları bayrağın emanet olduğunu ve bu emaneti göz bebeği gibi koruyup saklamak gerektiğini vurgular.

Mehmet Emin Yurdakul’un şiirleri yukarıda da belirttiğimiz gibi sade Türkçeyle yazılmıştır. Başka bir deyişle onun şiirleri -tıpkı Ömer Seyfettin, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Reşat Nuri Güntekin’in eserleri gibi- standart Türkçe’nin önemli örnekleridir. Mehmet Emin Yurdakul’un yazdığı şiirlerde halkçılık ve milliyetçilik ideolojileri çerçevesinde sade bir dil ve hece ölçüsü ile halkın konularını ele alıp, halk için sanatını icra etmesi oldukça tepki toplamıştır. Nitekim Servet-i Fünun gibi güçlü bir edebi ekol karşısında duran ve ona taban tabana zıt eserler kaleme alan şair, ciddi tartışma ve hakaretlere maruz kalmasına rağmen halka ve milletine yöneliş ülküsünden dönmemiş, edebiyatta bir çığır açmıştır. Yurdakul, Servet-i Fünun ve onun devamı olarak görülen Fecr-i Ati Edebiyatı’ndan sonra gelen Millî Edebiyat’ın temellerini çok önceden atmıştır.

Mehmet Emin Yurdakul, nitelik bakımından her ne kadar iyi şiirler yazmamış olsa da Türk edebiyatında açtığı çığır, yaptığı yenilikler bakımından oldukça önemlidir. Milletinin yaşadığı sosyal ve siyasi çalkantılara hiçbir zaman kayıtsız kalmayan bu şair, halkını bir arada tutmak, onları uyandırmak ve uyarmak gayesiyle tüm hayatını geçirmiştir. Hiçbir zaman sanat yapma amacında olmayan, şiirdeki güzelliği kaybetmek pahasına da olsa halkın dilini ve veznini kullanarak milletinin sesi olmayı, onların ruh gücünü arttırmayı amaçlayan Mehmet Emin Yurdakul, döneminde her ne kadar beğenilmeyip eleştirilse de önünde her neslin saygı ile eğileceği bir şahsiyettir.

Söylem çözümleme yöntemi kullanılarak incelenilen Mehmet Emin Yurdakul'un "Biz Nasıl Şiir İsteriz", "Anadolu'dan Bir Ses -Yâhud- Cenge Giderken", "Sakın Kesme", "Sabah" ve "Benim Ömrüm" olmak üzere beş şiiri üzerinden şiirlerinde kullandığı genel söyleminin millî duyguları ön planda tutmak, halkın duyuşunu, düşünüşünü, acısını, ızdırabını yansıtmak üzere kurulu olduğu sonucuna varılabilir. Sözceleme öznesi imgeler ve gösterme yoluyla memleketçi, ulusçu ve insancıl davaları aktarmıştır. Söylemde, insanlarda görülen tembellik ve miskinlik; doğaya ve yeşilliğe verilen önem; halkta ve askerde moral terapisi yapmak için sık sık hatırlatılan millî değerler; halkçılık ve milliyetçilik ideolojileri çerçevesinde sade bir dil ve hece ölçüsü ile halk konularının ele alınması; halk için sanatın icra edilmesi; hürriyet sevgisi; kahramanlık ve merhamet duygusu; vatan, insan/çocuk, tarih sevgisi izleği özleştirilen sözceler üzerinden aktarılmıştır. Bu ifadelerin var olduğu zamanlarla kaybedilmesi durumunun olduğu zamanlar ve geçmişin şimdiki zamanla zıtlık oluşturacak şekilde seçilmesi sözceleme öznesinin bu kavramların varlığına yüklediği önemi yoğunlaştırmıştır. Sözceleme öznesi yukarıda sıraladığımız kavramlara verdiği önemi ilgili benzetmeler ve imgeleri kullanarak aktarmıştır. Sözceleme öznesi okuyucu üzerinde oluşturacağı etkileri önceden hesaplayarak şiirlerinde kullandığı sözcük, söz grupları ve niteleyiciler ile bunların çağrışım değerlerini, çeşitli türdeki cümle yapılarını bilinçli bir şekilde seçmiş, birleştirmiş ve bunun sonucunda oluşturduğu karşıtlıklara dayalı kurgudan faydalanmıştır.

Şiirler içerisine yerleştirilen kimi kavramların sürekli vurgulanması, bu kavramların bilinçli olarak kullanıldığını ve önemsendiğini göstermektedir. Yurdakul'un şiirlerinin bütününe yayılan bağdaşıklık ve tutarlılık durumu, metinlerin incelenmesinde büyük kolaylık sağlamaktadır. Bazen "ben" bazen "biz" kullanımıyla aktarımda bulunan sözceleme öznesi, kullandığı imgeler ile gösterme yoluyla

okuyucuya iletimde bulunur. Söylemdeki izlek özdeşleştirilen kişi ya da durumla sözceler üzerinden aktarılır. Genel olarak seslenme ve hitabet biçeminde, topluma çağrı, öğüt niteliği taşıyan Yurdakul'un şiirlerinin, içerik bağlamında zengin bir malzeme sunduğu gözlenmektedir.

KAYNAKLAR

Akalın Ş. H., vd., (2005). *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Akbayır, S. (2004). *Metin Bilgisi: Okuma, Anlama, Yorumlama, Çözümleme*, Deniz Kültür Yayınları, Samsun.

Aksan, D. (1999). *Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Engin Yayınevi, Ankara.

Aksan, D. (2006). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Engin Yayınevi, İstanbul.

Akyüz, K. (1994). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

Ayata Şenöz, C. (2005). *Dilbilim: Metindilbilim ve Türkçe*, Multilingual Yayınları, İstanbul.

Börekçi M., Çelikpazu E. (2011). "Şiirsel Söylem Açısından İbrahim Hakkı Divanı", *Bütün Yönleriyle Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri Sempozyumu*, Erzurum.

Büyük Türk Klasikleri (1990). Söğüt Yayınevi, Ankara.

Coşkun, E. (2005). *İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri*, (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çakır, A. (2014). *Söylem Analizi: Ne demek İstiyorsun?*, Palet Yayınları, Konya.

Delen Karaağaç, N. (2007). "İşlevsel Dilbilim", *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 37/37, s. 35-42.

Doğan, A. (2014). *Sözlü ve Yazılı Çeviri Odaklı Söylem Çözümlemesi*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin (1984). Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Easthope, A. (1983). *Poetry as Discourse*, Methuen, New York.

Eziler Kıran A., Korkut E., Ağıldere S. (2003). *Günümüz Dilbilim Çalışmaları:* "Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık", Multilingual, İstanbul.

Gee, J. P. (2005). *An Introction to Discourse Analysis: Theory and method*, Routledge, New York.

Gee J. P., Handford M. (2012). *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*, Routledge, New York.

Grant D., Keenoy T., Oswick C. (1998). *Discourse and Organization*, Sage Publications, London.

Günay, V. D. (2003). *Metin Bilgisi*, Multilingual Yayınları, İstanbul.

Günay, V. D. (2018). *Söylem Çözümlemesi*, Papatya Yayıncılık, İstanbul.

Haşim, N. (1918). *Millî Edebiyata Doğru*, Cilt 1., Nefaset Matbaası, İstanbul.

İnal, İ. M. (1969). *Son Asır Türk Şairleri*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.

Karal, E. Z. (2007). *Osmanlı Tarihi*, Cilt VIII., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*, Nobel Yayınları, Ankara.

Kılıç, V. (2002). *Dilin İşlevleri ve İletişim*, Papatya Yayıncılık, İstanbul.

Kıran, Z. (1999). "Sözceleme ve Göstergebilim", *Dilbilim Araştırmaları Dergisi,* Cilt 10, s. 93-99.

Kıran, Z. (2003). *Günümüz Dilbilim Çalışmaları:* "Dilbilimin Alanları", Multilingual, İstanbul.

Kıran Z., Eziler Kıran A. (2011). *Yazınsal Okuma Süreçleri: Dilbilim, Göstergebilim ve Yazınbilim Yöntemleriyle Çözümlemeler,* Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Kocaman A., vd., (2009). *Söylem Üzerine*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara.

Lewis, B. (1993). *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (çev. Metin Kıratlı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Moran, B. (1999). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim, İstanbul.

Onan, B. (2012). Dil Eğitiminin Dil Bilimsel Temelleri: Ferdinand De Saussure'ün Genel Dilbilim Kuramı'nda Dil Eğitimiyle İlgili Bulgular, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9/17, s. 219-243.

Orkun, H. N. (1944). *Türkçülüğün Tarihi,* Kömen Yayınları, Ankara.

Özkan, B. (2004). "Metindilbilimi, Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Haldun Taner'in "On İkiye Bir Var" Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13*/1, s. 167-182.

Özsarı, M. (1996). *Mehmet Emin Yurdakul (Şiir Anlayışı ve Şiirlerinde Millî Değerler)*, (Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Philips N., Hardy C. (2002). *Discourse Analysis,* Sage Publications, London.

Rifat, M. (2012). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları-1: Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler*,Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Rifat, M. (2014). *Göstergebilimin ABC'si*, Say Yayınları, İstanbul.

Rifat, M. (2014). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları-2: Temel Metinler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Saussure, F. de (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*, (çev. Berke Vardar), Multilingual, İstanbul.

Sığırcı, İ. (2016). *Göstergebilim Uygulamaları: Metinleri, Görselleri ve Olayları Okuma*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Sözen, E. (1999). *Söylem: Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite,* Paradigma Yayınları, İstanbul.

Sözen, E. (2017). *Söylem: Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite*, Profil Kitap, İstanbul.

Subaşı Uzun, L. (1995). *Orhun Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı,* Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, Cilt: 7, Simûrg Yayınları, Ankara.

Tanpınar, A. H. (1988). *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi,* Çağlayan Kitabevi, İstanbul.

Tansel, F. A. (1969). *Mehmet Emin Yurdakul'un Eserleri-I. Şiirler,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Tevetoğlu, F. (1988). *Mehmet Emin Yurdakul: Hayâtı ve Eserleri,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Ünveren, D. (2016). "Muc'un Ucuz Evinde Mucizenin Ölümü: Didem Madak'ın Annemle İlgili Şeyler Adlı Şiiri Üzerine Söylem Çözümlemesi", *Turkish Studies*, 11/15, s. 609-632.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü,* Multilingual, İstanbul.

Yazar, M. B. (1938). *Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyatı,* Cilt XVI., Kanaat Kitabevi, İstanbul.

Yıldırım A., Şimşek H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Yurdakul, M. E. (1974). *Türk Sazı: Yaralar ve Sargılar,* Atlas Kitabevi, İstanbul.

Yücebaş, H. (1947). *Millî Şairimiz Mehmet Emin Yurdakul,* Talat Altın Matbaası, İstanbul.

Yücel, T. (1993). *Anlatı Yerlemleri,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

ÖZ GEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı **:** Ayşegül Şenal

Doğum Yeri **:** Yenihisar (Didim)

Doğum Tarihi **:** 26.11.1995

E-posta **:** aysegulsenal1995@hotmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise **:** Didim Esra Karakaya Anadolu Lisesi

Lisans **:** Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Yüksek Lisans **:** Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Dili Bilim Dalı (Bu tez ile tamamlamıştır.)

Yabancı Dil ve Düzeyi: İngilizce (48)

İŞ DENEYİMİ **:** Şehrim Denizli Projesi'nde seslendirmen, Tavas Halk Eğitim Merkezi'nde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni.